Tietoa, taitoa ja luottamuksen rakentamista

Pääkaupunkiseudun kotouttamistyön kehittämishankkeen loppuraportti

Riitta Lampelto, Elina Taimi ja Riitta Hyytinen (toim.)

Socca
Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus

Työpapereita 2010:2

Tietoa, taitoa ja luottamuksen rakentamista

Pääkaupunkiseudun kotouttamistyön kehittämishankkeen loppuraportti

Socca – Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus
Työpapereita 2010:2

Ulkoasu: Yliopistopaino
Kansi: Riitta Ropo
Kannen kuva: Merja Svensk
Paino: Yliopistopaino

ISSN 1798-5269 (nid.)
ISSN 1798-5277 (pdf)

ISBN 978-952-5616-36-1 (nid.)
ISBN 978-952-5616-37-8 (pdf)

Valokuvat: sivuilla 4 ja 10 Helsingin Maahanmuuttoyksikön kokoelma, sivulla 50 Seija Karppinen, sivuilla 28 ja 36 Kirsi Pärty-Äyräväinen sekä sivulla 56 Merja Svensk.

Sisältö

1 Esipuhe ... 5
2 Johdanto ... 7
3 Pääkaupunkiseudun kotouttamistyön kehittämishanke ... 11
3.1 Kotouttamistyön organisointi pääkaupunkiseudun kunnissa ... 11
3.2 Yksiköiden asiakkaat ja työntekijät ... 12
3.3 Minkälaista yhteistyö on ja on ollut – yhteinen hankevalmistelu ... 15
3.4 Ensimmäinen viranomainen tärkeä kotoutumisen prosessissa ... 16
3.5 Hankkeen prosessi – kohti käytännön hanketyötä ... 16
3.6 Yhteinen tila hahmottuu ... 17
3.7 Tavoitteet konkretisoitiin yhdessä ... 18
3.8 Kohti yhteistä tekemistä ... 18
3.9 Kolme eri kehittämishanketta ja teemapajat – hankkeen työn areenat ... 19
3.10 Hankkeen itsearviointia ... 24
4 Helsingin kehittämistehtävänä prosessityö ja aluefoorumit ... 31
4.1 Kehittämistehtävän valinta ... 31
4.2 Käytännön kehittäminen ... 32
4.3 Prosessityö ... 33
4.5 Aluefoorumit ... 34
5 Espoon kehittämishanke: kotiäitien kotouttaminen? ... 41
5.1 Miten työtä tehtiin? ... 42
5.2 Tilastot ... 42
5.3 Taitovihko ... 44
5.4 Vierailut ... 44
5.5 Mitä opittiin? ... 48
6 Äidin ääntä kuulemassa ... 51
6.1 Opinnäytetyön tuloksia ... 51
6.2 Lopuksi ... 52
7 Perheenyhdistämisperheiden vantaalainen kotouttamismalli ... 57
7.1 Pakolaisten perheenyhdistämisen käsite ... 57
7.2 Kehittämishankkeen taustaa ... 57
7.3 Perheen merkitys ... 57
7.4 Miten kehittämishanketta toteutettiin ... 58
7.5 Mitä opimme ... 59
7.6 Prosessin kuvaus ... 59
8 Toisen polven arkeen tutustumassa ... 65
8.1 Toisen polven arki ... 66
8.2 Kysymyksiä identiteetistä ja kulttuurista ... 67
8.3 Kokemuksia rasismista ... 68
8.4 Pohdintaa ... 68
9 Loppusanat ... 71
Liitteet ... 73

Tiivistelmä

Pääkaupunkiseudun kotouttamistyön kehittämishankkeessa (Koto-hanke) 2007–2009 kehitettiin pakolaisten kanssa sosiaalialalla tehtävää kotouttamistyötä. Hanke sai alkunsa pakolaisten vastaanottotoiminnasta vastaavien yksiköiden yhteisestä toiveesta. Eri kuntien työntekijät kohtaavat samat haasteet hyvin samankaltaisessa toimintaympäristössä, joten oli järkevää kehittää työtä yhdessä ja jakaa kehittämistyön tuloksia.

Koto-hankkeen myötä pakolaisten kotouttamistyö on tehty näkyväksi ja työskentelyprosesseja on kuvattu ja kehitetty hankkeeseen osallistuneissa kunnissa. Yhteisen kehittämistyön lisäksi kukin yksikkö valitsi itse oman kehittämistehtävänsä. Myös yhteisten kehittämisteemojen valinta perustui työntekijöiden omaan tarpeeseen.

Pääkaupunkiseudun kotouttamistyön kehittämishankkeen tuloksia

- Pakolaisten kotouttamistyö on tehty näkyväksi ja prosesseja on kuvattu koko pääkaupunkiseudulla
- Alueellisia työntekijäverkostoja on rakennettu vähän koulutettujen naisten ja äitien suomen kielen koulutukseen (Espoon osahanke).
- Työntekijöiden roolia ja tehtäviä on jäsennetty pakolaisperheen perheenyhdistämisessä (Vantaan osahanke)
- Pakolaisasiakkaiden siirtymistä erityispalveluista peruspalveluihin on helpotettu viranomaisyhteistyötä tiivistämällä (Helsingin osahanke).
- Työntekijät ovat kuvanneet omaa osaamistaan ja vahvistaneet moniammattillista työotetta sekä pääkaupunkiseudun kuntien välistä yhteistyötä.
- Konkreettisia työvälineitä on luotu työntekijöille ja asiakkaille (Maahanmuuttajan muistivihko ja Taitovihko).

Kehittämishankkeessa olivat mukana Helsingin maahanmuuttajapalveluiden maahanmuuttoyksikkö, Espoon maahanmuuttajapalvelut ja Vantaan maahanmuuttajien yhteispalvelutoimisto. Kehittämistyön tekivät Helsingin, Espoon ja Vantaan pakolaisten kotouttamistyön erityisyksiköiden työntekijät hanketyöntekijöiden avustamana.

Socca - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus toimi hankkeen koordinaattorina, ja hanketta rahoitti sosiaali -ja terveysministeriö.

Tietoa pääkaupunkiseudun maahanmuuttoyksiköistä

- Maahanmuuttoyksiköt huolehtivat kuntapaikan saaneiden pakolaisten ja heihin rinnastettavien henkilöiden kotouttamisesta pääsääntöisesti kolmen vuoden ajan.
- Maahanmuuttoyksiköt luovat perustan kotoutumisprosessille, kertovat asiakkaille suomalaisten yhteiskunnan pelisäännöistä, neuvovat asiakkaita palvelujen käytössä sekä varmistavat tarvittavan tuen peruspalveluista.
- Yksiköt tarjoavat asiantuntemustaan yhdenvertaisuuteen liittyvissä asioissa ja tekevät yhteistyötä mm. kunnan peruspalveluiden, maahanmuuttoviranomaisten, työhallinnon, Kelan, aikuiskoulutuksen ja järjestöjen kanssa.

1 Esipuhe

Pääkaupunkiseudun kotouttamistyön kehittämishanke vuosina 2007–2009 on ollut maahanmuuttajien kanssa tehtävässä sosiaalityössä merkittävä uusi avaus Heikki Waris- instituutin ja Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Soccan toimintakentässä. Ensimmäinen varsinainen kotouttamistyöhön keskittyvä hanke vietiin läpi vahvassa myötätuulessa. Hanke kokosi yhteen huomattavan määrän toimijoita niin maahanmuuttajien kanssa työskentelevistä erityisyksiköistä kuin alueellisista peruspalveluistakin.

Espoossa, Helsingissä ja Vantaalla kotouttamistyöhön keskittyvät erityisyksiköt ovat noin kaksikymmentä vuotta olleet toiminnassa ja sen lisäksi kaikissa alueellisissa sosiaalipalvelutoimistoissa on runsaasti maahanmuuttajia asiakkaina. Mistään uudesta työsarasta ei siis ole kyse. Itse asiassa oli jo korkea aika suunnata kehittämisen katse maahanmuuttajien kanssa tehtävään kotouttamistyöhön suurkaupunkiympäristössä. Tarve suunnitelmalliselle kotouttamistyölle sekä sen kehittämiselle koordinoidusti ja synergiaa hyväksikäyttäen oli ilmeinen pääkaupunkiseudun suurissa kunnissa.

Koska hanke oli varsinainen päänavaus yhteistyölle maahanmuuttajien ja pakolaisten kanssa, oli hankeen keskeinen lähtökohta tehdä näkyväksi sitä asiantuntemusta ja ammatillista erityisosaamista, jota oli jo tähän mennessä kertynyt. Mutta kuten olemme moneen kertaan käytäntötutkimuksen saralla havainneet, työn näkyväksi tekeminen jo sinänsä avaa ovet uudelle ja tunnistaa hyvin nopeasti parantamista vaativat kohteet.

Kotouttamislaki asettaa viranomaisille velvoitteen järjestää maahanmuuttajien kotoutumista edistäviä ja tukevia toimenpiteitä, voimavaroja ja palveluja ensimmäisen kolmen vuoden ajan maahan tulosta. Kunnilla on tässä asiassa yleis- ja yhteensovittamisvastuu. Tämäkin hanke toi tiettäväksi sen, että kotoutuminen on kuitenkin yksittäisen maahanmuuttajan henkilökohtainen ja elinikäinen prosessi, jota viranomaisten tekemällä kotouttamistyöllä voidaan edistää ja tukea. Viranomaisiltakin se edellyttää yhteistyötä; mikään erityisyksikkö ei pysty yksin huolehtimaan kotouttamisesta. Yhteistyö niin kotoutujien kuin kotouttajien kesken on edellytys sille, että tarpeisiin nähden oikea-aikaisia, oikein mitoitettuja ja aktiivisesti tarjottuja palveluja on saatavilla.

Maahanmuuttajuus on monitahoinen ilmiö, tässä hankkeessa jouduttiin rajaamaan tarkastelu pääasiassa vain pakolaisstatuksen omaaviin maahanmuuttajiin. Tämä ryhmä myös työllistää viranomaisia kaikkein eniten. Kotohankkeen loppuraportissa kuvataan laajojen hankeideoiden realisoitumista konkreettisiksi kehittämiskohteiksi ja annetaan paljon osviittoja siihen, miten työtä voidaan lähteä kehittämään eteenpäin. Onneksi hanke onkin saanut jatkorahoitusta. On mitä toivottavinta, että maahanmuuttajuus tulee säilymään asialistallamme myös jatkossa.

Erja Saurama

2 Johdanto

Pääkaupunkisedulla toteutettiin vuosina 2007-2009 Sosiaali- ja terveysministeriön rahoittama maahanmuuttajien kotouttamistyön kehittämishanke (Koto-hanke).

Ajatus yhteisestä hankkeesta syntyi Espoon, Helsingin ja Vantaan pakolaisten vastaanotosta vastaavissa yksiköissä. Kaikissa kolmessa toimintaympäristö synnytti samanlaisia ongelmia. Yhteisen kehittämishankkeen tavoitteena oli parantaa omaa ammattitaitoa ja osaamista – ja siten mahdollistaa pakolaisena pääkaupunkiseudulle tulleen ihmisen mahdollisimman hyvä elämän alku Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla.

Yhteistä hanketta suunniteltiin ja työstettiin pari vuotta. Työ rajattiin hankkeen käynnistyttyä erityisesti sosiaalialalla pakolaisten kanssa tehtävään kotouttamistyöhön. Helsingin maahanmuuttoyksikkö, Espoon maahanmuuttajapalvelut ja Vantaan maahanmuuttajien yhteispalvelutoimisto eli pääkaupunkiseudun pakolaisten vastaanotosta vastaavat erityisyksiköt toteuttivat hankkeen. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca oli hankekokonaisuuden koordinoija.

Kehittämishankkeen tuloksena työntekijät tekivät näkyväksi omaa osaamistaan sekä vahvistivat moniammatillista työotetta ja pääkaupunkiseudun kuntien välistä yhteistyötä. Yksiköissä on kuvattu ja kehitetty asiakastyön prosesseja sekä laadittu työkaluja asiakkaiden asioinnin helpottamiseksi. Yhteisen kehittämisen lisäksi jokainen yksikkö on toteuttanut oman kehittämistehtävänsä.

Loppuraportissa on kolme teemallista osaa. Ensimmäisen osan muodostavat kuvaukset yksiköiden toimintaympäristöstä, hankkeen suunnittelusta, teemapajatyöskentelystä sekä kehittämisprosessin arvioinnista. Kotouttamistyön kehittämishanke toteutettiin pääkaupunkiseudun erityisessä toimintaympäristössä. Pääkaupunkiseudun kuntiin tulee paljon maahanmuuttajia ja työtä heidän parissaan on täällä tehty jo pitkään. Suurkaupunkiympäristö ja sosiaalitoimen organisoimisen tavat asettavat erityisiä haasteita kotouttamistyön toteuttamiselle. Raportin ensimmäisessä osassa on kuvattu asiakaskuntaa ja työn tekemisen tapoja. Tämä kuvaus antaa pohjan seuraavan teeman ymmärtämiseen ja avaamiseen.

Hankkeen aikana erityisen tarkastelun ja kehittämisen kohteeksi nousi erilaisia kotouttamistyön käytäntöjä, joista muodostui kullekin yksikölle oma kehittämistehtävä. Pääkaupunkiseudulla yksiköiden työn haasteet ovat samankaltaisia ja siksi eri yksiköissä toteutettu kehittämistyö hyödyttää myös muiden yksiköiden työtä. Siten erilliset kehittämistehtävät nivoutuvat yhdeksi pääkaupunkiseudulliseksi kokonaisuudeksi. Nämä yksiköiden kehittämistehtävät muodostavat raportin toisen teemallisen kokonaisuuden. Artikkelit ovat yksiköiden työntekijöiden kirjoittamia ja niissä kuvataan käytännön kotouttamistyössä syntyneiden kehittämistehtävien suunnittelua, toteuttamista sekä tuloksia.

Helsingin maahanmuuttoyksikön artikkeli kertoo asiakasprosessien kuvaamisesta ja kehittämistyöstä, moniammatillisesta työskentelystä sekä alueellisten yhteistyöfoorumien järjestämisestä. Pakolaistaustaiset asiakkaat asioivat maahanmuuttoyksikössä kotouttamisajan ajan, jonka jälkeen he tarvittaessa siirtyvät alueellisten sosiaalipalveluiden piiriin. Siirtymävaihe on koettu asiakkaan kannalta joskus vaikeaksi ja hankalaksi. Hankkeessa järjestettyjen aluefoorumien tarkoituksena oli jakaa tietoa maahanmuuttoyksikön toiminnasta ja vahvistaa yhteistyötä alueellisten toimijoiden kanssa onnistuneiden asiakassiirtojen varmistamiseksi.

Espoon maahanmuuttajapalveluiden artikkeli kertoo kotiäitien kotouttamispolun kehittämisestä. Espoossa perustettiin neljä moniammatillista, alueellisesti toimivaa työryhmää luomaan kotoutumista tukevia palveluita kotona oleville äideille. Espoon maahanmuuttajapalveluissa harjoittelijana ollut sosionomiopiskelija kertoo omassa puheenvuorossaan haastattelemiensa äitien toiveista ja kotoutumiskokemuksista.

Perheenyhdistämisprosessit ovat usein vaikeita, eivätkä aina suju ongelmitta. Asiakastyössä tarvitaan suunnitelmallisempaa työskentelyä ja perheet tarvitsevat vankempaa tukea. Vantaan maa-

hanmuuttajien yhteispalvelutoimiston työntekijät halusivat lähteä kehittämään perheenyhdistämisperheiden vastaanoton prosessia yhteistyökumppaniensa kanssa.

Raportin kolmas teemallinen osio muodostuu Metropolia ammattikorkeakoulun lehtorien Mai Salmenkankaan ja Arto Salosen artikkelista, jonka aiheena on toisen polven maahanmuuttajanuorten arki. Artikkeli on mukana raportissa, koska on tärkeää nähdä, miten pakolaisina Suomeen tulleiden perheiden ja erityisesti lasten elämä täällä rakentuu ja mitä merkityksiä nuorten elämässä maahanmuuttajatausta antaa.

Yhteinen kehittämishanke kolmen suuren kunnan yhteistyönä on ollut mittava yhteinen ponnistus pakolaisten kotouttamistyön parantamiseksi Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla. Kiitos onnistuneesta kehittämistyöstä kuuluu maahanmuuttoyksiköiden työntekijöille ja esimiehille. Kaikki yksiköiden työntekijät, ammattitaustasta riippumatta, ovat olleet mukana puhaltamassa yhteiseen hiileen ja ovat kasvavista asiakasmääristä huolimatta sitoutuneet oman työnsä yhteiseen kehittämiseen. Hankkeen ohjausryhmä on toiminut sekä projektihenkilöstön että yksiköiden työntekijöiden tukena ja auttanut viemään hanketta eteenpäin.

Kiitos!

Riitta Lampelto
Elina Taimi
Riitta Hyytinen

3 Pääkaupunkiseudun kotouttamistyön kehittämishanke

Projektikoordinaattori Riitta Lampelto, Socca

1990-luvun alku toi Suomeen ja pääkaupunkiseudulle uuden palvelutarpeen. Pakolaiset ja entisen Neuvostoliiton alueelta tulleet paluumuuttajat tarvitsivat apua ja tukea. (Ks. esim. Peltola & Metso 2008, 10–11.) Magdalena Jaakkolan (2009) mukaan Suomessa oli vuonna 1987 pakolaisia 900. Vuoden 2006 lopussa heitä oli 27 800. Vuonna 1987 Suomesta haki turvapaikkaa alle 50 ihmistä, kun taas 1990- ja 2000-luvuilla turvapaikan hakijoiden määrä on vaihdellut runsaan tuhannen ja kolmen tuhannen välillä. (Mt. 16–17.)

Pääkaupunkiseudulla pakolaisten ja pysyvän oleskeluluvan saaneiden turvapaikanhakijoiden vastaanottotyötä on tehty jo 20 vuotta. Espoossa perustettiin erityinen pakolaisten ja paluumuuttajien vastaanottotyötä tekevä yksikkö vuonna 1989. Vantaalla pakolaistoimisto aloitti työnsä vuoden 1991 lopussa. Helsingissä perustettiin vuonna 1992 ulkomaalaisyksikkö. Pakolaisten ja osaksi myös entisestä Neuvostoliitosta tulevien paluumuuttajien alkuvaiheen vastaanotto on pääkaupunkiseudun suurissa kunnissa edelleen keskitetty omiin, erityisiin yksiköihin, Espoossa maahanmuuttajapalveluihin, Helsingissä maahanmuuttajapalveluiden maahanmuuttoyksikköön (Mayk) ja Vantaalla maahanmuuttajien yhteispalvelutoimistoon.

3.1 Kotouttamistyön organisointi pääkaupunkiseudun kunnissa

Kunnan kotouttamistehtävät

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta määrittää kuntien tehtäväksi yleis- ja yhteensovittamisvastuun kotouttamistyön suunnittelusta ja seurannasta. Kunta järjestää lain mukaan kotoutumista edistäviä ja tukevia toimenpiteitä ja palveluja maahanmuuttajille (1215/20056d§).

Laki myös määrittää tehtävät ja toimenpiteet, joilla kunnan tulee tukea maahanmuuttajaa. Niitä ovat:

- ohjaus ja neuvonta
- perehdyttäminen yhteiskuntaan
- suomen tai ruotsin kielen opetus
- työvoimapoliittiseen aikuiskoulutukseen ja työmarkkinatoimenpiteisiin rinnastettavat toimenpiteet
- luku- ja kirjoitustaidon opetus sekä perusopetusta täydentävä opetus
- tulkkaus
- alaikäisten maahanmuuttajien erityistarpeita vaativat toimenpiteet ja palvelut
- erityistä tukea tarvitseville ryhmille järjestettävät toimenpiteet ja palvelut sekä
- muut toimenpiteet ja palvelut, jotka kannustavat maahanmuuttajaa omatoimisesti hankkimaan yhteiskunnassa tarvittavia tietoja ja taitoja.

Pääkaupunkiseudun isoissa kunnissa, Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla maahanmuuttajien erityisryhmälle, oleskeluluvan saaneille turvapaikanhakijoille, pakolaisille ja pakolaisiin rinnastettaville henkilöille lain säätämän kotouttamisajan sosiaalipalvelut ja neuvonta on järjestetty erityispalveluina.

Pääkaupunkiseudulla kotouttamistyötä tekevät yksiköt ovat osa kotikuntiensa sosiaalitoimea. Espoossa maahanmuuttajapalvelut kuuluu perhe- ja sosiaalipalvelujen vastuualueelle. Vastuualueen sisällä pakolaisten palvelut ovat osa aikuisten sosiaalipalveluja ja kuuluvat samaan kokonaisuuteen kuin Espoon läntinen alueellinen aikuissosiaalityö, työllisyyspalvelut sekä talous- ja velkaneuvonta.

Helsingissä maahanmuuttajapalvelut ovat osa sosiaalitoimen aikuispalvelujen vastuualuetta. Helsingissä aikuispalvelut jakaantuvat viiteen palvelukokonaisuuteen: sosiaalinen ja taloudellinen tuki, työvoiman palvelukeskus, sosiaalinen kuntoutus, vammaistyö sekä ruotsinkieliset sosiaalipalvelut. Maahanmuuttoyksikkö on osa sosiaalisen ja taloudellisen tuen palvelukokonaisuutta yhdessä alueellisten sosiaaliasemien, talous- ja velkaneuvonnan sekä työhön kuntoutuksen ja -ohjauksen kanssa.

Vantaalla maahanmuuttajien yhteispalvelutoimisto kuuluu perheiden palvelujen vastuualueelle. Maahanmuuttajien yhteispalvelutoimiston paikka sosiaalitoimen organisaatiossa eroaa Espoon ja Helsingin käytännöistä. Vantaalla yksikkö on osa psykososiaalisia palveluja yhdessä kasvatus- ja perheneuvontatyön sekä sosiaali- ja kriisipäivystyksen kanssa.

Kaikissa pääkaupunkiseudun suurissa kunnissa on myös keskusjohdossa kaupungin maahanmuuttopolitiikkaa ja kotoutumista ohjaavat poliittiset neuvottelukunnat, Helsingissä maahanmuutto- ja kotoutumisasioiden neuvottelukunta, Espoossa monikulttuurisuusasiain neuvottelukunta ja Vantaalla monikulttuurisuusasiain neuvottelukunta.

3.2 Yksiköiden asiakkaat ja työntekijät

Perustehtävänsä yksiköt ovat määritelleet lähes samalla tavalla.

Espoossa maahanmuuttajapalvelut auttavat kuntaan muuttavia pakolaisia ja paluumuuttajia sopeutumaan uuteen asuinmaahansa ja kotikaupunkiinsa. Yksikkö tukee asiakkaitaan kotoutumisessa kokonaisvaltaisesti. Maahanmuuttajapalvelut vastaanottaa Espooseen saapuvat uudet pakolaiset ja paluumuuttajat sekä tukee heidän kotoutumistaan suomalaiseen yhteiskuntaan yhteistyössä asiakkaiden, muiden viranomaisten ja järjestöjen kanssa. Työntekijät toimivat myös asiantuntijoina maahanmuuttajuuteen liittyvissä kysymyksissä, mm. antamalla koulutusta ja konsultaatiota.

Helsingin maahanmuuttajapalveluiden maahanmuuttoyksikön toiminta-ajatuksena on järjestää Helsinkiin pysyvästi asettuneille pakolaisille sekä heihin rinnastettaville maahanmuuttajille kotoutumista tukevia sosiaalipalveluja, ohjata kotoutumista ja toimia asiantuntijana maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyvissä kysymyksissä.

Vantaalla maahanmuuttajien yhteispalvelutoimisto huolehtii kunnan vastaanottamien pakolaisten ja paluumuuttajien alkuvaiheen kotouttamispalveluista. Toimiston tehtävänä on tukea Vantaalle saapuvien maahanmuuttajien omia voimavaroja ja verkostoja sekä parantaa heidän valmiuksiaan toimia suomalaisen yhteiskunnan tasavertaisina jäseninä. Maahanmuuttajien yhteispalvelutoimiston tarjoamat palvelut riippuvat asiakkaan tarpeista ja maahantulon perusteesta.

Varsinaisen pakolaisten kanssa tehtävän alkuvaiheen työn lisäksi pääkaupunkiseudun yksiköillä on muitakin tehtäviä. Espoon maahanmuuttajapalvelut hallinnoivat neljää alueellista maahanmuuttajien toimintakeskusta sekä ryhmä- ja perhekotia alaikäisille, ilman vanhempia turvapaikkaa hakeville lapsille ja nuorille. Helsingin maahanmuuttajapalveluihin (vuonna 2009) kuuluvat myös Helsingin ja Metsälän vastaanottokeskukset, jotka ovat osa valtion vastaanottokeskusjärjestelmää.

Yksiköiden vastaanottamat uudet asiakkaat vuosina 2006–2008

Uusien vastaanotettavien asiakkaiden määrä on Espoon, Helsingin ja Vantaan yksiköissä viime vuosina kasvanut. Uusien pysyvän oleskeluluvan saaneiden turvapaikan hakijoiden, pakolaisten ja pakolaisiin rinnastettavien asiakkaiden määrä kasvoi vuoden 2006 vajaasta 400 asiakkaasta vuoden 2008 lähes 700:aan uuteen vastaanotettuun asiakkaaseen. Eniten uusien asiakkaiden määrä kasvoi Helsingissä. Vuonna 2006 maahanmuuttoyksikkö otti vastaan 200 asiakasta, vuonna 2008 uusien asiakkaiden määrä oli yli 400. Uusien vastaanotettujen asiakkaiden määrän kasvu oli yli 100 prosenttia. Espoossa ja Vantaalla uusien vastaanotettujen henkilöasiakkaiden määrä kasvoi runsaat 30 prosenttia. Asiakkaiden määrän kasvu on edelleen jatkunut vuonna 2009.

Uusien vastaanotettujen pakolaisten määrän kasvu pääkaupunkiseudulla noudatti koko maan kehitystä. Suomessa uusien vastaanotettujen pakolaisten määrä kasvoi vuoden 2006 runsaasta 1 100:sta vuoteen 2008 mennessä runsaaseen 2 200:aan, eli määrä kaksinkertaistui. (Monitori, tilastoliite 2009, 9).

Asiakkaan tuloperusteet vaikuttavat työhön

Erityisyksiköiden työn suunnitteluun vaikuttaa se, millä maahantuloperusteella asiakassuhde syntyy. Pakolaistaustaisten asiakkaiden tuloperusteet palveluihin vaihtelevat. Kiintiöpakolaisen saapuminen kuntaan voidaan ”valmistella” paremmin, kuin esimerkiksi omatoimisesti kuntaan muualta maasta muuttaneen henkilön, joka on oikeutettu kotoutumista tukeviin toimenpiteisiin.

Asiakkaiden tuloperusteet erityisyksiköihin voidaan pääkaupunkiseudun isoissa kunnissa jakaa neljään:

- Kiintiöpakolaisella on UNHCRn (the UN Refugee Agency) myöntämä pakolaisasema ja hänel-

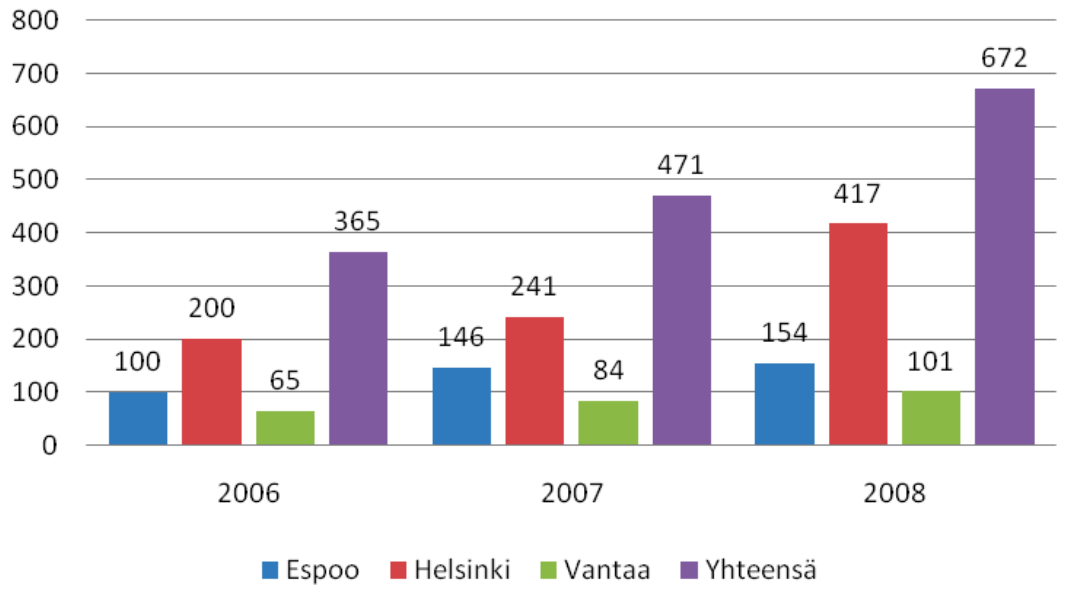

Kuvio 1. Uudet, vastaanotetut henkilöasiakkaat Espoon, Helsingin ja Vantaan erityisyksiköissä vuosina 2006–2008
Lähde: Yksiköiden omat tilastot

le on myönnetty maahantulolupa vahvistetussa pakolaiskiintiössä. Suomi otti vuonna 2008 vastaan 749 kiintiöpakolaista.

- Omatoimisesti kuntaan muuttanut henkilö, joka on saanut turvapaikkaprosessissa pakolais- tai siihen rinnastettavan aseman ja muuttaa muualta Suomesta pääkaupunkiseudulle. Hän on voinut myös asua turvapaikkaprosessin aikana pääkaupunkiseudulla yksityismajoituksessa tai joko Helsingin tai Metsälän vastaanottokeskuksessa ja jää pääkaupunkiseudulle saatuaan oleskeluluvan haluamatta hakea kuntapaikkaa.
- Perhesitein oleskeluluvan saanut asiakas tulee asiakkaaksi, kun kiintiöpakolaisen, oleskeluluvan saaneen turvapaikanhakijan tai itse perheenyhdistämisoikeuden kautta maahan tulleen perheen jäsen tulee kuntaan.
- Espoo, Helsinki ja Vantaa myöntävät vuosittain kuntapaikkoja oleskeluluvan saaneille turvapaikan hakijoille. Helsinki myöntää pääsääntöisesti kuntapaikan Helsingin ja Metsälän vastaanottokeskuksessa pysyvästi asuneelle turvapaikanhakijalle. Kuntapaikan saamiseen vaikuttaa kaupungin asuntotilanne, asiakkaan työ- tai opiskelupaikkatilanne sekä vastaanottotyön resurssitilanne. Kunnan velvollisuus on järjestää esimerkiksi asunto kuntapaikan saaneelle.

Vuonna 2008 Suomi vastaanotti 2 219 pakolaista. Heistä 33 prosentilla (749) oli kiintiöpakolaisen status, neljännes (562) tuli perhesiteiden perusteella ja runsas 40 prosenttia (908) oli saanut myönteisen päätöksen turvapaikkahakemukseensa (Monitori, tilastoliite 2009, 9).

Maailmanpoliittinen tilanne, kriisit ja sodat näkyvät pääkaupunkiseudun erityispalveluiden työssä, ja asiakkaiden alkuperämaat vaihtelevat vuosittain. Esimerkiksi vuonna 2008 Espoossa asiakkaana olleista 38 prosentilla alkuperäismaa oli Somalia, kun vuonna 2007 Somaliasta tuli yli 50 prosenttia asiakkaista.

Helsingin maahanmuuttoyksikköön tuli eniten uusia asiakkaita vuosina 2007 ja 2008 Somaliasta, runsaat 40 prosenttia uusista asiakkaista. Toiseksi suurin kansallisuusryhmä molempina vuosina oli Irakista tulleet asiakkaat. Heitä oli lähes 20 prosenttia asiakkaista.

Samoin vaihtelee se, minkä kokoisissa ryhmissä asiakkaat tulevat. Vantaalla vuonna 2008 lähes 50 prosenttia asiakkaista tuli pienissä ryhmissä useista eri maista, kun vuonna 2007 pienessä ryhmässä tuli uusista asiakkaista alle kolmannes (26 %). Vuonna 2007 Myanmarista tuli 20 prosenttia uusista asiakkaista, seuraavana vuonna heitä tuli enää muutama. (Yksiköiden omat tilastot).

Suuri vaihtelu kansallisuuksissa ja yksittäisten tulijaryhmien koossa tekee työn ennakoinnin haasteelliseksi.

Espoossa, Helsingissä ja Vantaalla on erilaisia käytäntöjä pakolaisten tai pakolaiseen rinnastettavien vastaanotossa. Kaupunkien välillä on myös eroa siinä, miten pitkään asiakkuus erityispalveluissa kestää.

Taulukko 1. Uusien asiakkaiden tuloperusteet Espoon, Helsingin ja Vantaan yksiköissä vuonna 2008

		Espoo (2008 uusia asiakkaita 154)	**Helsinki (2008 uusia asiakkaita 417)**	**Vantaa (2008 uusia asiakkaita 101)**
Kiintiö-pakolaiset	**%-Asiakkaista**	19	0	17
	Asiakkuus	Asiakkuus on 3 vuotta, koko kotouttamisaika. Aika voidaan pidentää 5 vuoteen tarvittaessa.	Ei pääsääntöisesti ota vastaan kiintiöpakolaisia.	Asiakkuus on noin 2 vuotta. Aikaa voidaan tarvittaessa pidentää.
Perhesiteen perusteella	**%-Asiakkaista**	17	40	4
	Asiakkuus	Asiakkuus on 3 vuotta, koko kotouttamisaika. Aika voidaan tarvittaessa pidentää 5 vuoteen.	Asiakkuus on 3 vuotta, koko kotouttamisaika. Aika voidaan pidentää 5 vuoteen tarvittaessa.	Asiakkuus on noin 2 vuotta. Aikaa voidaan tarvittaessa pidentää.
Oma-toimisesti kuntaan muuttaneet	**%-Asiakkaista**	51	56	62
	Asiakkuus	Asiakkuus on 3 vuotta, koko kotouttamisaika. Asiakkuus alkaa, vaikka kotouttamisaikaa on jäljellä alle vuosi.	Asiakkuus alkaa, jos kotouttamisaikaa on jäljellä enemmän kuin vuosi, harkitaan jos aikaa on vuosi. Asiakkuus ei ala, jos kotouttamisaikaa alle vuosi, asiakkuus silloin suoraan alueelle.	Asiakkuus muiden paitsi ns. kuntamuuttajien osalta on noin 2 vuotta. Kuntamuuttajat otetaan asiakkaaksi, mikäli kotouttamisaikaa on jäljellä noin 2,5 vuotta. Muut siirtyvät suoraan perus-palveluihin.
Kuntapaikan saaneet	**%-Asiakkaista**	13	4	17
	Asiakkuus	Asiakkuus on 3 vuotta, koko kotouttamisaika. Aika voidaan tarvittaessa pidentää 5 vuoteen.	Asiakkuus on 3 vuotta, koko kotouttamisaika. Aika voidaan tarvittaessa pidentää 5 vuoteen.	Asiakkuus on noin 2 vuotta. Aikaa voidaan tarvittaessa pidentää

(Lähde: Yksiköiden omat tilastotiedot ja linjaukset)

Paluumuuttajat

Myös paluumuuttajille pääkaupunkiseudun kunnat ovat järjestäneet palvelut toisistaan poikkeavalla tavalla. Espoon maahanmuuttajapalvelut palvelevat myös paluumuuttajia heidän ensimmäisenä vuotenaan Espoossa. Vuonna 2008 Espoossa koko asiakaskunnassa oli 23 paluumuuttaja-asiakasta. Vantaalla paluumuuttajat ovat vuodesta 2008 lähtien saaneet tarvitessaan toimeentulotukea noin kuusi kuukautta maahanmuuttajien yhteispalvelutoimistosta. Sosiaalityön asiakkaina he ovat yhteispalvelutoimistossa keskimäärin puolitoista vuotta. Vuonna 2008 maahanmuuttajien yhteispalvelutoimiston asiakkaana oli 89 paluumuuttajaa. Helsingissä uusien paluumuuttajien palvelut siirtyivät alueellisiin peruspalveluihin maaliskuussa 2008 ja he saavat tarvitsemansa sosiaalisen ja taloudellisen tuen palvelut sosiaaliasemilla.

Yksiköiden työntekijät

Kaikissa pääkaupunkiseudun kotouttamisajan erityispalveluja tuottavissa yksiköissä työtä tehdään moniammatillisesti. Yksiköissä on yhteensä 45 työntekijää, eniten työntekijöitä on Helsingin yksikössä (22) ja vähiten Vantaalla (10). Yksiköissä on sekä sosiaalialan osaajia että terveydenhuollon ammattilaisia saman johdon alaisuudessa. Yksiköt ovat henkilöstörakenteeltaan erilaiset; Vantaalla on suhteellisesti eniten terveydenhuollon työntekijöitä, kun taas Helsingin yksikössä ei ole omia terveyspalveluja. Helsinki puolestaan on ainoa yksikkö, jolla on oma psykologi lapsia ja lapsiperheitä varten.

Sosiaalityöntekijät ovat yksiköissä suurin asiantuntija- ja ammattiryhmä, johtavia sosiaalityöntekijöitä on kolme ja sosiaalityöntekijöitä 11. Helsingissä kolmella sosiaalityöntekijöistä on nimike erityissosiaalityöntekijä. Toiseksi suurin ryhmä ovat

Taulukko 2. Pääkaupunkiseudun maahanmuuttoyksiköiden henkilöstömäärät ja tehtävänimikkeet 1.6.2009

Nimike	Espoo	Helsinki	Vantaa	Yhteensä
Maahanmuuttajatyön koordinaattori	1	0	0	1
Päällikkö	0	1	0	1
Johtaja	0	0	1	1
Johtava sosiaalityöntekijä	1	2	0	3
Sosiaalityöntekijä	2	4	2	8
Erityissosiaalityöntekijä	0	3	0	3
Sosiaaliohjaaja*	0	4	0	4
Ohjaaja	5	2	2	9
Terveydenhoidon ohjaaja	0	0	1	1
Terveydenhoitaja	0	0	1	1
Sairaanhoitaja	1	0	1	2
Psykiatrinen sairaanhoitaja	1	0	0	1
Terveydenhuollon konsultti	0	1	0	1
Psykologi	0	1	0	1
Toimistoesimies	0	1	0	1
Etuuskäsittelijä	1	2	0	3
Toimistosihteeri	1	1	2	3
Yhteensä	13	22	11	45

***AMK-koulutus**

ohjaajanimikkeellä olevat. Heistä kahdeksan puhuu äidinkielenään jotain muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia. Muuta kuin suomea tai ruotsia puhuvia työntekijöitä on myös muissa ammattiryhmissä, esimerkiksi sairaanhoitaja, terveydenhoitaja ja sosiaalityöntekijä.

3.3 Minkälaista yhteistyö on ja on ollut – yhteinen hankevalmistelu

Espoon maahanmuuttajapalveluilla, Helsingin maahanmuuttoyksiköllä ja Vantaan maahanmuuttajien yhteispalvelupisteellä on vakiintuneet yhteistyömuodot. Eri ammattiryhmät, sosiaalityöntekijät ja ohjaajat kokoontuvat säännöllisesti keskenään vaihtamaan kokemuksia. Lisäksi yksiköiden esimiehet ja kunkin kaupungin maahanmuuttajatyön koordinaattorit muodostavat pääkaupunkiseudun yhteistyöryhmän. Yksiköiden yhteistyöfoorumeilla syntyi vuonna 2005 ajatus yhteisestä kehittämishankkeesta.

Vuonna 2005 Espoon, Helsingin ja Vantaan erityisyksiköiden työntekijät ehdottivat yhteistyötä Heikki Waris -instituutille ja Helsingin kaupungin sosiaaliviraston kehittämisyksikölle hankehakemuksen tekemiseksi.

Jo ensimmäisissä suunnittelukokouksissa syksyllä 2005 syntyivät hankehakemuksen ja toimintasuunnitelman perusajatukset:

- tehdä yksiköiden työ näkyväksi
- kehittää ja tutkia oman työn dokumentointia
- kehittää kotouttamistyön seurantaa ja arviointia sekä miettiä mittareita työn arvioimiseksi
- keskittyä hankkeessa pakolaisten kanssa tehtävään työhön
- kehittää mahdollisimman käyttökelpoinen ja helppo kotoutumissuunnitelman malli, joka sitouttaisi sekä asiakkaat että työntekijät siihen
- tutkia pääkaupunkiseudun kuntien välisiä eroja
- pakolaisten vastaanottotyön kokemusten hyödynnettävyys muiden maahanmuuttajaryhmien kanssa tehtävässä työssä ja hankkeen tulosten sovellettavuus aluetyöhön

- halu nostaa asiakkaiden kokemukset esiin
- huoli pienten lasten äideistä ja työvoimaan kuulumattomista nuorista naisista.

3.4 Ensimmäinen viranomainen tärkeä kotoutumisen prosessissa

Työntekijöiden halu tutkia ja kehittää omaa työtään kertoo pakolaisten kanssa työtä tekevien erityispalveluyksiköiden työntekijöiden sitoutuneisuudesta työhönsä. Yksiköiden ominaispiirteisiin kuuluvat monet pitkät työsuhteet. Kaikista kolmesta yksiköstä löytyi vielä vuonna 2009 työntekijöitä, jotka ovat olleet ”alusta asti” mukana.

Suomessa ja pääkaupunkiseudulla, kuten muissakin Pohjoismaissa viranomaisilla on keskeinen rooli pakolaisten vastaanottomallissa. Sosiaalityön lisensiaatin tutkielmassaan Kati Turtiainen (2008) kirjoittaa ”oman pakolaisen vastaanottavan viranomaisen kokemukseni kautta ajattelen, että maahantulon alkuvaiheen viranomaiskokemuksilla on suuri merkitys luottamuksen rakentamiseen uuteen yhteiskuntaan”. Turtiainen on tehnyt pitkään työtä pakolaisten kanssa. Turtiaisen mukaan Suomessa ei ole tutkittu viranomaisen roolia kotoutumisessa eikä asiakkaan viranomaiskokemuksia. (Mt. 3–4.)

Kirsti Kuusela (2006) haastatteli ja tutki vuosina 2004–2005 viiden keskisuuren ruotsalaisen kaupungin pakolaisten vastaanottotyötä tekeviä viranomaisia. Hänen tavoitteenaan oli selvittää, mistä työntekijöiden työ koostuu, mikä heidän mielestään työssä on tärkeää, mikä edistää kotoutumista ja mikä sitä estää. Kuuselan tavoitteena oli tehdä näkyväksi viranomaisten kokemukset työstään ja tuoda sen kautta esiin työn vaativuus. (Mt. 39–40.)

Mikaela Lindroosin (2008) käytäntötutkimuksen kenttään liittyvä työ ”Att utforska världsbilder i samtal – en praktisk forskning i mångkulturelt socialt arbete” vie myös tutkimuksen sosiaalitoimen erityisyksikön sisään. Hän teki tutkimuksensa Helsingin maahanmuuttoyksikössä ja hänen työnsä keskiössä on sosiaalityöntekijän ja toisesta maasta Suomeen muuttaneen asiakkaan kohtaaminen. Työn tavoitteena oli tutkia maailmankuvan merkitystä monikulttuurisessa sosiaalisessa työssä sekä kasvattaa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välistä ymmärrystä. (Mt. 7).

Pääkaupunkiseudun pakolaisten ja pysyvän oleskeluluvan saaneiden turvapaikanhakijoiden kanssa työtä tekevien erityisyksiköiden kehittämistyö paikantuu Turtiaisen, Kuuselan ja Lindroosin töiden rinnalle. Yksiköiden sisällä syntyi ajatus oman viranomaistyön tarkastelemisesta ja kehittämisestä.

3.5 Hankkeen prosessi – kohti käytännön hanketyötä

Helmikuun lopussa 2007 hankehakemus oli valmis ja se jätettiin sosiaali- ja terveysministeriölle. Päätavoitteeksi hakemukseen oli kirjattu ”*kehittää pääkaupunkiseudulle maahanmuuttajatyön ja erityisesti maahanmuuttajien kotouttamistyön osaamista ja luoda sen pohjalta kotouttamistyön osaamisen kehittämisen malli sekä kehittää sitä tukeva täydennyskoulutusmalli*.”

Hankkeen viideksi päätavoitteeksi kirjattiin:

1. Kartoittaa, arvioida ja yhtenäistää mukana olevissa kunnissa tehtävää maahanmuuttajatyötä.
2. Määritellä sosiaalityön kannalta keskeiset ydinryhmät sekä selvittää erilaisten maahanmuuttajaryhmien kotoutumisprosesseja ja niiden ongelmakohtia.
3. Etsiä keinoja, miten tehdä suunnitelmallisempaa yhteistyötä pääkaupunkiseudulla ja eri viranomaisten sekä järjestöjen kanssa.
4. Etsiä ja kehittää toimivia, asiakasta ja työntekijää sitouttavia, osallistavia käytäntöjä sekä menetelmiä, joita voi hyödyntää erityisesti työskenneltäessä sosiaalityön kannalta keskeisten ryhmien kanssa.
5. Luoda ja rakentaa maahanmuuttajatyön ja kotouttamisen osaamisen kehittämisen ja täydennyskoulutuksen välineitä.

Pääkaupunkiseudun kotouttamistyön kehittämishankkeen arkinen työ alkoi joulukuun puolessavälissä 2007, kun projektisuunnittelija Paula Silventoinen aloitti työnsä Heikki Waris -instituutissa. Puolitoista kuukautta myöhemmin mukaan tuli projektikoordinaattori Riitta Lampelto. Espoon, Helsingin ja Vantaan yksiköiden ja niiden työntekijöiden pitkään valmistelema hanke oli muuttumassa teoiksi.

Uuden hankkeen peruslähtökohdat olivat nousseet arjen työstä ja hankkeen työskentelytapa haluttiin alusta asti ankkuroida työntekijöiden kokemukseen ja tietoon. Riitta Seppänen-Järvelä (2006, 28) kuvaa tämän hetken kehittämistyön luonnetta, johon kuuluvat hänen mukaansa verkostomaisuus, vertaisuus, fasiliointi ja keskustelevuus.

Robert Arnkil (2006) pohtii hyvien käytäntöjen leviämistä EU:n kehittämisstrategioina ja hänen ajatuksensa kehittämistyöstä tuntuivat tärkeiltä myös pääkaupunkiseudulla. Niistä löytyi pohjaa kotouttamishankkeen käytännön työlle. Arnkil kirjoittaa, että monet kotimaiset ja kansainväliset arvioinnit korostavat oppimisen ja oppivien verkostojen merkitystä kehittämistyössä. Hyvien kokemusten levittämisen ytimessä on hänen mukaansa ollut reaaliaikainen kyky oppia omasta kokemuksesta. Hyvän käytännön oppijan on Arnkilin mielestä jollain tavoin päästävä kehittämisprosessin "sisään" ja ymmärrettävä se omaa kontekstiaan ja kokemustaan vasten. Arvioissa korostetaan hänen mukaansa sitä, että itse asiassa olennaisin tulos, mikä kehittämishankkeesta voi tulla, on pienemmän tai isomman verkoston uusi ongelmanratkaisukyky. (Mt. 55–75)

Menetelmäideat, "muodit" ja toimintaympäristön tilanteet vaihtuvat ja niillä on lyhyt "puoliintumisikä". Jonkin uuden asian, idean tai käsitteen artikulointi tai toisaalta sen käytäntöön sijoittaminen vaatii erityistä oppimisprosessia, johon eri tavoin osallistuu laaja käytäntöyhteisö. Parastakaan "käytäntöä" ei pystytä käytännöstä nostamaan tai sinne sijoittamaan ilman tätä, itse asiassa hyvin monimuotoista omaksumisprosessia. (Arnkil 2006, 64–65.)

Arnkil (2006) pohtii artikkelissaan myös eri eurooppalaisten kehittämiskonseptien takana olevia ajattelutapoja. Hänen mielestään hallitsevana tapana ajatella tuntuu olevan rationaaliseen valintaan perustuva tapa. Siinä toimintaympäristöä voidaan periaatteessa hallita (hyvällä suunnittelulla) ja yllätykset ovat jotain, jotka halutaan eliminoida. Tässä ajattelussa hyvä käytäntö on Arnkilin mielestä "esine", joka voidaan määritellä, varastoida ja levittää. Oppiva organisaatio haastaa hänen mukaansa rationaalisen ajattelutavan. Oppiva organisaatio ymmärtää hiljaisen tiedon merkityksen ja pyrkii rakentamaan hyviä oppimistiloja ja käytäntöyhteisöjä. Arnkil lainaa Takeuchin ja Nonakan kuvausta "oppimistilan" käsitteestä. Hyvä oppiminen (uuden tietämyksen tuottaminen ja siirtäminen) vaatii hyvät oppimistilat. Hyvä tila on samanaikaisesti henkinen, fyysinen ja ajallinen "tila", eräänlainen merkitysten virta, johon joukko ihmisiä osallistuu. Hyvä käytäntö on Arnkilin mukaan oppivaa käytäntöä. (Mt. 5–68.)

Viimeisin tulokas on Arnkilin (2006) mukaan ajattelutapa, joka korostaa arjen monimuotoista toimintaa. Siinä painopiste siirtyy arjen tekijöihin ja heidän työhönsä. Huomio kiinnitetään arkeen, sen toimintakykyyn sekä arjessa tapahtuvaan luontevaan ja joustavaan kommunikaatioon, ei niinkään järjestettyihin oppimistilaisuuksiin. (Mt.70).

Lindroosin (2008) mukaan oppiminen ja tiedon muodostaminen ovat parhaimmillaan silloin, kun sitä voi tehdä yhdessä muiden kanssa. Jatkuva reflektointi ja oman itsensä arviointi yhdessä muiden kanssa auttaa kehittymään esimerkiksi sosiaalityöntekijänä. Yhteisen dialogin ja oppimisen onnistuminen edellyttää tuekseen aikaa ja rakenteet. (Mt. 94–95.)

Hankkeessa kehittämistyötä tehtiin yhteisessä dialogissa ja painopiste pidettiin arjen tekijöissä ja työssä. Hankkeessa pyrittiin luomaan sellaisia oppimistiloja, joissa yhteinen kehittyminen mahdollistui.

3.6 Yhteinen tila hahmottuu

Hanketyöntekijöiden ensimmäinen tehtävä oli rakentaa sellaisia "tiloja", areenoja, joissa yhdessä voitaisiin purkaa työn tuottamia kokemuksia, lähteä dialogiin ja paikantaa mahdollisia kehittämiskohtia omassa työssä pakolaisten ja oleskeluluvan saaneiden turvapaikanhakijoiden kanssa.

Hanketyöntekijät lähtivät yksiköihin esittäytymään, kertomaan keitä he olivat ja mistä olivat tulleet mukaan ja kuuntelemaan työntekijöitä. Samalla aloitettiin yhteisen "tilan" luominen. Siihen tarvittiin kaunis pöytäliina ja kori hedelmiä. Tavoitteena oli tehdä pienillä yksityiskohdilla yhteinen tila viihtyisäksi ja viestittää, että jokainen mukanaolija on tärkeä.

Molemmat projektityöntekijät tulivat yksiköiden ulkopuolelta. He eivät olleet osallistuneet hankesuunnitteluun ja hakemuksen kirjoittamiseen, eikä kummallakaan ollut omaa kokemusta asiakastyöstä maahanmuuttajien kanssa. Lindroos (2008) kuvaa hyvin omia tunnelmiaan siirtyessään sosiaalityöntekijän roolistaan käytäntötutkijan rooliin. Oliko tehtävä liian iso ja houkuttaisiko uusi asetelma hänestä esiin "besserwisserin"? Koettaisiinko hänet "työpaikkaturistiksi", joka tulee piipahtamaan työyhteisössä, kerää materiaalinsa ja vetäytyy pois kentältä analysoimaan löydöksiään? Miten työntekijät voivat luottaa "työpaikkaturistin työhön" (mt. 19–20). Yksiköiden ulkopuolelta tulevien hanketyöntekijöiden oli erityisen tärkeää kuulla, kuunnella ja tutustua yksiköihin ja niiden työntekijöihin ja tunnistaa "turismin" vaarat. Ke-

väällä 2008 hanketyöntekijät olivat kussakin yksikössä viikon oppimassa ja tutustumassa työhön sekä yksiköiden väkeen.

Työntekijöiden kuulemisen rinnalla pääkaupunkiseudun kotouttamistyön kehittämishankkeen perusviestiä lähdettiin esittelemään Espoon, Helsingin ja Vantaan sosiaalitoimen organisaatioissa. Espoossa hanke esiteltiin sosiaalitoimen aikuistyön johtoryhmälle, Helsingissä mm. perhepalveluiden ja aikuispalveluiden toimistopäälliköille ja Vantaalla psykososiaalisten palveluiden johdolle. Tavoitteena oli kertoa virastojen esimiehille hankkeesta, tehdä työ heille tutuksi ja sitouttaa heitä.

3.7 Tavoitteet konkretisoitiin yhdessä

Hankkeen ohjausryhmä koottiin nopeasti ja se kokoontui pian käytännön hanketyön alettua. Hankkeen ohjausryhmässä olivat edustettuina Heikki Waris –instituutti, Helsingin yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitos, Metropolia ammattikorkeakoulu, Espoon maahanmuuttajapalvelut, Helsingin maahanmuuttoyksikkö, Vantaan maahanmuuttajien yhteispalvelutoimisto, Helsingin sosiaaliviraston kehittämisyksikkö sekä Helsingin kaupungin henkilöstökeskuksen maahanmuutto-osasto. Lisäksi ohjausryhmään kutsuttiin sosiaalitoimen alueellista asiantuntemusta Espoosta, Helsingistä ja Vantaalta.

Ohjausryhmän järjestäytymiskokouksessa maaliskuussa 2008 täsmennettiin ja rajattiin vielä yhteisen hankkeen tavoitteita. Hanketyön tarkennuksen pohjana olivat myös yksiköiden viestit ja toiveet.

Tavoitteeksi asetettiin **sosiaalialan** kotouttamistyön osaamisen kehittäminen ja työ rajattiin **alkuvaiheen kotouttamistyöhön**, lähinnä kotouttamislain perusteella tehtävään sosiaalialan kotouttamistyöhön **pakolaisten** ja myönteisen päätöksen saaneiden turvapaikan hakijoiden kanssa. Samalla työ liitettiin sosiaalialan kontekstiin. Ohjausryhmä nosti esiin eristyspalveluiden ja alueellisten peruspalveluiden välisen yhteistyön kehittämisen eli **palveluiden nivelkohdat**.

3.8 Kohti yhteistä tekemistä

Seuraava areena hankkeen yhteiselle konkretisoimiselle ja yhteisen tilan luomiselle oli päivän mittainen työpaja toukokuussa 2008 Helsingin edustalla olevassa Uunisaaressa. Työpaja valmisteltiin yhteistyössä Helsingin sosiaaliviraston kehittämisyksikön kehittämiskonsultti Timo Ylösen kanssa. Ennen yhteistä työkokousta osallistujat saivat pohdittavakseen viisi kysymystä:

- Millaisia ovat kotoutumisen polut?
- Mitä ovat hyvät käytännöt kotouttamistyössä?
- Miten tehdään maahanmuuttoyksiköiden työ näkyväksi ja kenelle tieto on arvokasta?
- Mikä on asiakkaan osallisuus kotoutumisprosessissa?
- Mitä on riittävän hyvä sosiaalialan kotouttamistyö?

Menetelmäksi valittiin Learning Café. Menetelmän tavoitteena on oppia yhdessä, ”kahvila” on paikka ajatustenvaihdolle ja kollektiivisen viisauden esiin tuomiselle, yhteisen ymmärryksen synnyttämiselle ja ratkaisujen etsimiselle hankaliin kysymyksiin. Kahvilassa osallistujat jaetaan pöytäkuntiin, jotka keskustelevat etukäteen määritetyistä kysymyksistä. Pöydät on peitetty ”pöytäliinoilla”, joihin keskustelijat voivat kirjata ja piirtää ajatuksensa. Määrätyin välein osallistujat siirtyvät seuraavaan pöytään ja jatkavat uudessa pöydässä keskustelua siitä, mihin edelliset siellä jäivät. Suuri vastuu keskustelun sujuvuudesta ja syvyydestä on pöydän emännällä tai isännällä, joka kiteyttää edellisten keskustelijoiden ajatukset uudelle ryhmälle.

Näyttelijä Jani Toivola ”lämmitti” osallistujat kotouttamisen teemaan omalla elämäntarinallaan. Sen jälkeen osallistujat jakaantuivat kahvilan seitsemään pöytään, joissa jokaisessa oli oma ”työkysymyksensä”:

1. Mistä tunnistaa riittävän hyvän sosiaalialan kotouttamistyön?
2. Onko sosiaalialan kotouttamistyöllä omia menetelmiä? Minkälaisia?
3. Miten asiakkaan ääni kuuluu? Voiko se kuulua paremmin?
4. Ketkä tarvitsevat eniten apua?
5. Minkälaista on hyvä järjestöyhteistyö?
6. Millaista osaamista tarvitsemme lisää?
7. Mistä tiedämme, että olemme tehneet oikeita asioita?

Ohjausryhmän jäsenet olivat pareittain keskustelupöytien isäntinä ja emäntinä. Heidän tehtävänään oli kirjata ja koota pöytien keskustelut.

Menetelmä tuotti paljon ajatuksia ja materiaalia. Keskustelun purun jälkeen äänestettiin vielä tärkeimmistä kysymyksistä. Tärkeimmäksi nousi

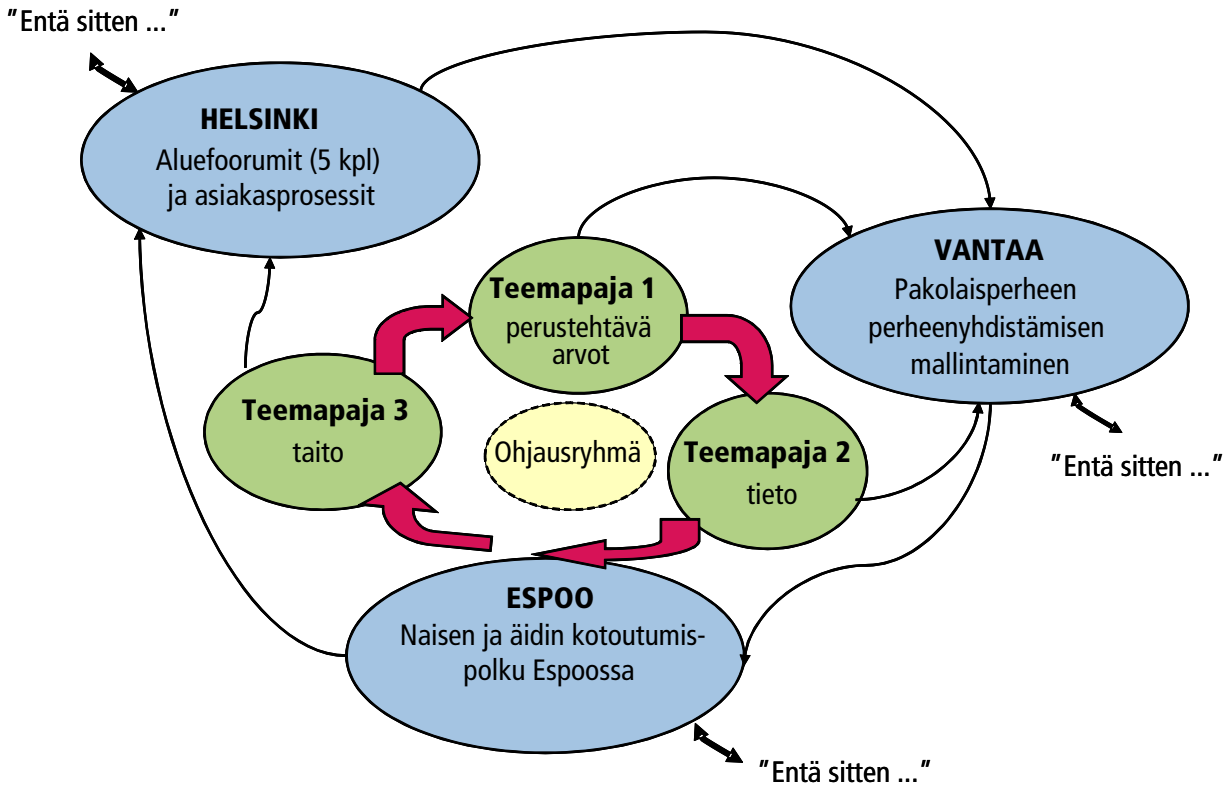

Kuvio 2. Kotouttamistyön osaamisen kehittämisen foorumit eli oppivat verkostot

kysymys asiakkaan äänen kuuluvuudesta ja toiseksi tärkeimmäksi oma osaaminen. Seuraaville "sijoille" tulivat kysymykset oman työn arvioinnista ja riittävän hyvän sosiaalialan kotouttamistyön tunnistamisesta. Uunisaaren työstä nousseet ajatukset kiteytettiin neljään kohtaan:

- huoleen asiakkaan oman äänen kuulumisesta
- tarpeeseen määritellä yhdessä työhön liittyviä käsitteitä
- tarpeeseen käydä arvokeskustelua sekä
- tarpeeseen kehittää omaa osaamista.

3.9 Kolme eri kehittämishanketta ja teemapajat – hankkeen työn areenat

Yhteiselle työlle löydettiin rakenne keväällä 2008 hankesuunnitelman rajaamisen ja konkretisoinnin jälkeen. Syksyksi työlle hahmoteltiin kaksi tasoa:

1. Yksiköt valitsivat itselleen oman kehittämistehtävän
   - Espoo – Naisen ja äidin kotoutumispolku Espoossa
   - Helsinki – Aluefoorumit (5 kpl) ja asiakasprosessit
   - Vantaa – Pakolaisperheen perheenyhdistämisen mallintaminen
2. Teemapajat yhteisiksi foorumeiksi
   - Pajojen tarkoituksena oli tarjota yksiköiden työntekijöille tila, jossa pohtia "isoja" asioita, paikka dialogille, jossa yhteiset ajatukset kirjataan ja muotoillaan muille jaettavaksi.
   - Tavoitteena oli myös jatkaa toukokuun työpajan esiin nostamia teemoja.

Yllä olevassa kuviossa on havainnollistettu hankkeen kehittämiskokonaisuuden rakennetta:

Teemapaja-aamut – tila dialogille

Yksiköiden oma asiantuntijuus oli teemapajojen pohdintojen ja keskustelujen perusta. Teemapajakokonaisuuden tavoitteiksi kirjattiin:

- tuottaa yhdessä kuvaus pääkaupunkiseudun alkuvaiheen kotouttamistyön perustehtävästä (arvokeskustelu ja käsitteiden määrittely)
- miettiä, mitä tietoa hyvän työn perustaksi tarvitaan (tieto)
- kirjoittaa kuvaus pakolaistyöhön tarvittavasta osaamisesta (taito).

Eri teemapajat kokoontuivat kolmen kuukauden aikana noin kerran kuukaudessa vajaat kolme tuntia kerrallaan. Tapaamisia oli yhteensä yhdeksän. Kuhunkin teemapajaan osallistui 2–4 aiheesta kiinnostunutta työntekijää kustakin yksiköstä. Teematyöskentelyssä oli mukana yhteensä runsaat 30 työntekijää. Pajat olivat ”auki” kaikille työntekijöille ammattinimikkeestä riippumatta.

Jokaisen teemakokonaisuuden ensimmäinen tapaaminen oli Heikki Waris -instituutin tiloissa Helsingin Sörnäisissä. Seuraavat kerrat teemapaja kokoontui joko Espoon tai Vantaan yksiköiden tiloissa. Lisäksi kokoonnuttiin kerran Metsälän vastaanottokeskuksessa. ”Kotiyksikön” työntekijät esittelivät aluksi oman yksikkönsä työtä. Tällä tavoin mukana olijat tutustuivat konkreettisesti toistensa työyksiköihin

Yhteinen keskustelun tila ei ollut vain fyysinen vaan se oli myös tunne yhteisestä halusta vaihtaa kokemuksia ja saada oppia kollegoilta. Kokeneetkin työntekijät löysivät itselleen uusia näkökulmia ja ajatuksia toistensa tavasta tehdä työtä.

Teemapajakokonaisuuksien aiheet olivat:

- Mitä on riittävän hyvä sosiaalialan kotouttamistyö ja mistä me tunnistamme sen (arvot/perustehtävä)? Työpajan tehtävänä oli tuottaa yhteinen määritys pääkaupunkiseudun sosiaalialan kotouttamistyöstä. Sosiaalityöntekijä Mikaela Lindroos (Helsingin maahanmuuttoyksikkö) johdatteli aiheeseen otsikolla ”*Ihmisen maailmankuvan merkitys monikulttuurisessa sosiaalityössä*”.

- Mitä meidän pitää tietää asiakkaistamme ja itsestämme, jotta tekisimme riittävän hyvää sosiaalialan kotouttamistyötä (tieto)? Työpajan tehtävänä oli miettiä, mitä perustietoa tarvitsemme hyvän kotouttamistyön perustaksi. Johtaja Tuula Reimanin (Vantaan maahanmuuttajien yhteispalvelutoimisto) esitys ”*Mitä tietoa tulvii, miten se jäsentyy?* antoi eväitä hahmottaa pakolaistyötä muuttuvassa toimintaympäristössä.

- Miten teemme riittävän hyvää sosiaalialan kotouttamistyötä (taito)? Teemapajan tehtävänä oli kuvata erityispalveluiden osaaminen ja sen mahdollisen lisäkoulutuksen tarve. Johtavan sosiaalityöntekijän Eija Piiparisen (Helsingin maahanmuuttoyksikkö) puheenvuoro ”*Mitkä taidot ovat tärkeitä työssämme?”* avasi pajalaisten keskustelun aiheesta.

Projektisuunnittelija ja -koordinaattori vastasivat teemapajojen käytännön tehtävistä. He kokosivat etukäteismateriaalia, kirjasivat keskustelut ja työstivät tekstit, joita ”pajalaiset” kommentoivat. Tavoitteena oli, että edellinen teemapaja jätti uudelle, alkavalle pajalle perinnöksi omat ajatuksensa kirjallisina.

Ensimmäinen teemapaja kuvasi yhteistä perustehtävää

Keskustelu teemapajassa sukelsi nopeasti oman työn peruskysymyksiin. Perustehtävässä nähtiin oleellisena tiedon välittäminen Suomesta ja omasta kunnasta vasta maahan tulleelle, luottamuksen rakentaminen uuteen järjestelmään ja sen ihmisiin, ihmisen tukeminen oman elämäntarinan kasaamisessa uudessa elämäntilanteessa, pohjan luominen asiakkaan kanssa hänen kotoutumisprosessilleen sekä sosiaalinen työ rakenteissa.

Perustehtävän kuvaamisessa törmättiin käsitteiden määrittelemiseen. Kuvauksessa ei haluttu käyttää käsitteitä maahanmuuttaja tai monikulttuurisuus. Pikemminkin haluttiin kuvata työntekijän ja asiakaan suhdetta. Merja Anis (2008) kuvasi Vaasassa sosiaalialan osaamiskeskuspäivillä etnisesti sensitiivistä sosiaalityötä. Hänen mukaansa se ei merkitse valmiita, oikeita ja yleispäteviä toimintatapoja, vaan tutkivaa työotetta, jonka avulla asiakkaiden tilanteet ja tarpeet voidaan tunnistaa ja saada aikaan asiakkaan kannalta mielekkäitä ratkaisuja.

Camilla Nordberg (2008) lainasi osaamiskeskuspäivillä tanskalaista Marianne Skytteä ja amerikkalaisruotsalaista tutkijaa Norma Montesinoa. Kulttuurin tunnistaminen ei näiden tutkijoiden mukaan tarkoita luokittelua. Kyse on pikemmin herkkyydestä tunnistaa yksittäisen kansalaisen konkreettinen elämäntarina, nykyinen elämäntilanne ja tulevaisuuden toiveet. Taitoa ei voi vain ammentaa kulttuurien asiantuntijalta vaan keskustelussa yksittäisen kansalaisen kanssa. Sosiaalinen työ etniseen vähemmistöön kuuluvan kansalaisen kanssa ei tarkoita työtä, joka pohjautuu kulttuuritietämykseen. Se on kykyä analysoida asiakkaana olevan kansalaisen sosiaalista todellisuutta ja kontekstia.

Skytten ja Montesinon artikkeli ”Kulturella perspektiv inom socialt arbete” vuodelta 2006 oli mukana keskustelussa pohjamateriaalina. Artikkelissaan tutkijat kirjoittavat muun muassa, että etnisyys ja kulttuuri ovat monimutkaisia käsitteitä.

He määrittelevät kolme eri lähestymistapaa kulttuuriin ja etnisyyteen; evolutionistisen, relativistisen ja kontekstuaalisen tavan. Kaikki kolme ovat heidän mukaansa enemmän tai vähemmän läsnä niin arkisessa kuin ammatillisessa ajattelussa ja puheessa. Etnisyys ja kulttuuri eivät ole ryhmän pysyviä ominaisuuksia, vaan ne ovat eri ryhmien välisiä suhteita, joita historia sekä sosiaaliset ja poliittiset olosuhteet muuttavat ja kehittävät. (Mt. 190.)

Ensimmäinen teemapajakokonaisuus tuotti kuvauksen pääkaupunkiseudun maahanmuuttoyksiköiden perustehtävästä, jota vielä hiottiin hankkeen ohjausryhmässä:

Pääkaupunkiseudun maahanmuuttoyksiköiden perustehtävä

Maahanmuuttoyksiköiden tehtävänä on luoda perusta pääkaupunkiseudulle muuttaneen, kotouttamislain piirissä olevan henkilön, esimerkiksi pakolaisen, paluumuuttajan tai avioliiton kautta tulleen kotoutumisprosessille.

Maahanmuuttoyksiköissä asiakas kohdataan ihmisenä, jonka elämäntarina, nykyinen elämäntilanne ja tulevaisuuden toiveet tunnistetaan. Sosiaalinen ja psykososiaalinen työ vähemmistöön kuuluvan kanssa on kykyä analysoida asiakkaan sosiaalista todellisuutta.

Maahanmuuttoyksiköiden työtä ohjaavat keskeisesti sosiaali- ja terveystoimen perushuollon lait, kotouttamislait, ulkomaalaislaki sekä laki yhdenvertaisuudesta. Maahanmuuttoyksiköiden työhön vaikuttavat myös kansainväliset ja valtakunnalliset poliittiset päätökset sekä oman kunnan linjaukset pakolaisten ja paluumuuttajien vastaanotosta.

Maahanmuuttoyksiköiden työntekijät rakentavat vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa luottamuksellista ja yhdenvertaista asiakassuhdetta. He tukevat asiakasta löytämään omat, perheensä ja yhteisönsä voimavarat, kun hän aloittaa elämäänsä uudessa yhteiskunnassa.

Asiakas ja hänen perheensä saavat maahanmuuttoyksiköiden työntekijöiltä tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen toimintatavoista. Heille kerrotaan, mitä velvollisuuksia ja oikeuksia kansalaisella on Suomessa ja mitä velvollisuuksia ja oikeuksia viranomaisella on maassamme. Työtekijät ohjaavat ja neuvovat asiakastaan palvelujen käyttämisessä ja löytämisessä sekä varmistavat tarvittavan lisätuen peruspalveluista.

Maahanmuuttoyksiköiden työntekijät käyttävät asiantuntemustaan yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden vahvistamiseksi pääkaupunkiseudulla. He tekevät yhteistyötä eri toimijoiden, mm. kuntansa peruspalveluiden, maahanmuuttoviranomaisten, työhallinnon, kansaneläkelaitoksen, aikuiskoulutuksen, yhteisöjen ja järjestöjen kanssa.

Maahanmuuttoyksiköiden työntekijät konsultoivat ja kouluttavat sosiaali- ja terveysalan kotouttamistyön kysymyksissä. He ovat sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia sekä oman työnsä monipuolisia osaajia.

Toinen teemapaja tunnisti omaa asiantuntijuutta ja työssä käytettävää tietoa

Toisessa teemapajassa etsittiin pääkaupunkiseudun kotouttamistyötä tekevien erityisyksiköiden työntekijöiden osaamista, tutkittiin mikä siinä on samanlaista ja mikä erilaista muuhun sosiaalialan työhön verrattuna sekä pohdittiin minkälaista tietoa työssä käytetään ja tarvitaan.

Synnöve Karvinen-Niinikosken (2007) kuvaus asiantuntijuudesta löytyi apuvälineeksi työpajalaisten oman osaamisen jäsentämisessä. Hän kirjoittaa, että asiantuntijuus on muuttuvaa, aikaan ja paikkaan sidoksissa olevaa. Hän pohtii artikkelissaan kaikille työpajassa mukana olleille tuttua tunnetta; omaan työhön ja sen erityiskysymyksiin liittyvän tiedon ja osaamisen tarve tuntuu lähes rajattomalta. Artikkelissaan Karvinen-Niinikoski (2007) esittelee Päivi Tynjälän kuvaamat asiantuntijuuden elementit ja pilarit: formaalin/teoreettisen, kokemuksellisen sekä itsesäätelytiedon. (Mt. 78–84.)

Pajassa käsitteitä avattiin ja omaa osaamista purettiin niiden avulla.

Formaali/teoreettinen tieto:
- faktuaalinen tieto – tosiasiallinen, faktat
- käsitteellinen tieto – teoreettinen tieto

Kokemuksellinen tieto:
Kokemuksellinen tieto kiinnittyy ammatilliseen tekemiseen
- proseduraalinen tieto kertoo kuinka joku asia tehdään konkreettisesti
- äänetön, intuitiivinen tieto

Itsesäätelytieto:
- metakognitiolla tarkoitetaan taitoa ymmärtää omaa ajatteluaan ja arvioida sitä, mitä tietää
- reflektiivinen tieto on mielen toimintaa, jossa mieli kääntyy tavalla tai toisella omiin ajatuksiin ja arvioi niitä

”Pajalaisten” mielestä sama tieto ja osaaminen voivat olla yhtä aikaa joko formaalista, kokemuksellista tai itsesäätelytietoa. Myös Karvinen-Niinikoski (2007, 83) kirjoittaa artikkelissaan, että asiantuntijuus on kokonaisuus, jossa osaamisen ja tiedon elementit muodostavat liikkeessä olevan kokonaisuuden.

Työpajalaiset määrittivät pakolaisten kanssa kotouttamistyötä tekevien erityisyksiköiden asiantuntijuuden koostuvan mm. seuraavasta tiedosta ja osaamisesta:

Formaali ja teoreettinen tieto
- tieto ihmisen psyykkisestä ja fyysisestä hyvinvoinnista ja sen osatekijöistä (asuminen, ruoka, itsensä toteuttaminen)
- tieto vuorovaikutuksen merkityksestä
- tieto integraatioprosesseista, esim. akkulturaatioteoriasta
- tietoisuus syrjivistä rakenteista
- sosiaalityön eettiset periaatteet
- monimuotoisuuden ymmärrys
- maahan muuttaneen työntekijän tuoma tieto
- tieto traumaattisten kokemusten, esim. kidutuksen vaikutuksista
- ulkomaalaislainsäädännön hallinta ja sen soveltaminen
- kotouttamislainsäädäntö ja sen soveltaminen
- tieto erityispalveluista (psyyke, fysiikka, työllisyys, koulutus, terveyspalvelut)
- tieto viranomaisverkostosta ja sen hallitseminen
- tieto perheestä
- tieto siitä, miten tulkkia käytetään
- perustilastotiedon tunteminen
- tieto asiakkaan oikeuksista
- tieto siitä mikä toimii, mikä ei (kotimainen ja kansainvälinen vertailutieto)
- tieto koulutuksen ja sen puutteen merkityksestä
- tieto maahanmuuttajajärjestöistä ja niiden tunteminen

Kokemuksellinen tieto
- asiakkaan kohtaaminen herättää heti sata ajatusta, mielikuvia
- tiedostaa että on monia kulttuureja, tapoja elää ja hahmottaa elämää
- ymmärtää että ”kulttuurintuntija” on omassa työhuoneessa oleva asiakas tai naapurihuoneessa oleva työtoveri
- tunnistetaan erilaiset tarinat ja ihmiset
- tunnistetaan pakolaisen ”kotoutumisen” eri vaiheet
- taito ymmärtää, mitkä asiat menevät perille ja miten
- kokemuksen tuoma hiljainen tieto ja taito
- taito kohdata erilaisia perheitä erilaisissa elämäntilanteissa
- taito ja tieto siitä, miten ihminen otetaan vastaan
- taito ja tieto siitä, miten tulkkia käytetään aikuisen tai lapsen kanssa, miten terapiatilanteessa
- kohtaamisen rohkeus

- tieto ja ymmärrys siitä, mitä tapahtuu kun annamme asiakkaalle ”luottotyöntekijät” kolmeksi vuodeksi
- taito pitää toivoa yllä
- näkemys ja ymmärrys siitä, mitä asiakas missäkin kotoutumisen vaiheessaan tarvitsee
- taito avata vaikeita asioita
- taito hallita loputonta tiedon tulvaa (vrt. moderni asiantuntijuus)
- kyky rajata asioita
- ymmärrys siitä, mitä viranomaisena voi tehdä ja missä on ulkopuolinen
- kyky nähdä koulutuksen ja sen puutteen, esimerkiksi luku- ja kirjoitustaidottomuuden vaikutukset
- erilaisuuden kohtaamisen taito ja rohkeus
- maahan muuttaneen työntekijän tuoma kokemus ja tieto
- kyky nähdä järjestelmän joustamattomuus maahanmuuttajan tilanteeseen – instituutioiden vastavuoroinen ”kotoutuminen”

Itsesäätelytieto

- asiakkaiden kohtaama kohtelu on muuttanut omaa käsitystäni yhteiskunnasta, tietoisuus rasismista on lisääntynyt
- tiedän kuka olen, tunnen oman elämäntapani/taustani/kulttuurini
- mietin, minkälainen ihmiskäsitys minulla on
- mietin, miten toimin viranomaisena
- tunnistan oman roolini ja kerron sen asiakkaillekin
- mietin, miten toimin kuntalaisena
- minulla on ymmärrys omasta tavastani toimia
- tunnistan omat asenteeni
- ymmärrän oman jaksamiseni rajat
- ymmärrän oman ihmiskäsitykseni rajallisuuden
- tunnistan vallan merkityksen omassa työssäni

Teemapajassa keskusteltiin erityisesti itsesäätelytiedosta ja siitä, miten työ pakolaisten kanssa vaikuttaa omaan ajatteluun ja maailmankuvaan.

Brittitutkijoiden Ray Pawsonin, Anette Boazin, Lesley Graysonin, Andrew Lingin ja Colin Barnesin (2003) tiedon luokittelua sovellettiin omaan työhön. Brittitutkijat olivat käyneet läpi ison määrän sosiaalityön tutkimuksia etsiessään vastausta kysymyksiinsä siitä, mitä tietoa sosiaalityössä on, miten sitä käytetään ja mitä tietoa tarvitaan. Heillä oli kolme kysymystä: mistä tieto tulee, kenelle se kuuluu ja miten sitä arvioidaan.

Tutkijoille tiedon lähde on oleellinen ja kaikki tieto ansaitsee heidän mukaansa saman arvon ja huomion. Analyysissään tutkijat jakavat tiedon lähteet organisaation, työntekijän, politiikan, poliittisen puheen, tutkimuksen ja tieteen sekä palvelun käyttäjän, asiakkaan tuottamaan tietoon. Tutkijoiden tavoitteena on ollut arvioida tiedon luotettavuutta ja vaikuttavuutta. Luokittelu on heidän mukaansa tässä työssä ensimmäinen askel ennen kuin päästään vaikuttavuuden arviointiin.

Teemapajassa pakolaisten kotouttamistyötä tekevien erityisyksiköiden tiedon lähteiksi nimettiin:

- organisaatio
- toinen työntekijä
- politiikka/poliittinen puhe sekä media
- tiede ja tutkimus
- käyttäjä ja asiakkaat

Brittitutkijoiden tavoin myös teemapajan osallistujat nimesivät työssään tärkeimmiksi tiedonlähteiksi toiset työntekijät sekä asiakkaat.

Asiantuntijuuden jakaminen muille vahvistaa myös omaa osaamista. Oman osaamisen kehittämiseksi teemapajaan osallistujat tunsivat tarvitsevansa yhteisiä foorumeja. Niissä voi arvioida omaa työtä, sanoittaa sitä sekä oppia toisilta. Omat kunta- tai organisaatiorajat ylittämällä työntekijä ja työyhteisö voivat nähdä myös toisenlaisia tapoja tehdä työtä samanlaisissa tilanteissa.

Kolmas teemapaja: taito on niin vahvaa ammatillisuutta että ammatillisuuden voi unohtaa

Viimeisen teemapajan aihe oli taito ja se tuotti synteesin edellisten pajojen teemoista ja keskusteluista. Helsingin maahanmuuttoyksikön johtava sosiaalityöntekijä Eija Piiparinen johdatti pajalaiset teemaan puheenvuorollaan ”*Mitkä taidot ovat tärkeitä työssämme*”. Hän kuvasi omaa 20 vuotta kestänyttä työhistoriaansa, jonka alkuvuosina luotiin pohjaa pakolaisten kanssa tehtävän työn suomalaiselle osaamiselle. Asiakkaita oli paljon ja työtä leimasivat ensimmäisinä vuosina innostus, kiinnostus ja kehittäminen.

Etsiessään taitavan työntekijän tunnuspiirteitä Eija Piiparinen käytti apunaan Suomen Mielenterveysseuran SOS-kriisikeskuksen kriisityöntekijän Ansa Haavikon Hyvät käytännöt kuvausta *Asiakassuhteen rakentuminen maahanmuuttajien kriisipalvelussa*. Sieltä nousi esiin pakolaistyön perustaitoja:

- työntekijä ymmärtää, että pakolaisen kotoutuminen on psyykkinen prosessi
- hän osaa lainsäädännön käsitteet sekä lain ohjaaman prosessin ja
- hänellä on taito rakentaa asiakkaaseen luottamuksellinen suhde – hän tietää että ensivaikutelma on oleellinen ja tärkeä.
- hän osaa käyttää tulkkia.

Lisäksi keskustelussa nousi esiin neljä tärkeää käsitettä:

- näkyväksi tekeminen – suomalainen auttamisjärjestelmä tehdään näkyväksi ja samalla nähdään, mistä ihminen on tullut, mikä on hänen tarinansa
- aito luottamus
- vuorovaikutus
- vakauttaminen.

Keskustelussa varsinkin nuoremmat pajalaiset miettivät, miten tärkeää on kuulla oman työnsä historiaa ja ymmärtää sen paikka esimerkiksi sosiaalialan kokonaisuudessa.

Taito-sanan määritelmää lähdettiin etsimään Wikipedian avulla. Pian huomattiin, että käsite taito liittyy läheisesti käsillä tekemiseen ja taiteeseen. Taitoa oli myös vaikea erottaa tiedosta. Pajalaisille muodostui yhteinen tunne siitä, että taidossa on kyse jostain syvemmästä kuin tiedossa, se on syvää osaamista. Taito pakolaisten kanssa tehtävässä vastaanottotyössä on pajalaisten mielestä niin syvää ammattitaitoa, että ”sen voi unohtaa”. Se on tiedon, osaamisen ja kokemuksen summa. Siihen liittyy myös oleellisesti luottamus. Pakolaisten kanssa tehtävässä työssä taitoon liittyy erityisesti kyky liittää suomalainen todellisuus yhä rajattomampaan maailmaan, jossa ihminen voi elää monessa paikassa yhtä aikaa.

Viimeisen pääkaupunkiseudun kotouttamistyön teemapajan mielestä taito pakolaisten kanssa tehtävässä vastaanottotyössä on sitä, että

- **ammatillisuus** on niin vahva, että sen voi ”unohtaa”. Se on tiedon, kokemuksen ja osaamisen summa. Se on tila, jossa voi olla herkkä ja avoin. Ammatillisuutta on taito tunnistaa oma epävarmuus ja pyytää silloin apua ja tehdä esimerkiksi parityötä.
- **osaa rakentaa luottamuksellisen suhteen** asiakkaan kanssa. Se on työn perusta. Maahanmuuttajayksiköiden työntekijät ovat merkittävässä asemassa silloin, kun pakolainen rakentaa luottamustaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Viranomainen on yksi tärkeistä ihmisistä, joista kuva suomalaisista ja heidän luotettavuudestaan syntyy maahan vasta tulleelle (vrt. esim. Turtiainen 2008, s 2).
    - ymmärtää, että ensivaikutelma on oleellinen ja tärkeä
    - vuorovaikutus
    - vakauttaminen; varmistaa asiakkaan perustarpeiden tyydytys
- **tekee** suomalaisen **auttamisjärjestelmän näkyväksi** – asiakas ymmärtää minkälaista apua ja tukea hän voi saada. Asiakkaan toiveet ja tavoitteet realisoituvat.
    - avaa asioita, tekee suomalaisen elämän käytännöt ja järjestelmät näkyväksi
    - osaa ilmaista asiat myös selkokielellä.
- on oman työnsä **asiantuntija** ja
    - ymmärtää pakolaisuuden globaalin luonteen
    - ymmärtää, mitä ongelmia pakolaisuus voi tuoda elämään Suomessa
    - osaa tehdä oman työnsä näkyväksi.

3.10 Hankkeen itsearviointia

Pääkaupunkiseudun kotouttamistyön kehittämishankkeesta muotoutui erityisesti omaa työtä ja työkäytäntöjä pohtiva hanke ja sen arviointimenetelmäksi oli jo hakemuksessa määritelty prosessiarviointi. Kehittämishankkeen varsinainen toiminta-aika oli runsas vuosi, alkuvuodesta 2008 syksyyn 2009. Sen vaikuttavuutta on siksi vielä liian aikaista arvioida. Siksi hankkeen prosessiarviointi tehtiin itsearviointina ja se on luonteeltaan formatiivinen.

Prosessievaluaation tehtäväksi on kirjallisuudessa usein määritelty tuoda esiin toteuttamisessa käytettyjä tapoja eli avata toiminnan ns. mustaa laatikkoa. Ns. formatiivisen arvioinnin keskiössä on se, miten hanketta toteutetaan ja miten sen toimintaa voitaisiin parantaa. Summatiivisen arvioinnin tehtävänä sen sijaan on lopputulosten ja vaikuttavuuden arviointi. Formatiivisessa prosessiarvioinnissa ei ole olennaista katsoa vain projektin tavoitteiden saavuttamista, vaan havainnoida koko projektin prosessinomaista polkua. Kehittämistyössä ja -hankkeessa ei ole oleellista ratkaista joitakin ongelmia, vaan oppia yhdessä miten ongelmia ratkaistaan, siis ongelmaratkaisutaidot kehittyvät. (Seppänen-Järvelä 2004, 19–20.)

Ydinryhmän ensimmäinen itsearviointi keväällä 2008

Kevään 2008 lopuksi tehtiin ensimmäinen itsearviointi. Hankkeen ”ydinryhmälle”, yksiköiden esimiehille ja johtaville sosiaalityöntekijöille, ohjausryhmän puheenjohtajalle ja Helsingin yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen edustajalle, Heikki Waris -instituutin esimiehelle ja hankesuunnitelman kirjoittajalle sekä Helsingin sosiaaliviraston kehittämisyksikön kehittämiskonsultille lähetettiin Riitta Seppänen-Järvelän (2007, 57) kysymyspatteriston pohjalta muokatut kysymykset. Ensimmäisen itsearvioinnin tavoitteena oli varmistaa hankkeen liikkeellelähtö ja työskentelyrakenteen toimivuus. Yksiköiden työntekijöille ja ohjausryhmän puheenjohtajalle kysymykset lähettiin kirjallisesti, Heikki Waris -instituutin esimiehen ja kehittämispalveluiden edustajan kanssa projektityöntekijät kävivät yhteisen arviointikeskustelun.

Vastaajien mukaan hanke oli lähtenyt hyvin käyntiin. Työn liikkeellelähtöä oli hidastanut se, että hanketyöntekijät eivät tulleet maahanmuuttajatyöntekijöiden ydinryhmästä. Toisaalta ulkopuolisuus myös toi mukanaan uusia kysymyksenasetteluja. Kevään työn tärkein tulos oli hankesuunnitelman rajaaminen ja muodon synnyttäminen hankkeelle.

Espoon, Helsingin ja Vantaan yksiköiden vastaajille Uunisaaren yhteinen työpaja oli ollut merkittävä hankkeen konkretisoija, samoin omissa yksiköissä ja ohjausryhmässä käydyt keskustelut.

Hanketyöntekijöille tiivis yhteistyö yksiköiden kanssa oli kevään aikana suunnittelutyön perusta. Lisäksi hanketyöntekijöille Heikki Waris -instituutissa käydyt keskustelut käytäntötutkimuksesta antoivat välineitä jäsentää omaa työtä. Käytäntötutkimuksen määritykset ja keskustelujen areenat, yhteiset työnohjaukset, ”Kyläkaivo”-työpaikkakokoukset sekä ”Tutki ja kirjoita -tapaamiset” tukivat työn tekemisen tapaa. Käsitys tiedosta, joka syntyy käytännön, toiminnan ja kokemuksen tuloksena, oli yhteinen. Käytäntötutkimuksessa oleellista on saatujen kokemusten ja tehtyjen havaintojen tietoinen ja looginen jäsentäminen sekä tiedon oikeudellisuuden testaaminen käytännössä (Saurama & Julkunen 2009, 296).

Löytyi yhteinen tila – kevään 2009 arviointikierros yksiköissä

Tuomo Alasoini (2006) kirjoittaa oppimistilan käsitteestä, reflektiivisestä benchmarkingista. Käsite viittaa hänen mukaansa siihen, että oppiminen ja uuden tiedon muodostaminen edellyttävät eri osapuolten yhteistä jaettua kontekstia. Konteksti tarkoittaa ajan ja tilan (fyysinen, virtuaalinen tai mentaalinen) yhdistelmää. Oppimistilasta puhuminen sisältää ajatuksen, jonka mukaan oppiminen ei tapahdu tyhjiössä vaan siihen vaikuttavat sen kontekstin ominaispiirteet, jossa osapuolet tapaavat toisensa. Oppimiselle oleellista ovat keinot, joilla luodaan vuorovaikutteisia tilanteita eri toimijoiden välille ja tila, joka edistää yhteistä oppimista. Alasoinin mukaan yhdessä oppimaan pyrkiviä kokonaisuuksia kutsutaan oppimisverkostoksi. (Mt. 47–48.)

Toukokuussa 2009 jokaisessa yksikössä ja ohjausryhmässä käytiin hankkeen arviointikeskustelu. Keskustelujen tavoitteena oli yhdessä arvioida runsaan vuoden jälkeen, miten oli onnistuttu toteuttamaan hankesuunnitelman päätavoitteet:

- omien tavoitteiden toteutuminen
- keinoja oman ja yhteistyökumppaneiden osaamisen lisääntymiseen
- yksikön työn näkyvyyden lisääntyminen
- pääkaupunkiseudun yhteistyön lisääntyminen
- hankkeen ”jäljet”.

Arviointikeskusteluilla oli ulkopuolinen vetäjä ja hankkeen koordinaattori kirjasi keskustelut. Keskustelut olivat perusteellisia ja kestivät 2–2,5 tuntia. Päällimmäisenä oli tunne tiiviistä hankevuodesta, jonka aikana oli tehty paljon työtä ja koettu onnistumisen hetkiä. Yhteistä yksiköille oli tunne siitä, että oma työ oli tullut näkyvämmäksi oman kaupungin organisaatiossa, ainakin sosiaalitoimessa. Yhteistä oli myös tiedonkulun ongelmat. Tieto ei välttämättä välittynyt oman yksikön sisällä saati Espoon, Helsingin ja Vantaan yksiköiden välillä. Tieto liikkui samassa tilassa, niiden välillä jotka olivat samassa teemapajassa, samassa tieteellisessä seminaarissa tai yhteisen kehittämistehtävän tapahtumassa, mutta ei välttämättä fyysisten rajojen yli.

Arviointikierros täsmensi hankkeen solmut ja tulokset:

Hankkeen pelisääntöjen olisi pitänyt olla tukevammat

- tiedonkulusta; miten eri foorumeilla tuotettu tieto leviää yksiköiden sisällä ja eri kaupunkien yksiköiden välillä
- miten väki osallistuu hankkeen eri foorumeihin
- miten sovitaan hanketyöhön liittyvistä eri rooleista (liittyy myös tiedonkulkuun).

Hankeprosessin etenemiseen eri yksiköissä vaikuttivat yksiköiden koko ja niiden dynamiikka, sekä se miten tiiviisti eri yksiköissä oli totuttu tekemään yhteistyötä ja miten yksiköissä tieto leviää.

Miten yhteistä osaamista onnistuttiin kehittämään hankkeessa?

Työntekijöiden oman arvion mukaan hanke ei varsinaisesti kehittänyt kokeneiden työntekijöiden osaamista. Sen sijaan

- se teki näkyväksi yksiköissä jo olemassa olevan osaamisen
- se tuki osaamisen jakamista eri työntekijöiden ja yksiköiden välillä
- se auttoi peilaamaan omaa osaamista muiden samaa työtä tekevien kanssa ja
- se tarjosi mahdollisuuden ja tilaa reflektoida omaa suhdetta pakolaisten kanssa tehtävään vastaanottotyöhön.

Miten vahvistettiin pääkaupunkiseudullisuutta?

- Pääkaupunkiseudun yksiköillä oli jo ennen hanketta paljon yhteistyötä.
- Hankkeen aikana yhteistyö laajeni koskemaan aikaisempaa isompaa joukkoa.
- Rakenteellisia muutoksia yhteistyöhön ei vielä syntynyt. Yhteistyön kehittäminen edellyttää johdon sitoutumista.

Täydennyskoulutusmallin rakentaminen

- Pääkaupunkiseudun isojen kuntien pakolaisia vastaanottavat yksiköt tarvitsevat systemaattisesti rakennetun yhteisen, eri ammattikuntien ja asiantuntijoiden oppivan verkoston.
- Hankkeen aikana verkostosta syntyi alku, mutta se ei vakiintunut systemaattiseksi rakenteeksi. Vielä jäi avoimeksi, kenen vastuulla on verkoston ylläpitäminen ja rakentaminen?

Lähteet

MONITORI, MAAHANMUUTTOASIOIDEN AMMATTILEHTI 2/2009, tilastoliite

YKSIKÖIDEN OMAT TILASTOT

ALASOINI, TUOMO (2006) Ohjelmallinen kehittäminen tietoyhteiskunnassa, teoksessa Seppänen-Järvelä Riitta & Karjalainen Vappu (toim.) Kehittämistyön risteyksessä. Gummerus Kirjapaino Oy.

ARNKIL, ROBERT (2006) Hyvien käytäntöjen levittäminen EU:n kehittämisstrategiana, teoksessa Seppänen – Järvelä Riitta & Karjalainen Vappu (toim.) Kehittämistyön risteyksessä. Gummerus Kirjapaino Oy.

JAAKKOLA, MAGDALENA (2009) Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta, Asennemuutokset 1987–2007. Helsingin kaupungin tietokeskus.

KUUSELA, KIRSTI (2006) Kommuntjänstemäns erfarenheter av att verka för introduktion och integration av flyktingar 39–40. Teoksessa Kuusela ja Sand (toim.) Introduktion och integration. Om arbete med flyktingar och andra invadrare i norska och svenska kommuner. Oplanska Bokforlag.

KARVINEN-NIINIKOSKI, SYNNÖVE & RANTALAIHO, ULLA-MAIJA & SALONEN, JARI (2007) Työnohjaus sosiaalityössä. Edita.

LINDROOS, MIKAELA (2008) Att utforska världsbilder i samtal – en praktisk forskning i mångkulturelt socialt arbete. Ab det Finlandssvenska kompetenscentert inom socialt område. Helsingfors.

PAWSON, RAY & BOAZ, ANETTE & GRAYSON LESLEY & LING, ANDREW & BARNES, COLIN (2003) Knowledge review 3, Types and quality of knowledge in social care. Scie. Summary http://www.scie.org.uk/publications/knowledgereviews/kr03-summary.pdf (luettu mm. 29.12.2008, 30.1.2009 ja 4.10.2009).

PELTOLA, ULLA & METSO, LAURA (2008) Maahanmuuttajien kuntoutumisen ja työllistymisen tukeminen Helsingissä. Kuntoutussäätiö

SAURAMA, ERJA & JULKUNEN ILSE (2009) Lähestymistapana käytäntötutkimus. Teoksessa Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalityö ja teoria. PS – kustannus, Juva

SEPPÄNEN-JÄRVELÄ, RIITTA (2004) Prosessiarviointi kehittämisprojektissa, Opas käytäntöihin. Fin Soc 4/2004.

SEPPÄNEN-JÄRVELÄ, RIITTA (2006) Suunnittelurationalismista hyviin käytäntöihin – kehittämisen menetelmien ja ajattelutapojen muodonmuutos. Teoksessa Seppänen-Järvelä, Riitta & Karjalainen, Vappu (toim.) Kehittämistyön risteyksessä. Gummerus Kirjapaino Oy.

SKYTTE, MARIANNE & MONTESINO, NORMA (2006) Kulturella perspektiv inom socialt arbete. Teoksessa Meeuwesse, Anna & Sunesson, Sune & Swärd, Hans (toim.) Socialt arbete, en grundbok. Natur och Kultur. Stockholm.

TURTIAINEN, KATI (2009) Kommunikointia uuden kynnyksellä – Luottamuksen rakentuminen kiintiöpakolaisten ja viranomaisten välillä. Sosiaalityön lisensiaatin tutkielma, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto, 4. http://www.sosnet.fi/includes/file_download.asp?deptid=16345&fileid=13915&file=20080908151456.pdf&pdf=1 (luettu mm. 16.6.2009).

Painamattomat lähteet

MAAHANMUUTTAJATYÖN KEHITTÄMINEN PÄÄKAUPUNKISEUDUN KUNNISSA, muistio 1/2005

MAAHANMUUTTAJATYÖN KEHITTÄMINEN PÄÄKAUPUNKISEUDUN KUNNISSA, muistio 2/2005

ESPOON MAAHANMUUTTAJAPALVELUT, http://www.espoo.fi/default.asp?path=1;28;11884;11489;11623 luettu mm. 18.8.2009.

VANTAAN MAAHANMUUTTAJIEN YHTEISPALVELUPISTE, http://www.vantaa.fi/i_alaetusivu.asp?path=1;135;137;1623, luettu mm.18.8.2009

NORDBERG CAMILLA (2008), Socialt arbete och etnicitet – tankar om erkännandet av medborgares olikhet, esitys Sosiaalialan osaamiskeskuspäivillä 28.8.2008 Vaasa,
http://www.sonetbotnia.fi/docs/090-6a2-Camilla_Nordberg.pdf luettu mm. 25.6.2009

ANIS MERJA (2008), Etnisyys ja sosiaalityö, esitys Sosiaalialan osaamiskeskuspäivillä 28.8.2008 Vaasa
http://www.sonetbotnia.fi/docs/090-Zbe-Merja_Anis.pdf luettu mm. 25.6.2009

4 Helsingin kehittämistehtävänä prosessityö ja aluefoorumit

Päällikkö Sari Karisto, johtava sosiaalityöntekijä Eija Piiparinen ja terveydenhuollon konsultti Päivi Sundell, Helsingin maahanmuuttoyksikkö

4.1 Kehittämistehtävän valinta

Viime vuosina maahanmuuttajien kotoutumista koskeneessa keskustelussa kotoutumisen kaksisuuntaisuuden edistäminen on nostettu aiempaa merkittävämpään asemaan. Etenkin palvelujärjestelmässä toimivilta viranomaisilta edellytetään maahanmuuttajaväestön tarpeiden tunnistamista ja sen johdosta työn sisältöjen ja työmuotojen kehittämistä.

Helsingin sosiaaliviraston vuoden 2005 talousarvion toimintalinjauksissa todettiin, että maahanmuuttajatyössä palveluketjun toimivuutta tehostetaan niveltämällä kotouttamisvaiheen työ sosiaaliasemien maahanmuuttajatyöhön tavoitteena yhteiskuntaan kiinnittyminen, työllisyysedellytysten parantuminen ja etnisen syrjäytymisriskin vähentyminen. Maahanmuuttajien kotouttamistyön kehittämiseksi perustettiin keväällä 2005 maahanmuuttajien kotouttamistyön kehittämistyöryhmä (MAKE), joka valmisti keväällä 2006 selvityksen kotouttamistyön alkuvaiheen niveltämisestä sosiaaliasemien, perhekeskusten, vammais- sekä vanhuspalvelujen kotouttamistyöhön.

Kotouttamistyön niveltämisellä työryhmän työssä tarkoitettiin sitä, että yksilöä ja/tai perhettä kotoutetaan keskitetyssä yksikössä intensiivisesti siten, että jo alkuvaiheessa toimitaan rinnakkain alueiden toimijoiden kanssa, jolloin sekä keskitetty yksikkö että alueiden toimipisteet kantavat vastuuta maahanmuuttajien kotouttamisesta. Työryhmän keskeisiä johtopäätöksiä oli, että maahanmuuttoyksikön asemaa sosiaaliviraston organisaatiossa tulisi muuttaa ja sen myötä lisätä maahanmuuttoyksikön kokonaisvastuuta kotouttamislain piiriin kuuluvista asiakasryhmistä, erityisesti pakolaisista ja paluumuuttajista, sekä perheenyhdistämisen kautta ja muualta Suomesta suoraan alueille tulevista pakolaistaustaisista henkilöistä (Maahanmuuttajien kotouttamistyön kehittämistyöryhmä, selvitys 2006). Niveltämisen yksityiskohtiin selvityksessä ei tarkemmin paneuduttu.

Ennen maahanmuuttoyksikön organisatorista asemaa koskevaa päätöksentekoa sosiaalijohtaja ja aikuispalvelujen johtaja antoivat tammikuussa 2006 asukasyhteistyöpäällikkö Riitta Halttunen-Sommardahlille tehtäväksi maahanmuuttotyön selvityksen tekemisen. Selvityksen tarkoituksena oli saada esiin keskeiset seikat, jotka edistäisivät maahanmuuttajatyössä tehtäviä ratkaisuja. Vaikka Halttunen-Sommardahlin selvityksessä keskeisimmäksi palveluketjujen toimimattomuuden lähtökohdaksi paikantui kokonaisnäkemyksen ja vankan kehittämisotteen puuttuminen maahanmuuttajatyössä, hän nosti esille myös sen, että asiakkaiden siirtymisessä maahanmuuttoyksiköstä sosiaaliasemille on ongelmia.

Maahanmuuttoyksikössä asiakkaita tavataan säännöllisesti ja heidän asioitaan hoidetaan kokonaisvaltaisesti, kun taas selvityksen mukaan: ”*Sosiaaliasemat edellyttävät suoraan kirjallista toimeentulotuen hakemista. Kun asiakas siirtyy alueelle, hän asioi kirjallisesti ja henkilökohtainen kontakti työntekijään loppuu. Maahanmuuttaja asioi yleensä pääasiassa vahtimestarin tai jopa vartijan kanssa ja sosiaaliasemalla ei ole työntekijää, joka ottaisi asiakkaan vastaan. Etuuskäsittelyn neuvonta auttaa asiakkaita, mutta asiakkaan kannalta olisi tarve kokonaisvaltaisempaan asioiden neuvontaan ja käsittelyyn sosiaaliasemalla. Maahanmuuttajien neuvontapisteeseen on siirtynyt asiakkaita, joiden neuvonta pitäisi sujua sosiaaliasemilla. Neuvontapisteet eivät voi ryhtyä korjaamaan puuttuvia peruspalveluja.*

Maahanmuuttoyksiköstä siirtyminen ei sinänsä aina ole ”pullon kaula”, siihen vain pitäisi satsata enemmän ja huomioida erityisesti lapsiperheiden tulo alueellisiin toimintayksiköihin. On tyypillistä, että yksittäisten erityisryhmien asiakkaiden, kuten vammaisten asiat hoituvat, mutta kun on kyse suuremmista asiakasmääristä, vastaanotto alueella ei toimi. Isojen perheiden vastaanottaminen on erityisen vaikeaa. Sosiaaliasemien ja perhekeskusten välillä ei ole saatu sovittua lapsiperheiden asioiden hoitoa riittävän hyvin.” (Halttunen-Sommardahl 2006.)

Selvityksen mukaan tiedon saannille ja välittymiselle aiheuttaa pulmia se, ettei maahanmuutta-

jatyöllä ole riittävää näkyvyyttä sosiaalivirastossa. Ratkaisuna Halttunen-Sommardahl näki maahanmuuttajapalvelujen organisoinnin omaksi yksikökseen ja yksikön ottamisen tehostetun kehittämisen kohteeksi. (Halttunen-Sommardahl 2006.)

Selvityksen mukaan hyvään kotoutumiseen päästään muun muassa seuraavin toimenpitein:

- kotoutumisen kaikkiin puoliin kiinnitetään huomiota
- työllistyminen on tehokkaasti esillä niiden kohdalla, joilla on siihen hyvät mahdollisuudet
- maahanmuuttajia kuullaan nykyistä enemmän
- kotoutumisprosessissa otetaan huomioon asiakkaiden yksilölliset erot
- kotoutumisprosessin seurantaa parannetaan

Palveluketjun pulmien käsittelyä jatkettiin sosiaaliasemien ja perhekeskusten Avec-yhteistyöryhmässä. Se sopi kokouksessaan syyskuussa 2007, että jatkossa lapsiperheet siirretään saattaen sosiaaliasemille ja että vuoden 2008 alusta siirtoneuvotteluun kutsutaan mukaan myös perhekeskuksen varhaisen tuen työntekijä. Avec-ryhmässä sovittiin myös, että muista kunnista tulevien perheiden kohdalla sosiaaliaseman ja varhaisen tuen tiimien työntekijät tapaavat perhettä ensimmäisen kerran yhdessä ja saavat tarvittaessa konsultaatiota Maykin työntekijöiltä. Perheiden lastensuojeluasioiden hoitamisen todettiin jatkuvan edelleen perhekeskusten lastensuojelutiimeissä.

Varmistaakseen sovittujen menettelytapojen toteutumisen päätti viraston sosiaalisen ja taloudellisen tuen johtoryhmä ottaa ne vuoden 2008 tuloskortissa seurattaviksi tavoitteiksi ja kirjasi ne seuraavasti:

”Maahanmuuttajapalveluista alueelle siirrettävien lapsiperheiden kotoutumistarpeet selvitetään yhdessä perhekeskuksen varhaisen tuen tiimin, maahanmuuttajapalveluiden sekä sosiaaliaseman työntekijän moniammatillisen yhteistyön kautta.

Uusien alueille muuttavien maahanmuuttajataustaisten lapsiperheiden kotoutumistarpeet selvitetään yhdessä sosiaaliaseman ja perhekeskuksen varhaisen tuen tiimin työntekijän parityöskentelyllä.” (SOSV/Sosta/Jory tuloskortti 2008)

Tavoitteiden saavuttamisen mittariksi asetettiin se, että sosiaaliasemat, perhekeskukset ja maahanmuuttoyksikkö ovat sopineet yhteistyökäytännöistä.

4.2 Käytännön kehittäminen

Helsingin maahanmuuttoyksikössä tehdään työtä moniammatillisissa tiimeissä. Tällä hetkellä asiakkaat on jaettu aikuis- ja lapsiperhetiimeihin. Työnjako tiimeissä eri ammattiryhmien välillä on selkeä, mutta joustava. Työn tavoitteena on tukea asiakkaita itsenäiseen toimintaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Pakolaisuus ja maahanmuuttajuus on sekä yksilölle että perheelle suuri elämänmuutos. Tehokas alkuvaiheen kotouttamistyö huomioi sekä perheiden että yksilöiden erilaiset kotoutumisen resurssit.

Asiakasta ohjataan alusta pitäen yhteiskunnan palveluihin, tuetaan arjen hallinnassa ja käytännön asioiden järjestämisessä. Kotoutumissuunnitelmat pyritään laatimaan ja kirjaamaan asiakastietojärjestelmään kohtuullisessa ajassa, harvoin kuitenkaan kahden kuukauden sisällä, kuten kotouttamislaki edellyttää. Suurten asiakasmäärien vuoksi yksikössä tehtävä kotouttamistyö painottuu alkuvaiheeseen. Asiakasperheiden tai asiakkaan asioihin ei aina pystytä paneutumaan niin syvällisesti kuin tilanne vaatisi eikä kotoutumisen seurantaa pystytä tekemään pitkäjänteisesti siten, että suunnitelmia tarkistettaisiin säännöllisesti tai niitä päivitettäisiin.

Ammatillisesti sitoutuneiden työntekijöiden työn kuormittavuutta lisää kokemus siitä, että tehty työ ei ole asiakkaan tarpeisiin nähden riittävää ja työn priorisoinnin kysymykset nousevat usein esille jaksamista koskevissa puheenvuoroissa.

Vuonna 2007 Helsingin kaupungin työterveyshanke ”Kohti hyviä käytäntöjä” haastatteli maahanmuuttoyksikön työntekijöitä. Haastattelujen jälkeen työyhteisön jäsenistä koottiin valmisteluryhmä, joka lähti pohtimaan keinoja työn kuormittavuuden vähentämiseksi. Aikaisemmin tehtyjen resursointia koskevien esitysten lisäksi valmistelutyöryhmä päätyi pohdinnoissaan siihen, että prosessien ja tavoitteiden yhteinen selkiyttäminen voisi auttaa vastuiden määrittämisessä ja työn rajaamisessa. Tässä vaiheessa yksikössä oli myös käynnistynyt Pääkaupunkiseudun kotouttamistyön kehittämishanke, jonka ohjausryhmä oli asettanut hankkeelle tavoitteeksi maahanmuuttajien kotouttamistyön työmallien ja osaamisen kehittämisen. Yksikössä päätettiin jatkaa oman työn kehittämistä uudessa hankkeessa, sillä työn kehittämisen tavoitteet ja hankkeen tavoitteet sopivat hyvin yhteen.

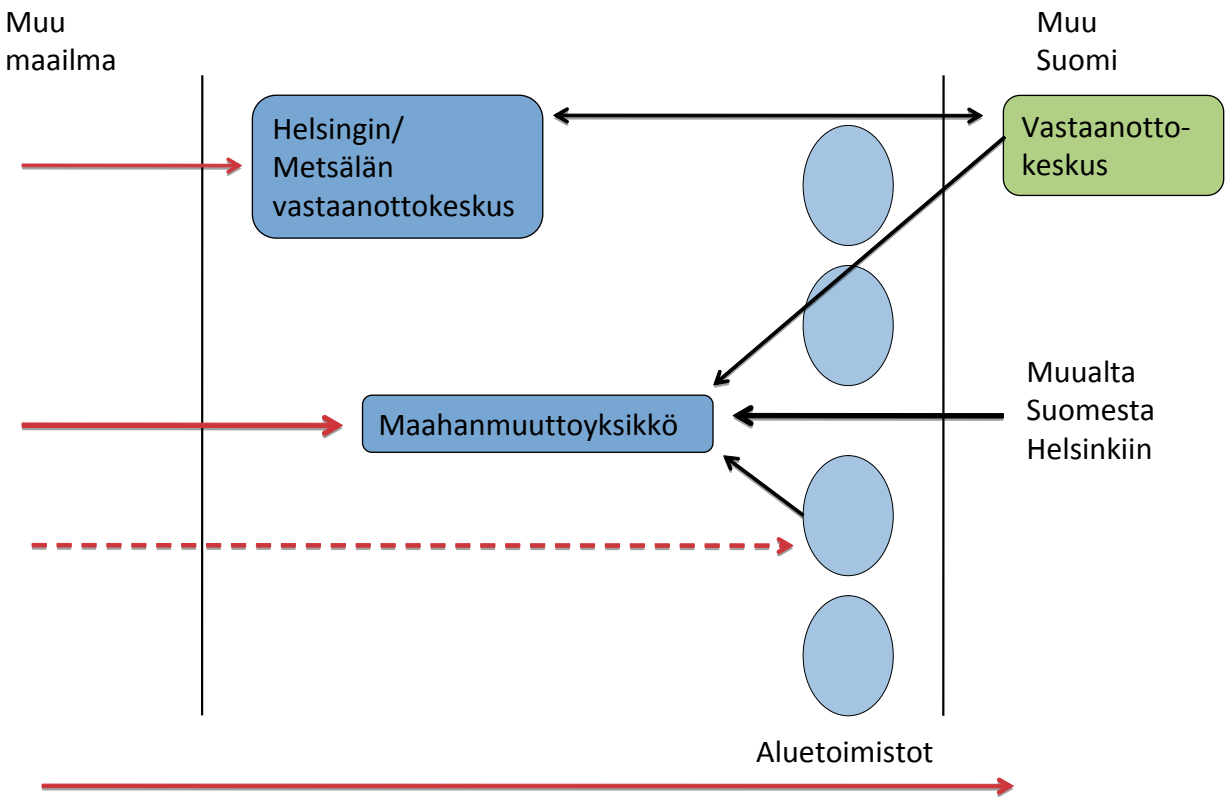

Kuvio 3. Maahanmuuttajien väylät Helsingin maahanmuuttoyksikköön (2009)

4.3 Prosessityö

Prosessien kuvaamisen tarkoituksena oli yhteisen ymmärryksen luominen maahanmuuttoyksikön perustehtävästä. Tavoitteen saavuttaminen edellytti lähtötilanteen selvittämistä sekä palveluprosessien tunnistamista ja kuvaamista.

Prosessityön tavoite:
- yhteiset toimintaperiaatteet, arvot ja tavoitetila sekä sitoutuminen edellä mainittuihin
- päällekkäisyyksien selvittäminen resurssien käytössä

Erillisenä asiakasprosessin kohtana kehittämistyön kohteeksi nostettiin kotouttamistyön sujuvan jatkumisen varmistaminen alueen peruspalveluissa maahanmuuttoyksikön erityispalveluiden jälkeen.

Asiantuntijoiksi prosessityön käynnistämiseen saatiin sosiaaliviraston kehittämisyksikön kehittämiskonsultti Allan Hasari sekä Koto-hankkeen työntekijät Riitta Lampelto ja Paula Silventoinen. Työ käynnistyi koko työyhteisön yhteisellä kehittämispäivällä kesäkuussa Stansvikin kartanossa. Päivän aikana prosesseja lähdettiin tarkastelemaan aivan alusta lähtien, jotta sekä jokainen työyhteisön jäsen että asiaa kehittämistyön näkökulmasta lähestyvä työryhmäläinen voisi saada kokonaiskuvan asiasta ja osallistua keskusteluun. Lisäksi kuvattiin maahanmuuttajan väyliä maahanmuuttoyksikön palveluihin ja maahanmuuttajan kohtaamia rooleja sekä kunkin maahanmuuttoyksikössä työskentelevän ammattiryhmän tehtäviä. Päivän päätteeksi prosessien kuvaamista sovittiin jatkettavan prosessityöryhmässä, johon osallistui eri ammattiryhmien edustajia. Työn etenemisestä keskusteltiin työyhteisön palavereissa. Täten haluttiin varmistaa kaikkien työntekijöiden osallisuus työskentelyyn.

Prosessiryhmä kokoontui Allan Hasarin johdolla seitsemän kertaa syksyn 2008 aikana kolme tuntia kerrallaan. Marraskuun alussa järjestettiin koko työyhteisön yhteinen väliarviointitilaisuus. Asiakasprosessien kuvauksissa päädyttiin kuvaamaan yksin tulleen alaikäisen lapsen/nuoren, lapsiperheen ja yksin tulleen aikuisen palveluprosessia maahanmuuttoyksikössä. Lisäksi kuvattiin asiakkaaksi tulon prosessi ja taloudellisen avustamisen prosessi, jotka ovat yhteisiä eri asia-

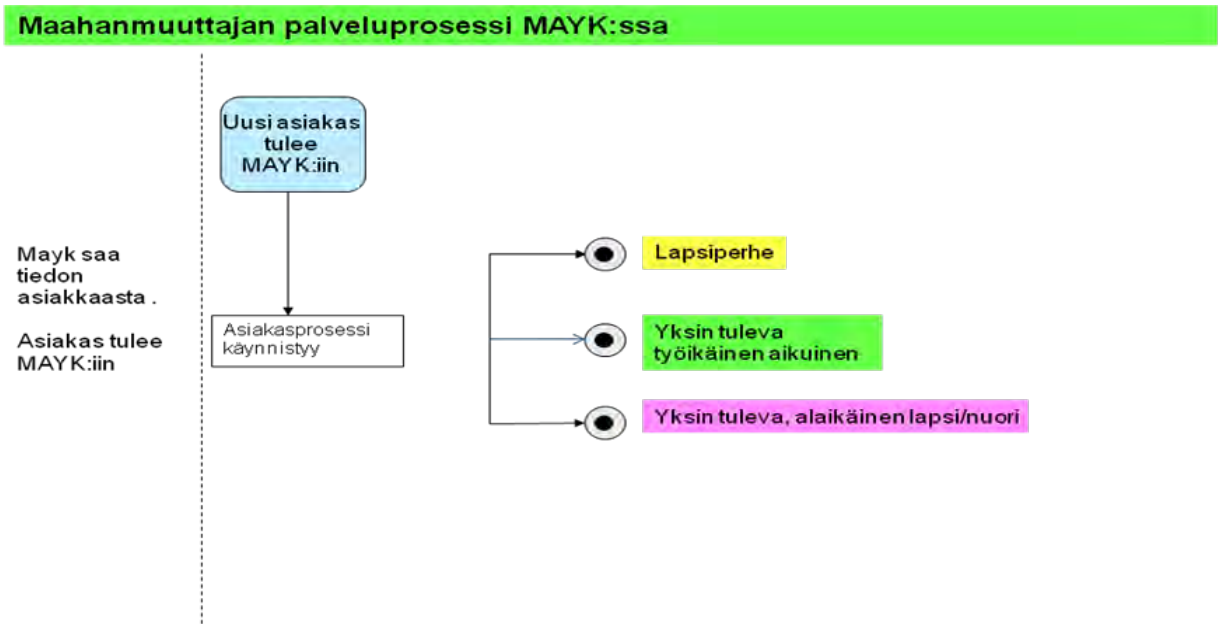

Kuvio 4. Maahanmuuttajan palveluprosessi maahanmuuttoyksikössä (Mayk)

kasryhmille. Kuvausten valmistelua jatkettiin vielä alkuvuodesta 2009 kokoontumalla yhteensä kolme kertaa. Kuvatut prosessit esiteltiin koko työyhteisölle 31.3.2009.

Maahanmuuttajan palveluprosessi

Lähes vuoden kestäneen työskentelyn tuloksena todettiin prosessityön vasta lähteneen käyntiin. Kotoutuminen ja sen tukeminen laajoina abstrakteina käsitteinä vaikeuttavat maahanmuuttoyksikön perustehtävän hahmottamista. Yksikössä on myös pohdittu, onko asiakkaan omana tavoitteena kotoutua Suomeen vai ehkä jokin muu.

Kotouttamislaista puuttuvat selkeät indikaattorit hyvän kotoutumisen määrittelemiseksi. Tarkastelijasta riippuen kotoutumiselle asetetaan erilaisia kriteereitä. Joissakin arvioissa tietyn kielitason saavuttaminen riittää, joissakin työllistyminen kuvaa kotoutumisen tapahtuneen. Viimeaikaisessa keskustelussa kotoutumisen kriteeriksi on asetettu osallisuuden tunne uudessa yhteiskunnassa. Joidenkin mielestä kotoutuminen on maahanmuuttajan koko eliniän jatkuva prosessi ja nähdään, että kotoutuminen on mahdollista vasta toiselle tai kolmannelle sukupolvelle.

Prosessien kuvaamisen yhteydessä työryhmä kävi syvällistä keskustelua maahanmuuttoyksikön perustehtävästä, prosessien kirkastamisesta ja niiden pulmakohdista.

Maaliskuun lopussa työyhteisön yhteisessä keskustelussa asiakkaan tavoitteeksi määriteltiin turvallinen elämä sekä fyysiseltä, psyykkiseltä, sosiaaliselta että taloudelliselta kannalta. Tästä tavoitteesta käsin myös yksikön perustehtävän ja siihen liittyvien ydinprosessien määrittely helpottui. Sekä prosessin tavoitteen konkretisointia että mittariston kehittämistä jatketaan vuoden 2009 syksyllä. Työskentelyä tulevat jatkamaan ne yksikön työntekijät, jotka eivät osallistuneet ensimmäiseen prosessiryhmään.

Tehtyjen prosessikuvausten perusteella oli helppo käydä keskustelua prosessien parantamisalueista sekä löytää yhteisymmärrys siitä, mihin kehittämistyötä jatkossa olisi suunnattava. Erityisinä parantamisalueina on nimetty vajaakuntoisen maahanmuuttajan kouluttautumisen ja työllistymisen tukeminen sekä toimeentulotuen hyvien käytäntöjen vakiinnuttaminen etuuskäsittelyssä. Mainittujen osa-alueiden kehittämistä jatketaan erillisinä projekteina, joille on nimetty vastuuhenkilöt. Lisäksi prosessikuvauksia täydennetään, luodaan prosessien keskeiset mittarit ja kohdennetaan prosesseissa tarvittavat resurssit oikein.

4.5 Aluefoorumit

Prosessikuvausten lisäksi kehittämiskohteeksi nostettiin asiakkaan kotouttamistyön sujuva jatkumi-

nen alueen peruspalveluissa maahanmuuttoyksikön erityispalveluiden jälkeen. Maahanmuuttoyksikössä toivottiin toimivia käytäntöjä alueiden kanssa tehtävässä yhteistyössä. Toisaalta alueellisten yksiköiden työntekijät kokivat Halttunen-Sommardahlin (2006) selvityksen mukaan maahanmuuttoyksikön kaukaisena ja vieraana, eikä työntekijä siksi tule ottaneeksi yhteyttä maahanmuuttoyksikköön vaikka tarvetta olisi ollut.

Maahanmuuttoyksikkö ja pääkaupunkiseudun kotouttamistyön kehittämishanke päätyivät ehdottamaan aluefoorumien järjestämistä yhteistyössä eri alueiden sosiaaliasemien ja perhekeskusten kanssa. Aluefoorumeiden tavoitteet kirjattiin ehdotukseen, joka lähetettiin 13.5.2008 perhekeskustoiminnan päällikkö Sisko Lounatvuorelle sekä sosiaalisen ja taloudellisen tuen päällikkö Leila Palviaiselle.

Aluefoorumeiden tavoitteet:

- kotoutumisen jatkuminen yli virallisen kotoutumisajan
- asiakassiirrot saattaen alueille
- yhteistyön vahvistaminen sosiaaliasemien ja perhekeskusten kanssa
- madaltaa kynnystä kohdata maahanmuuttaja-asiakas alueella ja ottaa yhteyttä maahanmuuttoyksikköön
- antaa tietoa maahanmuuttoyksikön kotoutumisajan palveluista
- arvioida yhdessä eri työmuotoja ja oppia hyvistä käytännöistä

Aluefoorumeiden toteutus

Perhekeskusten ja sosiaaliasemien työntekijöille lähetettiin kutsu, jossa kerrottiin, että aluefoorumeilla etsitään yhdessä vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- Mitä kolmen vuoden aikana tapahtuu maahanmuuttoyksikön asiakkaan kotoutumisessa?
- Tarvitaanko lisää yhteisiä linjauksia, jotta maahanmuuttoyksiköstä siirtyvien asiakkaiden kotoutumisen prosessi jatkuisi alueilla mahdollisimman hyvin?
- Tarvitaanko alueella konsultointiapua?

Aluefoorumeihin osallistui maahanmuuttoyksikön työntekijöiden lisäksi yhteensä 215 työntekijää (kullekin foorumille 48–61 osallistujaa). Osallistujia oli vähän enemmän sosiaaliasemilta kuin perhekeskuksista. Sosiaaliasemien ja perhekeskusten päälliköitä osallistui aluefoorumeihin yhteensä seitsemän.

Kaikki aluefoorumit noudattivat samaa rakennetta. Alkupuheenvuorossaan maahanmuuttajapalvelujen päällikkö esitteli foorumien järjestämisen taustaa sekä asiakaskuntaa kuvaavia tunnuslukuja kuten uusien asiakkaiden määrän kehitystä, valtion korvausten piirissä olevien pakolaisten alueellista jakaumaa, yleisimmät kansallisuudet sekä arvion alueille siirtyvien asiakkaiden määristä.

Sosiaaliviraston pysyväisohjeiden mukaan asiakkuusaika maahanmuuttoyksikössä on kolme vuotta oleskeluluvan saannista. Käytännössä asiakkaat on siirretty alueen sosiaalipalveluiden piiriin kolmen vuoden kuluttua kuntaan rekisteröitymisestä eli kotouttamisajan umpeuduttua. Erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden asiakkuusaikaa maahanmuuttoyksikössä on tarvittaessa jatkettu yli kolmen vuoden.

Maahanmuuttoyksikön sosiaalityöntekijä, sosiaaliohjaaja ja psykologi esittelivät yksikössä tehtävää moniammatillista työtä (liite 1). Esiintyjät vaihtelivat eri kerroilla siten, että kaikki halukkaat työntekijät pääsivät esittelemään työtään. Maahanmuuttoyksikön työn esittely koettiin antoisana ja foorumeissa käytiin vilkasta keskustelua, joten aikataulussa pysyminen osoittautui haasteelliseksi.

Esittelypuheenvuorojen jälkeen osallistujat jaettiin etukäteen määrättyihin ryhmiin. Ryhmiin oli pyritty saamaan työntekijöitä sekä sosiaaliasemilta että perhekeskuksista. Maahanmuuttoyksikön työntekijät toimivat ryhmien puheenjohtajina. Työskentelyn pohjaksi ryhmille jaettiin kuvitteellinen asiakastapaus.

Asiakastapaukseksi oli valittu pakolaisperhe, johon kuuluivat vanhemmat, vaimon äiti ja 7 alaikäistä lasta. Perheen 12-vuotias poika oli tullut Suomeen turvapaikanhakijana vuonna 2003 ja loppuosa perheestä oli tullut Suomeen pakolaisen perheenyhdistämisohjelman puitteissa vuonna 2005. Perheenjäsenillä oli hyvin tyypillisiä pakolaisuuden alkuvaiheen ongelmia, kuten perheenjäsenten eriaikainen kotoutuminen, luku- ja kirjoitustaidottomuus, terveysongelmia, lasten oirehtimista, ahdas asunto jne.

Ryhmien tehtävänä oli löytää sellaisia yhteistyötapoja ja hyviä käytäntöjä, joilla esimerkkiperheen kotoutumisen jatkumista tuettaisiin alueellisissa toimipisteissä maahanmuuttoyksikön asiakkuuden jälkeen. Ryhmissä käytiin vilkasta keskustelua ja työskentely asiakastapauksen kautta koettiin hy-

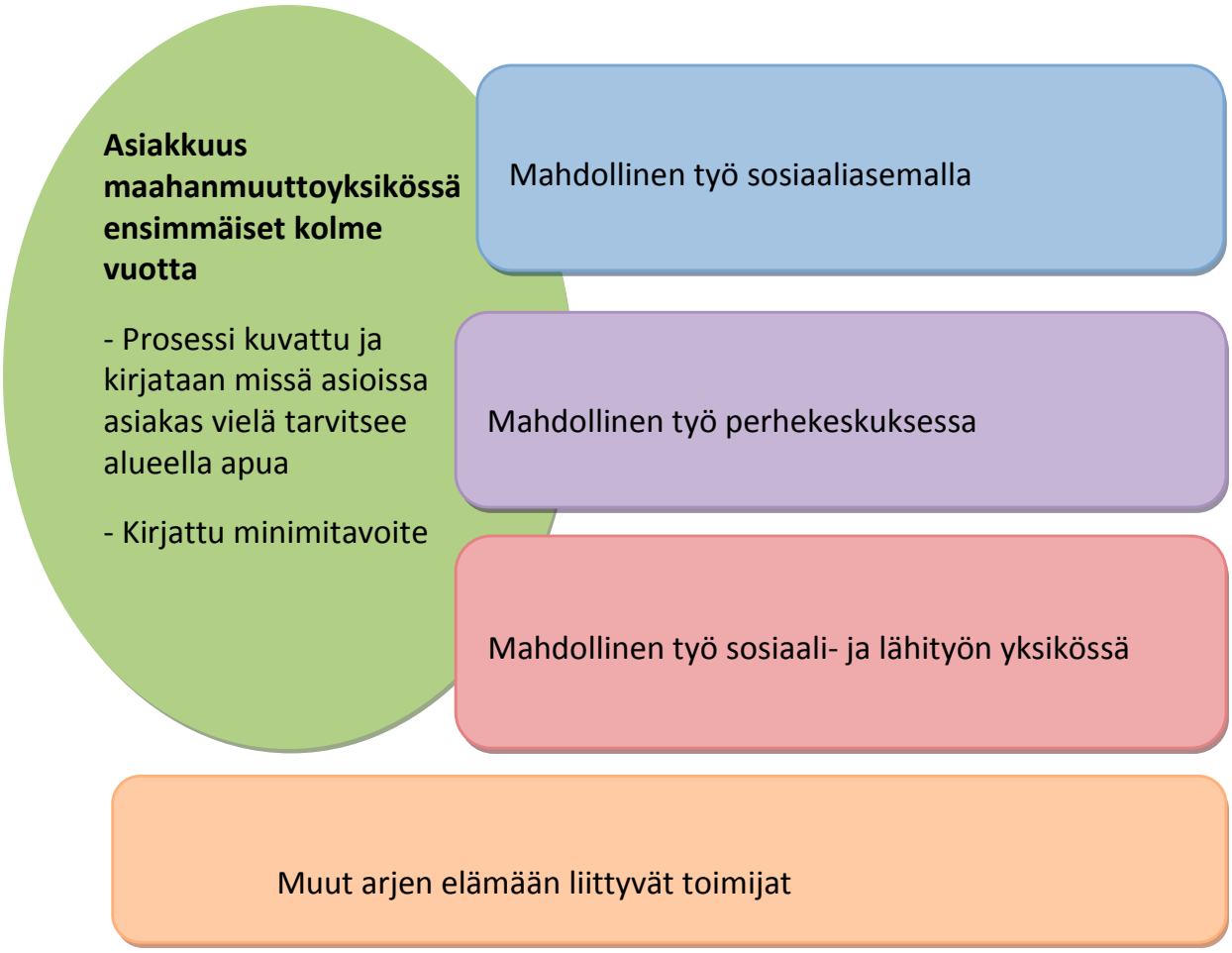

Kuvio 5. Pakolaisten kanssa tehtävä työ Helsingissä

väksi. Ryhmätöiden tulokset esiteltiin yleisölle ja niistä käytiin lyhyt yhteenvetokeskustelu.

Asiakastapauksen purku toi hyvin esille työtapojen erilaisuuden maahanmuuttoyksikön ja sosiaaliasemien välillä. Maahanmuuttoyksikössä työskennellään perheiden kanssa kokonaisvaltaisesti, kun taas joillakin sosiaaliasemilla eri-ikäisillä perheenjäsenillä on eri työntekijät. Keskeisenä nousivat esille siirtopalaverin järjestäminen ja alueellisen vastuuhenkilön nimeäminen. Aluefoorumeissa sovittiin seuraavia käytäntöjä:

Siirtopalaverin järjestäminen

- Mayk vastaa asiakkaan palvelutarpeen mukaisten kumppanien koolle kutsumisesta, kertyneen tiedon tuottamisesta ja dokumentoinnista jäsentyneeseen muotoon sekä avun tarpeen analysoinnista
- tarvittaessa asteittainen siirto
- tarvittaessa useampi siirtoneuvottelu
- neuvottelu myös silloin, kun asiakas ei ole tuttu Maykin työntekijälle
- konsultaatiomahdollisuus siirron jälkeen
- vuoden 2009 siirtyvien asiakkaiden osalta raportoidaan löydetyt, toimivat käytännöt ja ongelmatilanteet

Vastuutyöntekijä

- vastuutyöntekijä määrittää toimijoiden vastuualueet
- verkostotyön käyttö
- perheen yhteinen suunnitelma, jossa katsotaan kunkin perheenjäsenen suunnitelmaa kokonaisuutena
- edellyttää sopimista, voiko jäädä sovittavaksi kussakin asiakastapauksessa erikseen?

Aluefoorumit havainnollistivat maahanmuuttoyksikön työntekijöille työkäytäntöjen erot eri alueilla.

Foorumeilla käytyjen keskustelujen ja ryhmätöiden yhteenvedon perusteella voidaan todeta, että vaikka alueiden toimintatavat eroavat toisistaan, työntekijöiden toiveet yhteistyöstä ovat samansuuntaiset. Alueilta löytyy kiinnostusta ja intoa säännölliseen kokemusten vaihtoon ja vastaavanlaisia foorumeja toivottiin järjestettävän jatkossakin.

Tiedon siirto, myös hiljaisen tiedon siirto alueen työntekijöille on tärkeää. Mahdollisuus konsultoida maahanmuuttoyksikön työntekijää asiakkaan siirtymisen jälkeen sekä siirron toteuttaminen asteittain nousivat myös esille. Alueiden työntekijät toivoivat, että asiakkaiden kotouttaminen alueiden palveluihin aloitetaan maahanmuuttoyksikössä heti asiakassuhteen alkuvaiheessa.

Monissa puheenvuoroissa tuotiin esille huoli muiden kuin maahanmuuttoyksiköstä siirtyvien maahanmuuttaja-asiakkaiden tilanteesta sekä yksilökeskeisen ja sektoroituneen palvelujärjestelmän sokeista pisteistä. Ryhmätyön kuvitteellinen asiakasperhekuvaus muistutti perhedynamiikan tärkeyden ymmärtämisestä.

Palaute aluefoorumeista

Aluefoorumeista saatiin pääsääntöisesti hyvää palautetta ja niitä toivottiin järjestettäväksi vuosittain. Kokemukset aluefoorumeista käsiteltiin vielä huhtikuussa 2009 perhekeskusten ja sosiaaliasemien yhteistyöryhmässä (Avec-ryhmä) ja sovittiin, että niistä koostetaan huoneentaulu työntekijöiden käyttöön. Huoneentaulussa kuvataan yhteiset pelisäännöt asiakkaan siirrosta maahanmuuttoyksiköstä sosiaalitoimen alueellisiin peruspalveluihin. Avec-ryhmässä vallitsi yksimielisyys yhteisistä säännöllisistä tapaamisista, tapaamisten sisältöjen kehittämisestä ja yhteisten tavoitteiden asettamisesta maahanmuuttajien kotoutumisen tukemiseksi. Foorumien työtä esitelleet saivat evästyksen jatkohankehakemuksen tekemiseksi. Jatkohankkeessa voitaisiin kehittää etenkin suoraan alueille tulevien maahanmuuttajien palvelutarpeisiin vastaavia työmuotoja.

Huoneentaulu Helsingin maahanmuuttoyksikön asiakkaan siirtymisestä tarvittaessa sosiaalitoimen alueellisten peruspalveluiden asiakkaaksi

- Maahanmuuttoyksikön asiakkaan ja hänen perheensä siirto tapahtuu aina saattaen, kun asiakas ja hänen perheensä tarvitsevat maahanmuuttoyksikön erityispalvelujen jälkeen alueellisia sosiaalitoimen peruspalveluita.
- Maahanmuuttoyksikön työntekijät dokumentoivat, analysoivat ja tekevät koonnin asiakkaasta ja hänen perheestään kertyneestä tiedosta siirtoneuvotteluun.
- Maahanmuuttoyksikön sosiaalityöntekijä arvioi asiakkaan palvelutarpeen ja kutsuu tarvittavat työntekijät ja kumppanit yhteiseen siirtopalaveriin.
- Varhaisen tuen työntekijä on lapsiperheiden siirtoneuvotteluissa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä on mukana, kun perhe on lastensuojelun asiakas. Varhaisen tuen työntekijä ei tällöin osallistu neuvotteluun.
- Siirtoneuvottelussa sovitaan asiakkaalle ja hänen perheelleen tarvittaessa alueellinen vastuutyöntekijä. Asiakas tietää neuvottelun jälkeen, kehen hän voi ottaa yhteyttä sosiaaliasemalla tai perhekeskuksessa.
- Siirtoneuvotteluja tai verkostokokouksia voi olla useampia (esim. työntekijöiden tapaaminen ennen asiakkaiden mukanaoloa).
- Asiakas ja hänen perheensä voivat siirtyä maahanmuuttoyksikön erityispalveluista sosiaalitoimen alueellisiin peruspalveluihin myös asteittain.
- Maahanmuuttoyksikön työntekijät konsultoivat alueellisten peruspalveluiden työntekijöitä myös sen jälkeen kun asiakas ja hänen perheensä ovat siirtyneet sosiaalitoimen alueellisten peruspalveluiden asiakkaaksi.
- Vuoden 2009 aikana dokumentoidaan hyvät siirtokäytännöt ja paikallistetaan solmukohdat jatkotyöstämistä varten.

5 Espoon kehittämishanke: kotiäitien kotouttaminen?

Johtava sosiaalityöntekijä Anne Niittylä, sosiaalityöntekijä Jenni Lemercier, sosiaalityöntekijä Aino-Marja Kairamo ja maahanmuuttajatyön koordinaattori Leena Oksanen

Taulukot: toimistosihteeri Vivian Humonen, Espoon maahanmuuttajapalvelut

Keväällä 2008 me Espoon maahanmuuttajapalveluiden työntekijät kokoonnuimme miettimään, mikä omaan työhömme kuuluvista osa-alueista kaipaisi kipeimmin korjausta. Mietimme niitä pakolaisryhmiä, jotka ovat syrjäytymisvaarassa riittämättömien tai epätarkoituksenmukaisten tukitoimien ja palveluiden takia. Ensimmäisenä mieleemme tulivat nuoret, koska erityisesti ilman aikaisempaa koulutusta maahan tulleet nuoret eivät selviä yhteiskuntamme asettamista vaatimuksista ilman erityistukea. Päädyimme kuitenkin melko pian ottamaan kohderyhmäksi naiset ja erityisesti kotiäidit. He ovat työmarkkinoiden ulkopuolinen ryhmä, jonka kotoutumisen tukeminen on ensisijaisesti ollut sosiaali- ja terveystoimen vastuulla. Voidakseen hoitaa kasvatustehtävänsä ja tukea lasten kehittymistä uudessa maassa, on välttämätöntä, että myös kotiäidit saavat mahdollisuuksia kiinnittyä uuteen yhteiskuntaan ja oppivat ymmärtämään sen toimintaa ja arvomaailmaa.

Espoo on vastaanottanut pakolaisia säännöllisesti vuodesta 1989, mutta vielä ei ole onnistuttu luomaan mallia, jonka avulla kotona lapsiaan hoitavat äidit voisivat hankkia kohtalaisen suomen kielen taidon ja sellaiset tiedot ja taidot, joita suomalaisessa yhteiskunnassa elämiseen tarvitaan. Niinpä Espoossa asuu tuntematon määrä paitsi pakolaisina Suomeen tulleita, myös esimerkiksi avioliiton kautta maahan saapuneita, jotka ensisijaisesti kielitaidon puutteen takia ovat jääneet eristyksiin ympäröivästä yhteiskunnasta.

Kotouttamislain edellyttämien kotoutumissuunnitelmien tekeminen kotiäideille on sosiaalityöntekijälle ongelmallinen tehtävä, koska kotona oleville naisille tarkoitettuja kotoutumista edistäviä toimenpiteitä ei ole tarpeeksi eivätkä ne ole tarpeeksi pitkäaikaisia ja suunnitelmallisia. Maahantulon alkuvaiheessa kaikki pakolaiset saavat intensiivistä ohjausta ja neuvontaa. Heille järjestetään infotilaisuuksia yhteiskunnan eri osa-alueilta, ja ohjaajat auttavat asiakkaita käyttämään eri palveluita ja toimimaan omassa lähiympäristössään. Vaikka vuosien varrella eri tahot kuten työväenopisto, Espoon alueelliset monikulttuuriset toimintakeskukset, maahanmuuttajapalveluiden sosiaalityöntekijät ja ohjaajat sekä eri järjestöt ovat järjestäneet kotiäideille suomen kielen kursseja ja eri aiheisiin keskittyneitä vertaisryhmiä, ne ovat useimmiten lyhytaikaisia ja satunnaisia. On tavallista, että kotona lapsia hoitanut äiti ei ole kolmen kotoutumiseen tarkoitetun vuoden aikana oppinut suomea edes välttävästi, ei osaa hoitaa viranomaisasioitaan ilman apua eikä tunne suomalaista yhteiskuntaa omaa arkiympäristöään laajemmin.

Erityisessä syrjäytymisvaarassa ovat luku- ja kirjoitustaidottomat kotiäidit sekä heidän lapsensa. Espooseen tulevista pakolaisista naisten lukutaidottomuus on yleinen ongelma erityisesti somalialaisilla mutta myös eräillä muilla kansallisuuksilla.

Somaliassa ei ole ollut toimivaa koululaitosta lähes kahteenkymmeneen vuoteen. Perheiden lapset ja nuoret eivät ole ennen Suomeen tuloaan käyneet koulua, eivätkä ehkä osaa lukea tai kirjoittaa. Nämä perheet tarvitsevat usean vuoden ajan erityistä tukea ja moniammatillista yhteistyötä syrjäytymisen ehkäisemiseksi.

Äitien kotoutumishankkeen tavoitteiksi asetettiin

- tehdä näkyväksi maahanmuuttajapalveluissa tehtävä työ erilaisten äitien kanssa
- löytää naisen/äidin oma tavoite kotoutumiselleen
- paikantaa viranomaisesteet kotoutumiselle
- kutsua muut espoolaiset viranomaiset mukaan madaltamaan käytännön esteitä naisen kotoutumiselle Espooseen
- tiivistää yhteistyökäytäntöjä ja luoda paremmat toimintakäytännöt
- varmistaa ja mahdollistaa, että äitejä tuetaan oikeaan aikaan, kotoutumisen herkkyysvaiheessa
- tarjota omaa osaamista muille espoolaisille toimijoille ja oppia yhdessä.

Tämä kesällä 2008 tehty ensimmäinen luonnos tarkentui myöhemmin muutamaksi konkreettisemmaksi tavoitteeksi:

- äidin kototutumisprosessin kuvaaminen ja esteiden löytäminen ja niiden raivaaminen
- naisasiakkaiden tilastollinen kuvaaminen
- suunnitelmallisen ja kotoutumiseen johtavan polun rakentaminen yhteistyössä muiden tahojen kanssa.

5.1 Miten työtä tehtiin?

Keväällä pieni työryhmä alkoi työstää prosessikaavioita nuorten ja perheiden kotoutumispoluista. Kaavioissa kuvattiin asiakkaan prosessia asiakkaaksi tulosta alueellisiin palveluihin siirtymiseen asti. Prosessikuvauksista kävi ilmi eri työntekijöiden rooli ja vastuualueet pakolaisen vastaanotto- ja kotouttamistyössä.

Pakolaisia koskevassa sosiaalityössä voidaan erottaa kolme keskeistä asiakasryhmää, joille kotouttamistoimenpiteitä järjestetään: nuoret (17–25-vuotiaat), työmarkkinoiden käytettävissä olevat henkilöt sekä kotiäidit ja lapset. Teimme kaksi prosessikaaviota: toinen kaavio nuorille ja toinen perheelle. Perheen kaavio sisälsi työikäisen, kotiäidin ja lapsen kotoutumispolut.

Nuorille ja työikäisille on olemassa pitkäkestoista kotoutumista edistävää kieli- ja muuta koulutusta ja sosiaalityön rooli intensiivisemmän vastaanottovaiheen jälkeen on tukemista ja ohjaamista arjen asioissa ja ongelmissa sekä joissakin erityiskysymyksissä kuten perheenyhdistämisessä.

Perheen prosessikaavio paljasti selvästi, että kotiäideiltä puuttuu selkeä kotoutumispolku. Vaikka perhetyötä, ryhmätoimintaa ja kielikursseja järjestetään aika ajoin, tarjonta ei riitä kattamaan kotiäitien tiedon ja kielenopetuksen tarvetta. Tätä tarvetta ei voida myöskään korvata sosiaalityöntekijöiden tai ohjaajien tapaamisilla, vaan tarvitaan laadukasta, pitkäkestoista ja suunnitelmallista kieli- ja muuta kotoutumiskoulutusta.

5.2 Tilastot

Jotta pystyimme kuvaamaan asiakkainamme olevien naisten kotoutumispolkuja, oli yksi ensimmäisistä tehtävistä kuvata tilastojen avulla, millaisia naiset ovat ja millaisissa elämäntilanteissa he elävät. Mitä lähemmin tunnemme asiakkaidemme elämäntilannetta ja koulutustaustaa, sitä paremmin voimme arvioida, millaisista kotoutumistoimenpiteistä he hyötyvät.

Maaliskuussa 2009 Espoon maahanmuuttajapalveluiden asiakkaina oli noin 360 henkilöä, joista 81 oli yli 17-vuotiaita naisia. Äitejä näistä naisista oli 55 ja heistä 50:llä oli alaikäisiä lapsia. Naisista 27 oli luku- ja kirjoitustaidotonta, ja heidän lisäkseen 15 naista oli käynyt koulua vain alle 5 vuotta. Ennen Suomeen tuloa oli naisista 24 ollut kodin ulkopuolella ansiotyössä.

Suurin kieliryhmä olivat somaliankieliset, joita oli 35 naista, ja heistä oli luku- ja kirjoitustaidottomia 24. Maaliskuussa 2009 naisista 44 oli kotoutumistoimenpiteessä ja 8 odotti kurssin alkamista. 20 äitiä hoiti kotona lapsiaan.

Meillä on jatkuvasti erityinen huoli äitien kotoutumisen toteutumisesta. Tämän johdosta perehdyimme tarkemmin niiden 50 naisen tilanteeseen, joilla on alaikäisiä lapsia. Somalialaisia oli äideistä 21 ja seuraavaksi suurin kieliryhmä oli arabiankieliset äidit, joita oli 9.

Lapsia näillä 50 naisella oli yhteensä 159, joista alaikäisiä Suomessa olevia lapsia 126. Lisäksi ulkomailla perheenyhdistämistä odotti 13 alaikäistä lasta. Lapsista 66 oli somalialaisia.

Kotiäitejä oli 20, ja saman verran äitejä oli joko työvoimapoliittisella kurssilla tai rinnastetussa kototoimenpiteessä. Viisi äitiä odotti kurssin alkamista.

Alaikäisten lasten äideistä 17 oli luku- ja kirjoitustaidottomia ja lapsia heillä oli yhteensä 58. Äideistä 8 oli käynyt koulua alle 5 vuotta ja heillä oli lapsia yhteensä 22. Näillä luku- ja kirjoitustaidottomilla ja vain vähän koulua käyneillä äideillä (yhteensä 25 äitiä) oli lapsia yhteensä 80. Näistä lapsista 70 oli alaikäisiä Suomessa asuvia lapsia.

Äideistä 19 oli yksinhuoltajia, mukaan lukien äidit, joiden miehet eivät olleet Suomessa (perheenyhdistäminen vireillä). Yksinhuoltajaäideistä 10 oli joko luku- ja kirjoitustaidotonta tai oli käynyt koulua vain alle 5 vuotta ja heillä oli yhteensä 25 alaikäistä lasta.

Tilastot vahvistivat tietoa, joka meillä jo asiakastyön kautta oli. Huoli äideistä (ja heidän lapsistaan), jotka hoitavat lapsia kotonaan ja jäävät suomen kielen kurssien ja muun kotoutumistoiminnan ulkopuolelle, kasvoi entisestään. Monessa yhteydessä olimme huomanneet, että pian maahan saapumisen jälkeen on "herkkyysvaihe", jolloin motivaatio suomen kielen oppimiseen ja yhteiskuntaan tutustumiseen on suuri. Jotta herkkyysvaihe

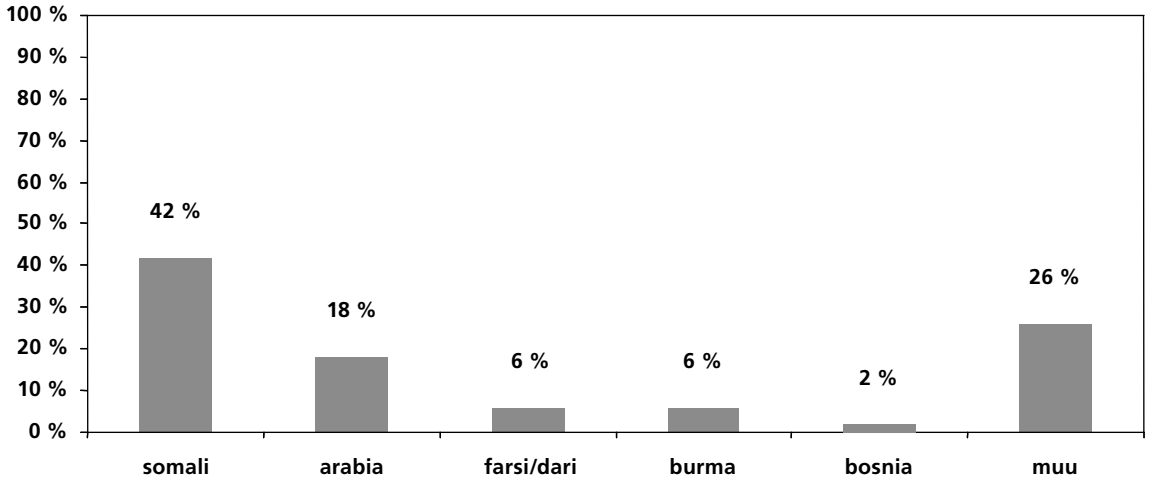

Kuvio 6. Alaikäisten maahanmuuttajalasten äitien äidinkieli prosentteina (N=50)

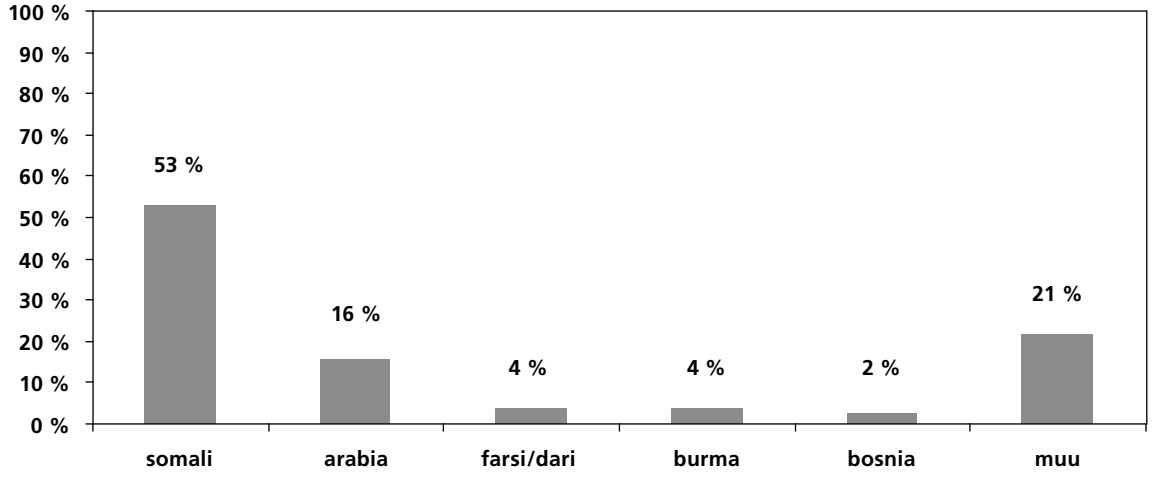

Kuvio 7. Suomessa asuvien alaikäisten lasten äidinkieli prosentteina (N=126)

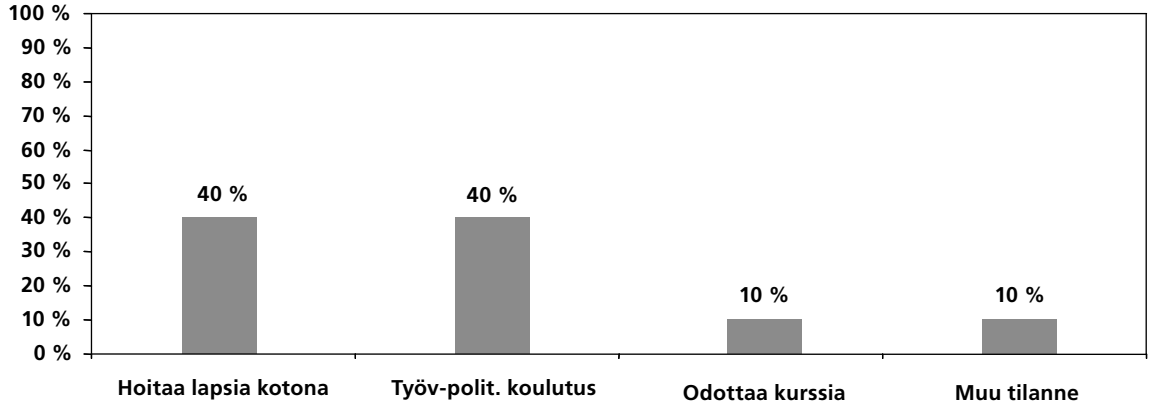

Kuvio 8. Alaikäisten lasten äitien työmarkkinatilanne prosentteina (N=50)

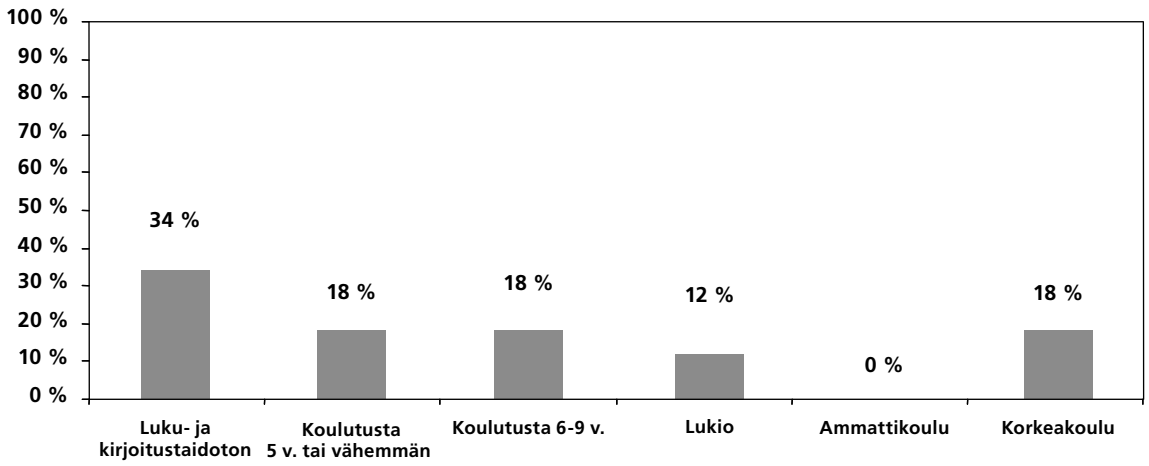

Kuvio 9. Alaikäisten lasten äitien koulutustausta prosentteina (N=50)

tulisi hyödynnettyä, olisi tärkeää, että myös pienten lasten äideille olisi tarjota heille sopivia kursseja mahdollisimman nopeasti. Äitien saaminen kursseille on tärkeää myös lasten hyvinvoinnin kannalta, jotta äideillä olisi paremmat mahdollisuudet huolehtia lapsistaan ja tukea lapsiaan koulussa ja uudessa yhteiskunnassa.

Myös tulevien äitien, nuorten lapsettomien naisten kotoutumiseen, on tärkeää kiinnittää huomiota. Nuoria naisia oli 23 ja heistä 6 oli luku- ja kirjoitustaidotonta ja 6 oli käynyt koulua alle 5 vuotta. Näistä heikon koulutaustan omaavasta 12 nuoresta naisesta 11 oli alle 25-vuotiasta ja näin ollen todennäköisesti moni heistä oli pian perustamassa perhettä. Näiden nuorten naisten kohdalla olisi äärimmäisen tärkeää, että he voisivat mahdollisimman täyspainoisesti opiskella ja oppia toimimaan itsenäisesti suomalaisessa yhteiskunnassa ennen kuin heistä tulee äitejä. Tilanne näyttikin heidän kohdallaan ainakin tilastojen valossa olevan kohtuullisen hyvä. Nuorista naisista 20 opiskeli joko työvoimapoliittisessa tai rinnastetussa koulutuksessa, yksi opiskeli ilman rinnastamispäätöstä ja kaksi odotti kurssia.

5.3 Taitovihko

Kuvatessamme prosessikaavion avulla äidin/perheen kotoutumispolkua syntyi ajatus, että määrittelisimme, mitä ovat ne asiat, jotka asiakkaiden pitäisi kolmen ensimmäisen vuoden aikana omaksua. Syntyi idea ”kotoutumispassista”, jolle myöhemmin keksittiin kuvaavampi nimi ”Taitovihko”.

Taitovihon tavoitteena on toimia asiakkaan ja työntekijän yhteisenä työkirjana, johon on listattu aihepiireittäin ne asiat, jotka asiakkaan tulisi oppia. Kun työntekijä on antanut tietoa kyseessä olevasta aiheesta, sekä asiakas että työntekijä laittavat nimimerkkinsä vihkoon merkiksi siitä, että asia on käsitelty. Vihossa on kunkin asian kohdalle varattu tilaa asiakkaan omille muistiinpanoille. Taitovihon suunnittelussa olemme saaneet erittäin arvokasta apua Omnian nuorten viestintäpajalta. Vihon elävöittämiseksi sekä tueksi luku- ja kirjoitustaidottomille, taitovihossa on mahdollisimman paljon kulloiseenkin aiheeseen sopivaa kuvitusta.

5.4 Vierailut

Oma kehittämishankkeemme on alusta alkaen asettanut meille vaatimuksen yhteistyöverkoston saattamisesta mukaan kehittämistyöhön. Kotiäitien kotoutumisen esteitä emme saa poistettua yksin, vaan esteiden ylittämiseksi tarvitaan laaja-alaista yhteistyötä koko Espoon alueella. Tämän vuoksi olemme järjestäneet työpajan yhteistyökumppaneillemme kahdesti: 15.10.2008 sekä 10.3.2009.

Työpaja 1

Hankkeen alusta alkaen ajatuksenamme on ollut kotiäitien suomen kielen oppimisen mahdollistaminen siten, ettei kotiäitiys poista mahdollisuutta osallistua suomen kielen opetukseen. Kutsuimme työpajaan mukaan työntekijöitä Espoon päivähoidosta (päiväkodit, avoin päivähoito) sekä Espoon

työväenopistosta pohtimaan, miten voisimme yhdessä tukea paremmin espoolaisten kotiäitien kotoutumista. Työpajaan kutsuttiin myös oman yksikkömme kaikki työntekijät sekä Espoon monikulttuuristen toimintakeskusten työntekijät. Oma yksikkömme sekä monikulttuuriset toimintakeskukset olivat hyvin edustettuina, mutta valitettavasti osallistujamäärä päivähoidon puolelta jäi kahteen henkilöön. Espoon työväenopistoa edusti henkilö, jonka kanssa olimme aikaisemmin tehneet yhteistyötä suomen kielen kurssien järjestämisessä.

Työpajan tavoitteena oli tutkia yhdessä yhteistyötahojen kanssa, minkälainen äidin kotoutumispolku Espoossa voisi olla. Lisäksi tarkoituksena oli saada kaikkien osaaminen työhön mukaan sekä varmistaa yhteistyötä eri toimijoiden välillä. Tärkeänä tavoitteena oli myös pohtia, miten saisimme naisten ja äitien äänen kuuluviin.

Lähdimme kahden asiakastapauksen avulla ideoimaan keinoja tukea äidin kotoutumista. Asiakastapauksien naiset olivat kotona ns. työvoimapoliittisten kotouttamiskeinojen ulkopuolella. Toisessa tapauksessa mukana oli myös aviomies, toisessa oli kysymyksessä yksinhuoltaja. Molempien elämä oli rajoittunut pitkälti kotiympäristöön ja lapsista huolehtimiseen. Näiden naisten kohdalla kotoutuminen ei ollut lähtenyt oikein sujuakseen, eikä myöskään eri viranomaisten/yhteistyötahojen toiminta ole ollut mutkatonta. Asiakastapausten esittelyn jälkeen jakauduimme neljään pienryhmään pohtimaan, miten naisia olisi voitu tukea paremmin.

Ideoita oli runsaasti, mutta selkeitä ja samankaltaisia ajatuksia oli havaittavissa kaikissa ryhmissä. Äitien koettiin ehdottomasti tarvitsevan suomen kielen opetusta ja lapsille hoitoa kieliopetuksen ajalle. Tämän kaltaisesta opetuksesta on kokemusta, mutta ongelmallista on ollut lastenhoidollisten kurssien lyhytjänteisyys ja ”kausiluonteisuus”. Suomen kielen opetuksen ja lastenhoidon samanaikaisen järjestämisen tulee olla pysyvä ja jatkuva toimintamuoto. Kun satunnaisia ja lyhyitä kursseja alkaa silloin tällöin, eivät naiset itse ole niistä ajoissa tietoisia, eivätkä kursseille äitejä ohjaavat tahot tiedä hajanaisista mahdollisuuksista.

Vahvasti äitien kotoutumisen tueksi kaivattiin myös vertaisryhmiä ja naisten omia verkostoja. Omakielisen ryhmätoiminnan kautta äidit voivat vaihtaa kokemuksia keskenään ja saada vertaistukea. Neuvolan rooli nousi myös voimakkaasti esille. Neuvolat tavoittavat kaikki äidit ja ovat äitien ”reviiriä” – neuvolat tarjoavat luonnollisen väylän äitien tavoittamiseen. Neuvoloiden perhevalmennus sekä palvelusetelit tulisi saattaa myös maahanmuuttajaperheiden käyttöön. Samalla myös huomasimme, että neuvola on yhteistyötaho, joka ehdottomasti täytyy jatkossa saada mukaan.

Yhteistyötä maahanmuuttajapalveluiden, päivähoidon ja työväenopiston välillä on jo ollut, mutta tietoa erilaisista yhteistyökuvioista ja kokeiluista kaivattiin. Tiedon ja kokemusten vaihdon pitäisi liikkua vielä paremmin. Työryhmät kävivät myös keskustelua eri ammattilaisten ja viranomaisten – lähinnä kaupungin työntekijöiden – taidoista kohdata maahanmuuttajaperheitä sekä tukea maahanmuuttajaäitejä kotoutumisessa. Kohdataanko heitä asiallisesti ja kunnolla, otetaanko heidän tarpeensa kotoutumisessa huomioon? Edellä mainittujen ajatusten saattelemana työpajan jatkoksi lähdettiin suunnittelemaan seuraavaa työpajaa.

Monikulttuuriasiain neuvottelukunta

Espoon kehittämishanketta esiteltiin kaupungin monikulttuuriasiain neuvottelukunnan kokouksessa 29.10.2008. Kokouksen teemana oli Naiset – menestyvät maahanmuuttajanaiset, naisten ja tyttöjen lukutaitokampanja. Neuvottelukunnan kokousteemaan sopi hyvin hankkeen esittely. Kokouksessa keskusteltiin ja annettiin tukea maahanmuuttajapalveluiden, eri alueellisten toimijoiden sekä päivähoidon ja työväenopiston yhteistyölle kotiäitien aktivoimiseksi ja suomen kielen opettamiseksi.

Tutustumiskäynti Helsingin kaupungin sosiaalitoimen Perhetalo Sahramiin

Kävimme 28.11.2008 tutustumassa Helsingin Hakaniemessä Perhetalo Sahramin toimintaan. Käynnille osallistuivat maahanmuuttajapalveluiden sosiaalityöntekijät sekä työväenopiston maahanmuuttajakoulutuksen erityissuunnittelija.

Perhetalon johtaja Malla Liske piti meille mieleenpainuvan esityksen perhetalon toiminnasta. Sahramin kotoutumiskursseilla harjoitellaan suomen kieltä ja annetaan tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta, kulttuurista ja palveluista. Kotoutumiskurssit kestävät vuoden ja samanaikaisesti on käynnissä kaksi kurssia, joilla molemmilla on opetusta kahtena päivänä viikossa klo 9–14. Kurssin aikana yli 1-vuotiaille mutta alle kouluikäisille lapsille on järjestetty päivähoito. Kursseilla opetellaan suomenkieltä käyttäen aina kulloinkin kyseessä olevaan aiheeseen liittyvää sanastoa. Kursseilla käsiteltäviä aiheita ovat perhe, asuminen, liikenne,

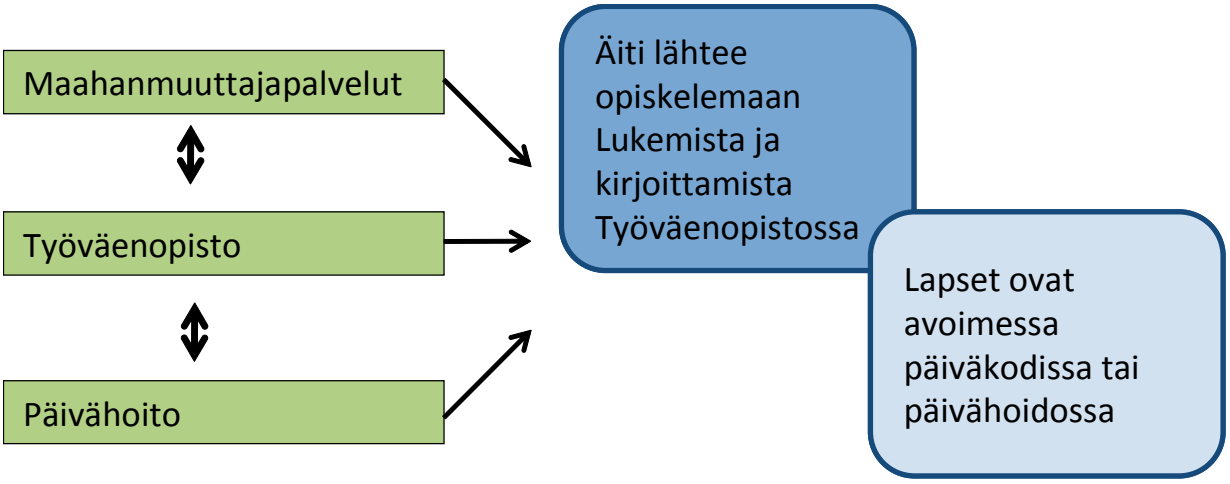

Kuvio 10. Suunnitelma yhteistyöstä Espoossa

ammatit, kulttuuri, kirjasto, ruoka, terveydenhoito, päivähoito, koulu, pankki jne. Kursseilla käy aihepiireihin liittyviä vierailijoita ja kurssilaiset käyvät vierailuilla esimerkiksi kaupassa ja pankissa. Kursseille on jatkuvasti jonoa ja kursseilla käyvät naiset ovat hyvin sitoutuneita opiskeluun.

Äidit lapsineen tulevat Sahramiin eri puolilta Helsinkiä hankalienkin yhteyksien takaa, mikä on myös osoitus siitä, miten tarpeellisina naiset nämä kurssit kokevat. Käynnin jälkeen olimme vakuuttuneita siitä, että samanlaista toimintaa tarvitsemme myös Espoossa.

Unelma Sahramin kaltaisesta mallista tuntui kaukaiselta, mutta aloimme suunnitella, miten Espoossa voitaisiin nykyisillä resursseilla toteuttaa Sahramin tapaista toimintaa. Suunnitellussa mallissa Espoon työväenopisto tai muu kouluttaja huolehtii suomen kielen opetuksen järjestämisestä äideille ja päivähoito järjestää lastenhoidon opetuksen aikana. Maahanmuuttajapalveluiden tehtävänä olisi koordinoida yhteistyötä sekä ohjata asiakkaita kurssille.

Päivähoidon johtoryhmä

Espoon maahanmuuttajapalveluiden kehittämishanke Naisen Kotopolku oli esillä joulukuussa 2008 Espoon kaupungin päivähoidon johtoryhmässä. Sen jäseninä ovat päivähoidon tulosyksikön johtaja, alueiden päivähoitopäälliköt sekä asiantuntijat. Espoon maahanmuuttajatyön erityissuunnittelija, sosiaalityöntekijä sekä maahanmuuttajatyön koordinaattori esittelivät maahanmuuttajapalveluiden toimintaa sekä Naisen Kotopolku -hanketta. Samalla kerrottiin Helsingissä toimivasta Sahramista, jonka toimintaa monen johtoryhmäläiset jo tunsivatkin.

Tapaamisessa keskusteltiin pienten lasten mahdollisuudesta saada hoitoa päivähoitopalveluista äitien osallistuessa suomen kielen opetukseen. Espoon Matinkylän asukaspuiston kanssa tällaisen toiminnan kokeilusta oli jo sovittu tammikuussa 2009 alkavan suomen kielen kurssin aikana.

Olimme positiivisesti yllättyneitä kaikkien alueiden myötämielisyydestä ja osittaisesta valmiudesta yhteistyön kehittämiseen. Muutamissa asukaspuistoissa on mahdollisuus ottaa lapsia hoitoon äitien opiskelun ajaksi, vaikka laajamittainen toiminta edellyttää isompia tiloja ja muita resursseja.

Moku-päivähoitoryhmä

Hankeemme esiteltiin myös Espoon monikulttuurisen päivähoidon koordinointiryhmälle joulukuussa 2008. Ryhmä koostuu päivähoidon asiantuntijoista ja päälliköistä, päiväkotien johtajista, konsultoivista erityislastentarhanopettajista sekä muusta päivähoidon henkilöstöstä. Kaikki Espoon suuralueet ovat edustettuina ryhmässä. Hankkeen esittely herätti paljon keskustelua ja mielenkiintoa. Ryhmän jäsenet ymmärsivät ja jakoivat huolemme. Kävi myös ilmi, että jokaisella suuralueel-

la oli jo suoritettu selvitys siitä, miten ko. alueella voitaisiin paremmin tukea maahanmuuttajaäitejä ja -perheitä. Jokaisella päivähoitoalueella oli siis jo pohdittu teemaa. Kaikille ryhmäläisille esitettiin samalla myös kutsu 10.3.2009 pidettävään toiseen työpajaan.

Työpaja 2

Toiseen työpajaan kutsuttiin laajemmin yhteistyötahoja mukaan. Päivähoidon ja työväenopiston lisäksi yhteistyöverkostoon haluttiin neuvolan työntekijöitä. Toisen työpajan osallistujamäärä olikin suurempi ja kattavampi. Päivähoidosta mukana oli 11 edustajaa Espoon eri päivähoitoalueilta. Osallistujia oli niin päiväkotien kuin avoimen päivähoidon ja asukaspuistojen puolelta, lisäksi mukana oli useampi (monikulttuuristen lasten asioissa) konsultoiva erityislastentarhanopettaja. Iloksemme myös neuvolan väkeä oli paikalla 7 henkilöä. Maahanmuuttajapalveluista oli jälleen omaa väkeä ja lisäksi mukana oli mm. Espoon monikulttuuriasiain suunnittelija, yksi erityisopettaja sekä Espoon perhe- ja sosiaalipalveluista aikuispalveluiden läntisen alueen päällikkö. Työpajan pääideana oli jakaa osallistujat neljään alueelliseen ryhmään työntekijöiden omien toimipisteiden mukaisesti. Aikaisemmissa yhteyksissä oli havaittu, että eri alueilla oli jo erilaisia kokeiluja/kokemuksia kotiäitien kotoutumisen tukemisesta. Jokaisella alueella oli myös intoa ja jonkinlaiset resurssit kehittää toimintaa.

Tehtävänantona ryhmille oli luoda yhteistyösuunnitelmat omalle alueelle siten, että 1) kotona olevia äitejä kuullaan paremmin, 2) kotona olevat naiset löytävät sopivat palvelut sekä voivat osallistua suomen kielen kurssille, 3) äidit löytävät vertaisryhmiä ja 4) alueellinen yhteistyö toimii. Suunnitelmien lisäksi toivottiin jokaisen ryhmän esittävän 1–2 konkreettista sopimusta alueellisista jatkotoimista, joita voidaan tarkistaa myöhemmin syksyllä 2009.

Keskustelu kävi alueellisissa työryhmissä vilkkaana ja seuraavassa lyhyesti esiteltynä eri ryhmien sopimuksia:

Matinkylä-Olari
Matinkylässä on jo toiminut yhteistyössä työväenopiston, päivähoidon ja monikulttuurisen toimintakeskuksen kanssa suomen kielen kurssi kotiäideille. Opetuksen aikana lapsia on hoidettu avoimen päivähoidon puolella. Tälle toiminnalle toivottiin jatkoa ja pysyvyyttä. Muutoinkin matinkyläläiset kokivat, että heillä toimii hyvin yhteistyö esimerkiksi asukaspuiston ja monikulttuurisen toimintakeskuksen välillä. Toimivien mallien ja yhteistyön ylläpitäminen koettiin alueella tärkeäksi. Erityistä huolta maahanmuuttajaäideistä oli herännyt myös alueen neuvolassa ja tältä osin ideoitiin erikielisiä perheinfoja, jotka pidettäisiin neuvolan tiloissa. Tämä voisi myöhemmin kehittyä kohti maahanmuuttajille suunnattua perhevalmennusta. Matinkylän alueen ihmiset toivoivat jatkotyöskentelyyn mukaan myös alueen koulukuraattoria sekä nuorisotoimen työntekijää.

Leppävaara
Leppävaaran alueen päivähoidon johto on tehnyt periaatepäätöksen lastenhoidon järjestämisestä naisten ja äitien suomen kielen opetuksen ajaksi. Asian eteen ei ole vielä tehty konkreettisia toimenpiteitä, mutta jatkoyhteydenpidosta sovittiin. Suunnitelmissa on suomen kielen kurssin järjestäminen syksyllä 2009. Leppävaaran monikulttuurisessa toimintakeskuksessa on aikaisemmin hoidettu lapsia ”omin voimin” äitien osallistuessa tiloissa pidettäviin kursseihin. Leppävaaran ryhmässä myös korostui neuvolan rooli tiedon jakajana, varsinkin välittäen ”suusta suuhun” tietoa luku- ja kirjoitustaidottomille äideille.

Espoonlahti
Kivenlahden asukaspuistolla on valmius järjestää lastenhoitoa, suomen kielen kurssin voisi järjestää yhteistyössä työväenopiston kanssa. Kieliopetuksen lisäksi Espoonlahteen haluttiin järjestää vertaistukiryhmiä. Espoonlahden ryhmä toivoi koulua mukaan ja esimerkiksi koulunkäyntiin liittyvän materiaalin käännättämistä eri kielille. Lasten läksykerhoja voidaan myös järjestää asukaspuistossa.

Espoon keskus
Espoon keskus suunnitteli osaltaan suomen kielen opetuksen järjestämistä alueellaan, Suvelan avoin päiväkoti voisi huolehtia lasten hoidosta. Ryhmän ajatuksena oli, että äiti voisi käydä ohjatusti tutustumassa etukäteen avoimeen päiväkotiin ja motivoitua paremmin toimintaan osallistumiseen. Erikieliset työharjoittelijat avoimessa päiväkodissa voisivat myös olla apuna tutustumisessa. Espoon keskuksen ryhmässä esitettiin vielä unelmaksi neuvolan perhevalmennus.

Alueellinen työskentely jatkuu säännöllisten kokoontumisten merkeissä. Jokaisessa alueellisessa ryhmässä on mukana maahanmuuttajapalve-

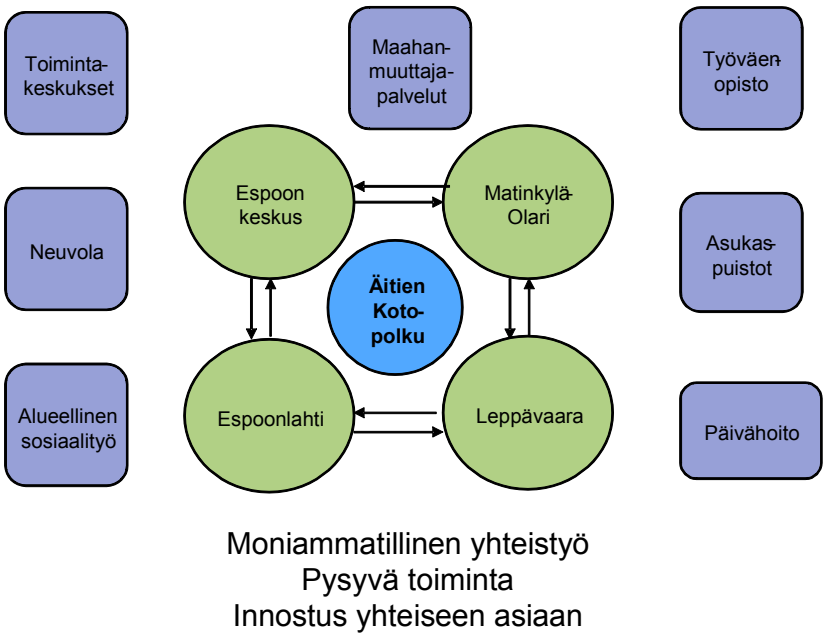

Kuvio 11. Äitien kotoutumispolku Espoossa

luiden työntekijöitä, joten tieto kulkee jatkuvasti hankkeeseen. Työpajan aikana oli hienoa huomata, ettemme ole ainoita huolemme kanssa. Oli helpottavaa huomata, että puhuimme samoista asioista ja myös muut olivat valmiita tarttumaan asiaan toden teolla. Kotiäitien kotoutumisen tukemiseen ollaan aluksi valmiita panostamaan nykyisilläkin voimavaroilla, mutta pitkäjänteinen ja suunnitelmallinen työ vaatii kunnon resursseja. Meillä kaikilla oli yhteinen tavoite ja toive.

5.5 Mitä opittiin?

Työskentely Pääkaupunkiseudun kotouttamistyön kehittämishankkeen työpajoissa, vierailut sekä yhteiset teemapajat ovat vahvistaneet käsitystämme, että huoli kotona olevista maahanmuuttajaäideistä ja heidän lastensa tulevaisuudesta on yhteinen monilla eri toimijoilla. Vaikka kotiäidit on mainittu mm. kotouttamislain selonteossa, tähän saakka Espoolla on ollut tarjolla vain vähän konkreettisia toimenpiteitä heidän kotoutumisensa tueksi. Suomen kielen opetuksen ohella nämä naiset tarvitsevat muutakin opetusta sekä tukea arkielämässä selviytymiseen.

Projektin aikana olemme toimineet monella eri tasolla vieden asiaa päättäjille, eri toimintojen esimiehille ja ruohonjuuritason työntekijöille ja näin pyrkineet varmistamaan eri tahojen sitoutumisen hankkeen eteenpäin viemiseen jatkossakin. Olemme oppineet, että yhteistyön rakentamiseen eri palvelujärjestelmien välillä tarvitaan pitkäjänteisyyttä, jatkuvaa arviointia ja vuoropuhelua. Paljon on vielä kiinni siitä, onnistummeko löytämään työntekijöitä, jotka ovat aidosti kiinnostuneita maahanmuuttajista ja heidän tarpeistaan lähtevästä toiminnasta. Pienin askelin päästään kuitenkin eteenpäin. Päämääränä on saada kunnan järjestämien peruspalvelujen sisälle myös maahanmuuttajille suunnattuja pysyviä toimintoja, sillä pelkästään hankkeiden varaan kehittämistä ei voida rakentaa.

Asiakkaita ei useinkaan kuulla palveluja suunniteltaessa, ja erityisen haastavaa asiakasnäkökulma on heikosti koulutettujen maahanmuuttajien kohdalla. Tässä hankkeessa opinnäytetyötä tehnyt sosionomiharjoittelija on haastatellut suomen kielen kurssia käyneitä kotiäitejä ja tuonut esille heidän mielipiteitään opetuksesta sekä lastenhoidon järjestämisestä avoimessa päiväkodissa (ks. Hanna Peltosen artikkeli tässä raportissa).

Vaikka olemme maahanmuuttaja-asioissa vuosien mittaan tehneet paljon yhteistyötä pääkaupunkiseudun kuntien kanssa, olemme hankkeen aikana yhteisissä tapaamisissa oppineet uutta toistemme toiminnoista. Hankkeen aikana työntekijöillä on ollut mahdollisuus osallistua myös korkeatasoisiin seminaareihin eri puolilla Suomea.

6 Äidin ääntä kuulemassa

Sosionomiopiskelija Hanna Peltonen, Metropolia ammattikorkeakoulu

Aloitin työharjoitteluni Espoon maahanmuuttajapalveluissa tammikuun alussa 2009. Jo sitä ennen olin ollut mukana lokakuussa 2008 järjestetyssä työpajassa ja tutustunut hankkeeseen. Espoolla oli toive saada naisten ääni kuuluviin omassa kotoutumisprosessissaan. Tästä toiveesta käsin lähdin rakentamaan opintojeni lopputyötä. Lopputyöni käsittelee maahanmuuttajaäitien kotoutumisen kokemuksia Espoossa ja tässä artikkelissa olen nostanut siitä esiin erityisesti äitien kokemukset kotoutumisesta ja omasta tulevaisuudestaan.

Lopputyöhöni liittyvään lähdekirjallisuuteen tutustuessani huomasin, että kotoutumista käsittelevät artikkelit ja tutkimukset lähestyivät aihetta lähes yksinomaan työllistymisen kautta. Säävälä (2007, 11) toteaa viitatessaan kotouttamislain määritelmään kotoutumisesta, ettei laki ota lainkaan huomioon kotiäitiyden mahdollisuutta: ”Maahanmuuttajan tavoitteena on osallistua työelämään”. Lukemistani lähteistä saa käsityksen, että kotoutuminen on yhtä kuin työllistyminen. Lähtökohdat vaihtelevat ja koulutuksen taso samoin kuin lähtömaa vaikuttavat tutkimusten mukaan työllisyyteen. Heikosti koulutetuilla maahanmuuttajanaisilla on heikompi asema työmarkkinoilla, mutta myös korkeasti koulutetuilla voi olla vaikeaa löytää töitä tai sopeutua koulutustasoa vastaamattomaan työhön, esimerkiksi siivoojaksi. Kaikille yhtenäisten tukitoimien löytäminen on haastavaa.

Luku- ja kirjoitustaidoton yksinhuoltaja on sivuutettu tutkimuksissa lähes täysin. Todetaan, että yksinhuoltajat ovat yleisimmin työttöminä ja tietyissä kieliryhmissä syyksi mainitaan suurempi lapsiluku, joka luonnollisesti vaikuttaa työmarkkinoiden käytettävyyteen. (Joronen 2007, 285–308.) Näiden naisten kotoutumisen kokemuksista en kuitenkaan löytänyt tutkimustietoa. Kotoutumisen tasoon vaikuttavat monet eri tekijät, mutta kotoutumisen aste on aina subjektiivinen kokemus (mm. Liebkind 2000, 20). Minna Säävälän (2007, 58) haastattelemien naisten mukaan kotona lapsia hoitavien naisten integroitumiseen ja palveluihin tulisi kiinnittää enemmän huomiota.

Lopputyöni tutkimusongelmaa määrittelee hankkeen teesi ”pääkaupunkiseudulla sosiaalialan kotouttamistyö tekee oikeita tekoja suhteessa asiakkaan tarpeisiin: Sosiaalialan kotouttamistyö tehdään vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa ja sosiaalialan kotouttamistyössä kehitetään osallistavia malleja”. Tavoitteenani on nostaa esiin kotoutumispolun tärkeitä elementtejä äitien näkökulmasta, löytää äitien kritiikin kohteet ja syitä niihin sekä reflektoida tätä työntekijöiden näkemyksiin. Lisäksi tarkastelen opinnäytetyössäni naisten kotoutumisen kokemuksia voimaantumisteorian näkökulmasta.

6.1 Opinnäytetyön tuloksia

Tein tutkimukseni haastattelututkimuksena kolmelle maahanmuuttajapalveluiden asiakkaana olevalle naiselle. Haastattelin naiset kahteen kertaan. He aloittivat tammikuussa 2009 suomen kielen opiskelun Espoon työväenopiston kurssilla, jonka ajaksi lapsilla oli päivähoitopaikka läheisessä avoimessa päiväkodissa. Kurssi kesti huhtikuuhun. Haastateltavat naiset olivat kaikki samasta kieliryhmästä ja iältään 17–30-vuotiaita. Lapsia heillä on Suomessa yhteensä seitsemän. Suomessa naiset olivat asuneet vähän yli vuodesta neljään vuoteen. Kahdella naisella oli alle viiden vuoden koulutus kotimaastaan, yksi kertoi oppineensa lukemaan ja kirjoittamaan Suomessa. Kaikki haastattelut tehtiin tulkin avustuksella.

Naisten kokemukset Suomessa asumisesta olivat pitkälti samansuuntaisia. Alussa elämä koettiin vaikeaksi, etenkin kieliongelman vuoksi, mutta sen jälkeen eläminen on helpottanut. Sukulaiset tai ystävät ja tuttavat ovat tukeneet naisia sopeutumisessa. Arjessa eläminen kuvailtiin myös samanlaiseksi, lapsiperheen päivärytmiksi. Aamulla heräämisen jälkeen vietiin lapset joko päiväkotiin tai lähdettiin ulos leikkimään. Käytiin kaupassa ja oleskeltiin kotona. Jokainen oli joskus käynyt asukaspuistossa lasten kanssa. Naiset haluaisivat tutustua suoma-

laisiin ja olisivat valmiita osallistumaan esimerkiksi ryhmätoimintoihin, joissa olisi myös suomalaisia naisia. Mutta kuten eräs naisista kysyi: ” Miten luoda ensimmäinen kontakti suomalaiseen äitiin vaikka osaisi kieltä?” Asukaspuistossa suomalaisiin tutustumiseen yksi naisista reagoi näin: ”suomalaisilla on omat ohjelmat ja omat ystävät.”

Suomessa asumisen hyviksi puoliksi naiset näkivät mahdollisuuden kouluttautua, terveydenhuollon toimivuuden ja turvallisuuden. Yksi äideistä kertoi muistavansa ikuisesti, kuinka hänen lapsensa sairautta hoidettiin Suomessa hyvin. Toinen äiti taas kertoi olevansa iloinen, kun hänen lapsensa saivat nopeasti oleskeluluvan ja pääsivät äidin luokse Suomeen. Rasismia ei kukaan ollut mielestään kokenut, mutta yksi naisista kertoi kokeneensa syrjintää.

Kotoutumisen käsitettä naiset eivät täysin tienneet tai heillä ei ollut mielikuvaa sen varsinaisesta sisällöstä. Se nähtiin positiivisena asiana ja naisten oma tunne oli halu kotoutua ja tunne on ajan myötä kasvanut. Kolme vuotta riittää yhden naisen mukaan sopeutumiseen Suomessa, mutta ei kielen oppimiseen. Yhden naisen mielipide kotoutumisesta on, että on hänen velvollisuutensa kotoutua ja siten maksaa Suomelle takaisin apu, jonka hän on saanut. Kotoutuminen vaatii naisten mukaan omaa aktiivisuutta ja ahkeruutta, vastuun ottamista omista asioista. Jotta voisi kotoutua, täytyy naisten mielestä tietää ”miten Suomi kulkee”, osata maan laki ja tavat. Kaikki korostivat suomen kielen roolia kotoutumisessa. ”Ilman kielen oppimista ei pysty sopeutumaan eikä kotoutumaan.”

Suomen kielen kurssin naiset kokivat pääosin hyväksi. Kurssi tuntui aluksi vaikealta osallistujien eritasoisuuden vuoksi. Myöhemmin keväällä opetuksen seuraaminen ja oppiminen helpottui. Naiset kuitenkin harmittelivat sitä, että kurssille osallistuminen ei aina ollut mahdollista päällekkäisten tapaamisten tai lasten sairastumisen vuoksi. Kurssin viikoittainen kesto, vain muutama tunti päivässä koettiin liian lyhyeksi. Naiset toivoivat kurssin jälkeen, että jatkossa olisi mahdollista osallistua kokopäiväiseen suomen kielen opiskeluun edellyttäen, että lapsilla olisi päivähoitopaikka.

Kaikki naiset kertoivat tavoitteestaan opiskella itselleen ammatti ja työllistyä. He korostivat kuitenkin ensisijaisesti suomen kielen oppimista. Haastatelluista naisista voisi siis tehdä sen päätelmän, että he ovat motivoituneita kotoutumaan, mutta ovatko heidän tavoitteensa realistisia. Naiset itsekin tuntuvat tiedostavan sen tosiasian, että ilman kielitaitoa opiskelu ei ole mahdollista. Toisaalta haastatellut naiset ovat iältään vielä nuoria ja heillä on kotoutumisaikaa vielä jäljellä, joten mikä vain on mahdollista.

Naiset kokivat pääasiassa hallitsevansa omaa elämäänsä ja päättävänsä omista asioistaan, vaikka he saattoivat tarvita apua etenkin kommunikoinnissa. Naiset kokivat olevansa vapaita valitsemaan, eikä sosiaalityöntekijää koettu auktoriteetiksi. Sosiaalityöntekijä nähtiin pikemminkin ihmisenä, joka haluaa rakentaa elämää. ”Ainakin hän tietää paljon paremmin mihin suuntaan mennä.”

Maahanmuuttajapalveluiden avun naiset kokivat tärkeäksi eikä heille haastattelutilanteessa tullut mieleen, mitä he menettelystä haluaisivat muuttaa. Oma sosiaalinen verkosto koettiin lähes yhtä tasavertaiseksi kuin oman sosiaalityöntekijän apu. Asioista saatettiin ensin kysyä sukulaisilta tai tuttavilta ennen sosiaalityöntekijän apua. Ensimmäisestä sosiaalityöntekijän tapaamisesta naiset muistivat päällimmäisenä sen, että ensin huolehdittiin tärkeimmät hyvinvointiin ja perheeseen liittyvät asiat. Vasta sen jälkeen mietittiin yhdessä raha-asioita ja Suomessa elämistä.

6.2 Lopuksi

Ovatko nämä haastattelemani naiset kotoutuneita ja voimaantuneita? Haastattelut vaativat teoreettisesta näkökulmasta vielä syvempää tarkastelua eikä voimaantumisen tasosta, kuten ei kotoutumisenkaan tasosta voi tehdä objektiivisia johtopäätöksiä käsitteiden subjektiivisuuden vuoksi. Haastattelemani naiset ovat kotoutumisensa alussa, mutta heillä tuntuu olevan selkeä mielikuva ainakin omista tavoitteistaan. Opiskelijana oli arvokasta päästä tarkkailemaan, mitä näiden naisten arkeen kuuluu ja pohtimaan sitä, mihin he ovat matkalla elämässään.

Oma tutkimukseni on pintaraapaisu, koska kyseessä olivat vain kolmen naisen kokemukset. Heillä oli myös vielä maahanmuuttajapalveluiden tarjoama tuki käytettävissään. Kevään aikana hanketilaisuuksiin osallistuessani huomasin, että suurempi huoli oli naisista, jotka eivät ole minkään palvelun piirissä. Heidän integroimisensa jo olemassa olevien alueellisten palveluiden piiriin on haaste ja työhön tarvitaan monen eri tahon yhteistyötä. Opintojeni lopputyö on valmistunut Metropolia Ammattikorkeakoululle syksyllä 2009.

LÄHTEET

JORONEN, TUULA (2007) Työmarkkinoiden monenlaiset maahanmuuttajanaiset. Haaste suomalaiselle sukupuolijärjestelmälle. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.) Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto.

LIEBKIND, KARMELA (TOIM.) (2001) Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki: Gaudeamus.

MARTIKAINEN, TUOMAS & TIILIKAINEN, MARJA (TOIM.) (2007) Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto.

SÄÄVÄLÄ, MINNA (2007) Uussuomalainen nainen etsii paikkaansa. Venäläisten ja kosovonalbaanien elämänpolut työssä ja kotona. FEMAGE-projekti 2007. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 29/2007. Helsinki: Väestöliitto.

TIILIKAINEN, MARJA (2008) Menestyvät maahanmuuttajanaiset. Väestöntutkimuslaitoksen katsauksia E 33/2008. Helsinki: Väestöliitto.

7 Perheenyhdistämisperheiden vantaalainen kotouttamismalli

Maahanmuuttajapalveluiden johtaja Tuula Reiman ja sosiaalityöntekijä Kirsi Vuori-Tuompo, Vantaan maahanmuuttajien yhteispalvelutoimisto

7.1 Pakolaisten perheenyhdistämisen käsite

Suomi on sitoutunut pakolaisten perheenyhdistämisiin kansainvälisillä sopimuksilla. Suomessa asuva henkilö voi saada perheenjäsenensä Suomeen ulkomaalaislaissa § 37–38 ja 115 säädettyjen perusteiden mukaisesti. Säännösten mukaan perheenjäseneksi katsotaan Suomessa asuvan henkilön puoliso (aviopuoliso, rekisteröidyn parisuhteen osapuoli ja avopuoliso, mikäli avopuolisot ovat asuneet yhdessä yli kaksi vuotta tai heillä on yhteisiä lapsia) sekä oleskelulupahakemuksen vireille tulopäivänä alle 18-vuotias naimaton lapsi, jonka huoltaja Suomessa asuva henkilö on. Mikäli Suomessa asuva henkilö on alaikäinen lapsi, on huoltaja hänen perheenjäsenensä. Lupamenettelyssä Suomessa asuvaa henkilöä, jonka luona perhe-elämän on tarkoitus jatkua, kutsutaan perheenkokoajaksi.

7.2 Kehittämishankkeen taustaa

Vantaalle on vuosien aikana saapunut useita kymmeniä perheenyhdistämisperheitä. Syksyllä 2009 vireillä on 20 perheenyhdistämishakemusta, joihin odotetaan maahanmuuttoviraston päätöksiä.

Maahanmuuttajaviranomaiset ovat jo pitkään nähneet, että perheenyhdistämisperheiden kotoutuminen ja perheen uudelleen rakentaminen on pitkä ja vaativa prosessi. Vantaan maahanmuuttajien yhteispalvelutoimiston työntekijät halusivat lähteä kehittämään tätä osa-aluetta.

Vantaalla maahanmuuttajien yhteispalvelutoimisto valmistelee ja tarjoaa sosiaali- ja terveydenhuollon vastaanottopalvelut tuleville perheenyhdistämisperheille (yhteistyössä perheenkokoajan kanssa). Käytäntö on kuitenkin osoittanut, että palvelut ja tuki ovat riittämättömiä ja perheille välttämättömistä kotouttamispalveluista on puutetta. Kehittämishankkeen tavoitteena on saada sukulaiset sitoutumaan perheen vastaanottoon sekä sitouttaa keskeinen viranomaisverkosto perheenyhdistämisprosessiin. Lähtökohtana on ennaltaehkäisevän työn kehittäminen ja riskitekijöiden tunnistaminen perheenyhdistämisen toteutuessa.

Perheen kannalta perheenyhdistäminen on haasteellinen ja vaativa tilanne kaikille, sekä tuleville perheenjäsenille että hakijoille. Usein vastaanottavan perheenjäsenen hyvin alkanut kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan keskeytyy perheenyhdistämisen myötä. Perheenjäsenten erilainen ja eriaikainen sopeutuminen nostavat esille kulttuuriset ja sukupolvisidonnaiset ristiriidat. Seurauksia voivat olla perheväkivalta, lastensuojelutilanteet, ongelmat koulussa jne. Kaikesta huolimatta perhe on voimavara, josta jokaisen perheenjäsenen yksilöllinen hyvinvointi suurelta osin riippuu.

7.3 Perheen merkitys

Psykologi, sosiaaliantropologi Anne Alitolppa-Niitamo on todennut perheen merkityksestä maahanmuuttajan elämään seuraavaa:

”Yksi keskeinen onnistuneen kotouttamisen edellytys on maahanmuuttajan psyko-sosiaalinen hyvinvointi. Psyko-sosiaalinen hyvinvointi on kuitenkin maahanmuuton yhteydessä usein monista eri syistä johtuen uhattuna. Maahanmuuttokokemukseen liittyy erityinen psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia uhkaava riski silloin, kun taustalla on traumaattisia tai muuten vaikeita kokemuksia, kun sosiaalinen ympäristö muuttuu voimakkaasti ja kun muutoksen ja sopeutumisen paineet ovat suuret uudessa yhteiskunnassa.

Psyko-sosiaalisen hyvinvoinnin tukemisessa maahanmuuttajan lähiyhteisöllä ja etenkin perheellä on keskeinen rooli. Maahanmuuttajaperheiden kokonaistilanne onkin merkittävä inhimillinen tekijä sopeutumisprosessin monimutkaisessa kokonaisuudessa. Perhekeskeinen ajattelu on monille maahanmuuttajille itsestään selvää. Perheen yhtenäisyys ja perheenjäsenten välinen lojaalisuus koetaan tärkeäksi ja yksilön hyvinvoinnin nähdään olevan sidoksis-

sa kollektiivin eli perheen ja suvun hyvinvointiin. Varsinkin kotoutumisen alkuvaiheessa perhe on usein maahanmuuttajan tärkein psyko-sosiaalisen tuen lähde. Uuden yhteiskunnan arvomaailma, roolit ja normit välittyvät usein kuitenkin perheenjäsenille epätasaisesti niin, että perheen sisäinen dynamiikka muuttuu nopeasti ja voimakkaasti. Muutosprosessi saattaa aiheuttaa perheenjäsenten välisiä konflikteja, joiden seurauksena perheen yhtenäisyys järkkyy, eivätkä perheenjäsenet enää kykene tukemaan toisiaan. Usein myös kotouttamistoimenpiteet ovat hyvin yksilökeskeisiä ja työvoimaan kuulumattomat jäävät niiden ulkopuolelle. Turvapaikanhakijoina tulleiden kohdalla taas perheenyhdistämiseen liittyvät pitkät käsittelyajat etäännyttävät perheenjäseniä toisistaan. Perheen yhtenäisyys on vaarassa myös silloin, kun lapset ja nuoret kotoutetaan koulun kautta nopeasti vastaanottavan yhteiskunnan arvomaailmaan heidän vanhempiensa jäädessä samanaikaisesti eristyksiin yhteiskunnasta. Perheen yhtenäisyydelle ja vanhempien auktoriteetin ylläpitämiselle on tärkeää, että myös vanhemmat voivat luoda kiinnekohtia uuteen yhteiskuntaan ja oppia ymmärtämään sen arvomaailmaa ja toimintaa.

Nyt kun maahanmuuttajanuorten ja -perheiden ongelmat ovat tiedossa muun muassa huostaanottojen, avioerojen ja perheväkivallan kautta, onkin entistä laajemmin etsittävä niitä toimenpiteitä, joilla perheiden eheyttä, toimintakykyä ja psyko-sosiaalista hyvinvointia voidaan tukea. Monikulttuurista perhetyötä kehittävässä Väestöliiton Kotipuussa on todettu, että ennaltaehkäisevä työ on tärkeää. Sen tavoitteena tulee olla perheen yhtenäisyyden tukeminen siten, että luodaan kaikille perheenjäsenille kiinnekohtia vastaanottavaan yhteiskuntaan, tuetaan maahanmuuttajavanhempien vanhemmuutta ja vahvistetaan maahanmuuttajayhdistysten toimintaa perheiden tukena. Myös ymmärryksen ja osaamisen lisääminen julkisen ja kolmannen sektorin toiminnassa on keskeistä niin, että erilaisten toimenpiteiden vaikutukset perhekokonaisuuden kannalta huomioidaan. Lisäksi tarvitaan myös eri toimijoiden verkostoitumista, perhetyön hyvien käytäntöjen jakamista ja niiden valtavirtaistamista osaksi julkisen sektorin toimintaa.”

7.4 Miten kehittämishanketta toteutettiin

Kehittämishankkeen tavoitteena oli saada perheenyhdistämisprosessi näkyväksi, sujuvaksi ja perheiden tarpeita paremmin tukevaksi. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi oli itsestään selvää, ettei prosessia voida kehittää yksinomaan maahanmuuttajien yhteispalvelutoimiston työprosesseja kehittämällä.

Eri tahojen sitouttamiseksi hanketta esiteltiin perhepalvelujen johtoryhmässä. Siinä ovat mukana aikuissosiaalityön, ennaltaehkäisevän terveydenhuollon, lastensuojelun, päihdepalvelujen sekä psykososiaalisten palvelujen palvelupäälliköt. Palvelupäälliköt veivät tietoa hankkeesta omille tulosyksiköilleen.

Hanke on ollut myös psykososiaalisten palvelujen kehittämispäivän yhtenä teemana. Psykososiaalisiin palveluihin kuuluvat Vantaalla maahanmuuttajien vastaanottotoiminnan lisäksi psykologitoiminta, perheneuvolatoiminta, sosiaali- ja kriisipäivystys sekä koulukuraattoritoiminta.

Perheenyhdistämismallin pohjamateriaalina on käytetty jo aikaisemmin Vantaalla laadittuja asiakasanalyysejä, joissa on hahmoteltu eri tyyppisten perheiden palvelutarpeita. Itse perheenyhdistämisprosessia lähdettiin miettimään eri toimijoiden kanssa yhteisissä keskustelutilaisuuksissa. Prosessi käytiin läpi siitä lukien kun perheenyhdistämispäätös on saapunut siihen saakka, kunnes perhe siirtyy maahanmuuttajien yhteispalvelutoimistosta peruspalvelujen asiakkaaksi.

Keskustelutilaisuuksiin osallistui maahanmuuttajien yhteispalvelutoimiston henkilöstön lisäksi mm. opetus-, varhaiskasvatus-, oppilashuoltohenkilöstöä sekä terveydenhuollon ja sosiaalipalvelujen työntekijöitä. Mukana keskustelussa on ollut myös Vantaan seurakuntayhtymän kansainvälisen työn koordinaattori.

Prosessi käytiin läpi ideoiden ja keskustellen sekä ajatellen prosessia perheenyhdistämisperheen näkökulmasta. Yhteisen tiedonmuodostuksen avulla tarkasteltiin mahdollisia yhteistyökumppaneiden uusia rooleja suhteessa perheenyhdistämisperheiden tuen tarpeeseen. Kokouksissa käytettiin asiantuntijana somalialaistaustaista naistulkkia, joka peilasi viranomaisten käymää keskustelua omien kokemustensa ja tulkkaustilanteista saatujen kokemusten valossa.

Kokemukset eri tilaisuuksista ja käydyistä keskusteluista olivat hyvin positiivisia. Eri toimijat sai-

vat tietoa maahanmuuttajaperheiden tarpeista ja toisten viranomaisten työstä ja eri tahot olivat yhteisen keskustelun jälkeen halukkaita kehittämään omaa rooliaan prosessin eri vaiheissa.

7.5 Mitä opimme

Pääkaupunkiseudun yhteinen kehittämishanke on ollut erittäin antoisa, koska se on mahdollistanut yhteisten ajatusten ja kokemusten vaihdon pääkaupunkiseudun maahanmuuttajayksiköiden työntekijöiden välillä. Projektin aikana on syntynyt yhteinen käsitys työmme perustasta ja samalla olemme oppineet toistemme hyvistä käytännöistä. Vastaavanlaisia foorumeita ajatusten ja ideoiden tuulettamiseen ei aikaisemmin ole ollut. Projektissa on ollut hedelmällistä myös moniammatillisuus, jolloin eri ammattiryhmät, kuten sosiaalityöntekijät, ohjaajat ja terveydenhuollon työntekijät ovat voineet tuoda esiin asioita oman työnsä näkökulmasta.

Tärkein oppimistulos omassa kehittämishankkeessamme oli se, että on määriteltävä kenellä on vastuu perheenyhdistämisperheiden kotouttamisprosessin johtamisesta. Se on ollut Vantaalla epäselvää. Nyt prosessin vastuutahoksi on määritelty Vantaan maahanmuuttajien yhteispalvelutoimisto. Lisäksi on puuttunut riittävä seuranta perheen yhdistymisen onnistumisesta.

Aikaisempi käytäntö on ollut se, että hyvin nopeasti perheenjäsenten maahantulon jälkeen perhe on siirtynyt oman asuinalueensa etuuskäsittelyn asiakkaaksi, jolloin perheen kokonaistilanne ei ole ollut kenenkään tiedossa.

Omassa kehittämishankkeessamme opimme myös toinen toisiltamme: työstä, toimintatavoista ja kunkin näkemyksestä maahanmuuttaja-asiakkaiden palvelemisessa sekä perheiden tarpeista. Tämän tiedon avulla opimme, miten voimme perheen kotouttamisprosessissa hyödyntää eri tahojen asiantuntemusta ja heidän tarjoamiaan palveluja.

7.6 Prosessin kuvaus

Vantaan oma kehittämishanke oli perheenyhdistämisprosessin selkiyttäminen, jäsentäminen ja mallintaminen. Prosessin jäsentämisessä haluttiin selkiyttää monien toimijoiden rooleja ja tehdä prosessista perhettä paremmin ja selkeämmin tukeva. Seuraavassa kuvataan kolmeen vaiheeseen jäsennetty prosessi ja toimijat. Kuvattu työskentelyprosessi otetaan käyttöön seuraavien toteutuvien perheenyhdistämisprosessien yhteydessä.

Ennen maahanmuuttoa – Valmistautumisvaihe

Perheenyhdistämisperheen maahan tuloa valmistellaan siitä lukien, kun myönteinen perheenyhdistämispäätös maahanmuuttovirastosta on saapunut maahanmuuttajien yhteispalvelutoimistolle tai kun asiakas on ottanut yhteyttä ja esittänyt myönteisen päätöksen.

Päätösvaiheessa tulee yleensä jo ensimmäinen kysymys siitä, mihin asuntoon tuleva perhe sijoittuu. Mikäli perheenkokoajalla ei ole omaa asuntoa tai nykyinen asunto on hyvin pieni ja tulossa on suuri perhe, voidaan tehdä alustava asuntokysely VAV Asunnot Oy:lle. Asuntoa ei kuitenkaan voida varata perheelle, ennen kuin tiedetään tarkka tulopäivämäärä. Sivistysvirastoon tehdään alustava ilmoitus jo tässä vaiheessa, jotta opetuksen suunnittelussa voidaan ennakoida valmistaviin ryhmiin tulevat uudet oppilaat.

Konkreettisempi valmistelutyö aloitetaan, kun saadaan SPR:ltä tieto perheen tuloajankohdasta. Tässä vaiheessa voidaan tarvittaessa tehdä asuntoesitys VAV Asunnot Oy:lle. Myös yhteistyökumppaneille tehdään sovitut ilmoitukset perheen saapumisesta, kuten kouluikäisistä lapsista sivistysvirastoon sekä tiedot perheestä asuinalueen aikuissosiaalityöhön sekä maahanmuuttajakoordinaattorille. Mikäli perheessä on vakava ja akuutti terveysongelma, tehdään ilmoitus myös asuinalueen perusterveydenhuoltoon. Maahanmuuttajien yhteispalvelutoimiston sosiaalityöntekijä valmistelee myös tarvittavat toimeentulotukipäätökset ennen perheen maahan tuloa.

Perheen saapumista suunnitellaan yhteistyössä perheenkokoajan ja muiden sukulaisten kanssa. Perheenkokoajan tai sukulaisten kanssa tehdään kirjallinen sopimus perheen tuloon liittyvien asioiden hoitamisesta ja vastuualueista. Samalla sukulaisille voidaan antaa ohjausta siitä, mihin kaikkeen perheelle myönnettävän alkuavustuksen tulisi riittää. Pääperiaatteena on, että sukulaiset ottavat vastuulleen asunnon valmistamisen muuttokuntoon sekä vastaanoton lentokentällä. Sukulaistapaamisessa arvioidaan myös sitä, tarvitseeko tuleva perhe mahdollisesti jotain vertaistukea, perhetyötä tai omakielistä ohjauspalvelua. Mikäli tällaiseen tuntuu olevan tarvetta, neuvottelee maahanmuuttajien yhteispalvelutoimisto omien resurssiensa puitteis-

sa järjestöjen tai muiden tahojen kanssa em. palveluiden hankkimisesta tai ostamisesta.

Maahantulo – Kohtaamis- ja uudelleen järjestäytymisvaihe 0–3 kk

Vastaanottotyö perheenyhdistämisperheiden ensimmäisten viikkojen aikana sisältää mm. neuvontaa ja ohjausta erilaisissa rekisteröinti- ja passiasioissa, etuuksien hakemisessa sekä asumisessa. Myös perheen tarvitsemat sosiaali- ja terveyspalvelut aloitetaan.

Maahanmuuttajien yhteispalvelutoimistossa on päätetty ottaa tulevissa perheeyhdistämisprosesseissa käyttöön yhteinen palvelutarpeen arviointimalli: sosiaalityöntekijä, terveydenhuollon työntekijä ja ohjaaja tekevät perheen kanssa yhteisen palvelutarpeen arvioinnin ensimmäisten maassaoloviikkojen aikana.

Uuden mallin tavoitteena on, että myös lasten kouluun valmistautuminen tapahtuu suunnitelmallisemmin kuin aikaisemmin, ja että jo alkuvaiheessa saadaan psykologipalvelujen piiriin ne lapset, joilla on hoitoa tai muuta erityistukea vaativia traumaattisia kokemuksia. Tämän vuoksi ennen koulun aloittamista järjestetään verkostokokous, johon osallistuvat lapsi, vanhemmat, sivistystoimen alueellinen maahanmuuttajakoordinaattori, maahanmuuttajien yhteispalvelutoimiston sosiaalityöntekijä sekä tarvittaessa koulupsykologi.

Oman perheen saapuminen Suomeen on perheenkokoajalapsen elämässä iso muutos. Hän on saattanut asua sukulaisperheessä jo useiden vuosien ajan. Tarkoituksena on, että lapsi siirtyisi asteittain oman perheensä luo asumaan. Näissä tapauksissa järjestetään yhteinen keskustelu molempien perheiden kanssa ja keskustelun vetäjänä voi olla psykologi tai sosiaalityöntekijä.

Perheen kotoutumista ja hyvinvointia seurataan maahanmuuttajien yhteispalvelutoimistossa koko asiakkuuden ajan noin kolmen kuukauden välein tapahtuvilla perhetapaamisilla. Kotoutumisessa on tärkeää, että perheet tutustuvat oman asuinalueensa palveluihin ja sen vuoksi osana kotoutumisprosessia perheet ohjataan maahanmuuttajakoordinaattoreiden luokse saamaan tietoa omasta asuinalueestaan. Kotoutumissuunnitelmien laadinnassa kiinnitetään huomiota myös työvoiman ulkopuolella oleviin ryhmiin ja suunnitelmien laadinnassa tehdään yhteistyötä maahanmuuttajakoordinaattoreiden kanssa.

Usein perheenyhdistämisperheissä on neuvolaikäisiä lapsia. Neuvolatoiminnan tutuksi tekemiseksi ja vanhempien motivoimiseksi mm. lasten tarkastuskäynteihin neuvolat suunnittelevat ensimmäiseen neuvolatapaamiseen erityisinformaatiota, joka on tarkoitettu molemmille vanhemmille. Samalla neuvolat voivat arvioida neuvolan perhetyön tarvetta.

Perheen yhdistyessä useiden vuosien eron jälkeen ja tilanteessa, jossa osa perheenjäsenistä on elänyt eri kulttuurissa, ei perheiden yhdistyminen ole yksinkertaista. Perheenyhdistämisperheille järjestetään tulevaisuudessa ”perheenyhdistämisleiri”, jonka tavoitteena on perheyhteyden vahvistaminen. Leireillä voi olla mukana perheitä, jotka ovat käyneet läpi perheenyhdistämisen jo aikaisemmin. Leirien järjestämisessä tehdään yhteistyötä Vantaan seurakuntayhtymän tai pääkaupunkiseudun muiden kuntien kanssa. Leirin tulisi ajoittua noin 3 kuukauden päähän maahan tulosta.

Vakauttamisvaihe 3 kk–1 v

Maahanmuuttajien yhteispalvelutoimiston kutsumissa perhetapaamisissa arvioidaan perheiden tuen tarvetta sekä suunnitellaan perheen siirtymistä peruspalvelujen piiriin.

Erääksi riskiryhmäksi perheenyhdistämisperheiden vastaanottamisessa on nostettu yläkouluikäiset tai kouluiän ylittäneet nuoret. Kotouttamismallin yhtenä uutena toimintamallina on näiden nuorten hyvinvoinnin seuranta verkostokokouksessa, joka pidetään 3–4 kuukauden kuluttua maahantulosta. Jos aihetta on kokoontua jo aikaisemmin, kokous pidetään heti, kun se on tarpeellinen. Kokouksen kutsuu koolle maahanmuuttajien yhteispalvelutoimiston sosiaalityöntekijä ja siinä ovat mukana hänen lisäkseen nuoren opettaja, oppilashuollon edustaja sekä nuori ja hänen vanhempansa.

Vanhemmuuden tukemiseksi vanhemmat ohjataan vanhempainkouluun, jonka tarkoituksena on tukea vanhemmuutta ja antaa infoa suomalaisesta koulujärjestelmästä. Vanhempainkouluja järjestetään yhteistyössä sivistystoimen ja Väestöliiton Kotipuun kanssa.

Mikäli perheen tilanteessa ilmenee akuutti perheongelma, tai ilmenee, että perheenjäsenillä on traumaattisia kokemuksia, sovitaan perhe- tai nuorisoneuvolaan kartoituskäynti. Erityisesti terveydenhuollon henkilöstö seuraa perheen psyykkisen ja fyysisen hyvinvoinnin edistymistä ja ohjaa tarvittaessa erityispalveluihin.

Perheenyhdistämisperheiden siirtopalaveri alueellisiin peruspalveluihin järjestetään noin 1–2 vuoden jälkeen maahan tulosta, riippuen perheen kotoutumisen tilanteesta. Tapaamisessa tarkistetaan kotoutumissuunnitelma ja sen eteneminen eri perheenjäsenten kohdalla. Siirtopalaveriin osallistuvat perhe, peruspalveluiden sosiaalityöntekijä, maahanmuuttajien yhteispalvelutoimiston sosiaalityöntekijä sekä tarvittaessa terveydenhuollon työntekijä.

Perheen tilanteen vakautuminen on tärkeää perheen hyvinvoinnin ja kotoutumisen kannalta. Tavoitteena on, että jokaisella perheenjäsenellä on oma ja yksilöllisesti sovittu päivähoitopaikka, opiskelupaikka, kurssipaikka tai joku muu tärkeä tehtävä tai polku, jota pitkin kuljetaan. Jos tämä ei toteudu, tyytymättömyys kasvaa ja perhe turhautuu. Maahanmuuttajien yhteispalvelutoimiston uudella toimintamallilla luodaan parempia edellytyksiä perheiden hyvinvointiin.

8 Toisen polven arkeen tutustumassa

Lehtori Arto Salonen ja lehtori Mai Salmenkangas, Metropolia ammattikorkeakoulu

Entistä useampi Suomessa asuva nuori ei näytä enää stereotyyppisesti suomalaiselta eikä määrittele identiteettiäään yksiselitteisesti suomalaiseksi. Maahanmuuton myötä Suomeen on kehittynyt uusia tapoja pukeutua, puhua suomea ja rakentaa tulevaisuutta. Maahanmuuttajien jälkeläiset, toisen polven suomalaiset, tasapainottelevat kahden tai useammankin maailman välillä. Tässä artikkelissa heidän arkeensa tutustutaan muutamien tutkimusten ja haastattelujen saattelemana.

Somalialaisia maahanmuuttajanuoria vuosituhannen vaihteessa tutkinut Anne Alitolppa-Niitamo (2004) käyttää nuorista nimitystä *jäänsärkijät* viittaamalla tilanteeseen, jossa he kohtasivat valmistautumattoman suomalaisen palvelujärjestelmän ja varauksellisen ilmapiirin kielteisine pakolaisuuskeskusteluineen. Sittemmin tilanne on jossakin määrin muuttunut ja monikulttuurisuus on arkipäiväistynyt etenkin pääkaupunkiseudulla. Silti toisen tai kolmannenkaan sukupolven kotoutumista ja yhteiskuntaan kiinnittymistä ei voida ottaa itsestäänselvyytenä. Maassa vietetty aika kun on vain yksi kotoutumiseen vaikuttavista tekijöistä.

Yhdysvalloissa tehdyssä tutkimuksessa (Portes & Rumbaut 2001) on esitetty toisen polven akkulturaation ja kotoutumisen liittyvän esimerkiksi seuraaviin tekijöihin:

1) ensimmäisen sukupolven historia, joka sisältää heidän mukanaan tuomansa resurssit (esim. koulutustaso, varallisuus, kielitaito), ympäröivän yhteiskunnan asenteet, poliittisen ilmapiirin, etnisen yhteisön olemassaolon sekä perherakenteen
2) kotoutumisen eteneminen aikuisten ja lasten kesken, esimerkiksi eritahtinen kotoutuminen perheen sisällä
3) toisen polven kohtaamat kulttuuriset ja taloudelliset kotoutumisen esteet kuten syrjintä, työmarkkinoiden epäoikeudenmukaisuus ja identifioituminen samalla alueella asuviin, syrjäytymisvaarassa oleviin nuoriin
4) perheiden kasvatuksellinen ja taloudellinen kyky tukea lasten kasvamista sekä etnisten yhteisöjen läsnäolo.

Kyseisen tutkimuksen mukaan suosiolliset olosuhteet ja onnistunut kotoutuminen maahanmuuttajien ensimmäisen sukupolven kohdalla luovat edellytyksiä myös toisen polven kiinnittymiselle ympäröivään yhteiskuntaan. Eritahtinen kotoutuminen kyseenalaistaa vanhempien arvovallan, eivätkä he tällöin kykene aina tukemaan lastensa kasvua ja kotoutumista haluamallaan tavalla. Yhteiskunnalliset rakenteet taas voivat estää maahanmuuttajataustaisia henkilöitä kiinnittymästä yhteiskuntaan useiden sukupolvienkin jälkeen. Etniset yhteisöt ovat osoittautuneet hyväksi tueksi vanhempien ja heidän lastensa kotoutumisessa tarjoamalla työmahdollisuuksia, tukemalla perheiden koossapysymistä sekä vahvistamalla vanhempien auktoriteettia.

Maahanmuuttajien perheisiin syntyneiden, Suomessa kasvaneiden lasten sukupolvi on siinä määrin uusi ilmiö, että suomenkielinen käsitteistö ei ole vielä vakiintunut. Heistä on käytetty ilmaisua toisen polven maahanmuuttaja, joka kuitenkin häivyttää yksilön suomalaisuuden ja leimaa Suomessa syntyneetkin muualta tulleiksi (esim. Rastas 2007). On mahdollista myös käyttää käsitteitä maahanmuuttajataustainen tai etniseen vähemmistöön luokiteltu, kuten esimerkiksi Päivi Honkatukia ja Leena Suurpää (2007) tekevät viitatessaan tosin hieman moninaisempaan nuorten ryhmään. Näistä ensimmäinen on sisällöltään epämääräinen ja jättää siksi liikkumavaraa. Jälkimmäinen tekee näkyväksi, että kyseessä on ulkopuolelta tehty määritelmä. Ruotsiin 1960–70-luvuilla muuttaneiden suomalaisten lapsia tutkinut Lotta Weckström (2008) käyttää ilmaisua *toisen sukupolven suomalainen*. Siinä määrittely tehdään vanhempien syntymämaan mukaan.

Tässä artikkelissa viitataan maahanmuuttajina Suomeen tulleiden henkilöiden lapsiin nimityksellä *toinen polvi* tai *toisen polven suomalainen*, mikä ei nosta esiin haastateltavan taustan erityisyyttä suhteessa valtaväestöön. Haastateltaviksi etsittiin

paitsi Suomessa syntyneitä myös niitä nuoria, jotka olivat käyneet vähintään peruskoulunsa Suomessa. Koska maahanmuuttajien kotoutumistyön kehittämishankkeessa ensisijainen huomio kiinnittyi pakolaisperheiden palvelujen kehittämiseen, haastateltaviakin etsittiin ensisijaisesti perheistä, joiden vanhemmat olivat saapuneet Suomeen pakolaisina. Ilmiön uutuus heijastui myös artikkelin valmisteluun, sillä soittokierros muutamiin pääkaupunkiseudun peruskouluihin, lukioihin, toisen asteen oppilaitoksiin, nuorisotaloille ja harrastuspaikkoihin ei auttanut löytämään montaakaan määrittelyyn sopivaa nuorta.

Haastatteluista vastasivat Metropolia Ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijat Mirka Haili, Oona Eerola, Eveliina Laine, Makla Laine, Senja Lappalainen ja Anna Lasma. He haastattelivat kevään 2009 aikana viisi 15–23-vuotiasta pääkaupunkiseudulla asuvaa toisen polven suomalaista, joiden vanhemmat olivat muuttaneet Somaliasta (3), Bangladeshista (1) ja Virosta (1). Joukossa oli niin tyttöjä kuin poikiakin. Haastattelut toteutettiin osana monikulttuurisuuteen liittyvää opintojaksoa. Ajatuksena oli antaa haastateltaville mahdollisuus kertoa heille tärkeistä, ”elämää kannattelevista” asioista melko vapaasti. Haastattelujen keskimääräinen pituus oli runsas tunti. Ne tallennettiin kokonaisuudessaan ja niiden keskeisimmästä annista tehtiin kirjalliset yhteenvedot.

8.1 Toisen polven arki

Toisen polven suomalaisten haastatteluissa perheen merkitys näyttäytyi vahvana. Teini-ikäiset tytöt ja pojat puhuivat perheestään lämpimästi ja osallistuivat kotitöihin aktiivisesti. Heille oli asetettu selviä rajoja kuten kotiintuloaikoja. Sisarusten suuri määrä herätti monenlaisia ajatuksia: toisaalta se teki arjesta haastavaa, sillä sisaruksista oli huolehdittava, toisaalta sisarukset rikastuttivat arkea. Merkityksellisiin ihmisiin lukeutuvat myös sukulaiset kuten sedät ja tädit. Vanhempien eroamiset ja uudelleen avioitumisetkin olivat tuttuja näille nuorille. Tiivis perheyhteys on noussut esiin myös maahanmuuttajien elinolotutkimuksen yhteydessä tehdyissä somalialaisten, vietnamilaisten, virolaisten ja venäläisten nuorten haastatteluista. Peräti 97 prosenttia korosti perheen merkitystä ja puolet piti yhteyttä myös Suomen ulkopuolella asuviin omaisiinsa. (Harinen & Niemelä 2005.)

Haastatellut nuoret kertoivat kokevansa elämänsä helpommaksi kuin vanhemmillaan. He myös arvostivat Suomen olosuhteita todeten, kuinka Suomessa on parempi elää kuin heidän vanhempiensa syntymämaassa. Myönteinen elämänasenne näyttäytyi voimavarana, samoin ystävien kanssa jaetut kokemukset. Yksin olemista ei suosittu, vaan sen todettiin johtavan masentumiseen. Perheen sisällä ilmaantuneiden kiistojen yhteydessä viitattiin pitkävihaisuuden karttamiseen: suututtiin, mutta eilisiä ei muisteltu.

> *Ajattelen, että jos tänään huonosti, niin huomenna on parempi päivä. -Mies, 23 vuotta.*

Harrastusten merkitys hyvinvoinnin lähteenä ilmeni vahvoina mainintoina siitä, miten ”mieli rauhoittuu ja puhdistuu”. Ajanvietto oli monimuotoista: toiset kävivät leireillä, toiset nuorisotaloilla. Jotkut karttoivat nuorisotaloja tietoisesti todeten, etteivät pitäneet niiden ilmapiiristä. Pitkäksi viikonlopuksi yksi kertoi lähtevänsä mökille kaverin perheen kanssa ja toinen lepäävänsä kotona. Haastateltujen nuorten ystäväpiiri koostui lähinnä ulkomaalaistaustaisista nuorista. Nuoret tunnistivat kaveripiirin suuren vaikutuksen elämäänsä.

> *Jos hyvä kaveri, niin sustakin tulee järkevämpi ihminen, jos huonompi kaveri, niin hillus tuolla kaupungissa vieläkin. -Mies, 23 vuotta.*

Maahanmuuttajataustaisten nuorten monipuolinen kiinnostus yhteiskunnalliseen osallistumiseen nousi esiin myös Nuorisotutkimusverkoston Ovet auki! -tutkimusjulkaisussa (Harinen et al. 2009). Nuorten kokemusten perusteella vapaa-ajan kuluttaminen ei kuitenkaan ole kaikille yhdenvertaisesti avoin mahdollisuus esimerkiksi tiedon tai taloudellisten resurssien puutteen vuoksi. Nuorisotoimintaan mukaan lähteminen voi olla vaikeaa myös, jos nuorella ei ole valmiiksi kaveriverkostoa tai jos hänellä on omakohtaisia syrjintäkokemuksia.

Koulu sujui haastatelluilta nuorilta helposti ja luontevasti. He olivat terveellä tavalla ylpeitä numeroidensa parantumisesta. Kouluyhteisön yhteisiin asioihin vaikuttaminen sen sijaan näyttäytyi haasteellisena, vaikka halua siihen oli ja aloitteitakin oli tehty. Jotkut olivat jo nuoresta iästään huolimatta tiukasti työelämässä kiinni tehden jopa kahta työtä. Työpaikan saannissa olivat auttaneet tutut suomalaiset.

Haastateltavilla oli hyvin selkeitä tulevaisuuden toiveita, joita heidän vanhempansa tukivat.

Talouden taantuma näytti vaikuttaneen siihen, mikä ala heitä kiinnosti tulevaisuudessa. Tavoitteet olivat selkeät: ensin lukioon, sitten kaupan alalle, ulkomaille matkailualalle, lääkäriksi tai lakimieheksi. Työpaikan saannissa haasteeksi mainittiin ulkomaalaistaustainen nimi. Sen tiedostettiin ehkä vaikeuttavan työnsaantia. Osallisuuden kokeminen näyttäytyi haluna äänestää ja osallistua yhteisten asioiden hoitoon. Myös armeijaan meneminen mainittiin tulevaisuuteen liittyvänä toiveena.

Palveluista nuoret totesivat toisten toimivan ja toisten takkuavan. Heidän mukaansa kaupungin vuokra-asunto ei näyttänyt irtoavan helpolla eikä terveyskeskuksessa asiat edenneet heti, vaan pyydettiin tulemaan myöhemmin uudestaan. Tuttuja palveluja olivat myös työvoimatoimiston palvelut ja opinto-ohjaus. Haastateltavat pitivät itseään niin suomalaisina, etteivät kokeneet tarvitsevansa mitään erityisesti heille suunnattuja yhteiskunnan palveluja.

8.2 Kysymyksiä identiteetistä ja kulttuurista

Vietnamilaisia nuoria koskevassa, vuosina 1992 ja 2004 tehdyssä pitkittäistutkimuksessa ilmeni, että vuosien varrella monen nuoren vietnamilainen identiteetti näytti vahvistuvan. Samanaikaisesti he kuitenkin omaksuivat enemmän suomalaiseksi koettuja kuten sukupuolten tasa-arvoon ja itsenäiseen päätöksentekoon liittyviä arvoja. (Kosonen 2008.) Tämä heijastelee monikulttuurisen identiteetin rakentumisen monisyistä, erilaisia kompromisseja edellyttävää luonnetta. Myös maahanmuuttajien parissa tehtävää lastensuojelutyötä tutkinut Merja Anis (2008) nostaa esiin, miten maahanmuuttajalapsille kulttuuri on muuntuvaa ja jatkuvien neuvottelujen kohde. Vanhempien kulttuuri voi olla velvoittavaa ja raskasta noudattaa, mutta myös identiteettiä vahvistava tekijä. Lasten ja nuorten näkemysten kuuleminen on erityisen tärkeää, jos perheen ja yhteisön arvot vaikuttavat ahdistavilta tai vahingollisilta.

Haastateltavat eivät nähneet isoja eroja suomalaisessa kulttuurissa suhteessa vanhempiensa kulttuuriin. Jos eroja patistettiin mainitsemaan, niitä olivat uskonto, ruoka ja vanhempien pukeutuminen. Vanhempien entinen kotimaa herätti kuitenkin paljon tunteita. Jotkut eivät halunneet käydä siellä koskaan, toiset olivat hyvinkin kiinnostuneita matkustamaan sinne. Muutamat kokivat kotimaakseen Suomen sijasta nimenomaan vanhempiensa synnyinmaan. Haastateltavat näyttivät seuraavan vanhempiensa synnyinmaan asioita tiiviisti ja tiesivät niistä paljon. Myös Lotta Weckströmin (2008) mukaan vanhempien kotimaa näyttää ilmenevän abstraktina rakennelmana, enemmän tai vähemmän mielikuvituksen tuotteena, mikä on jatkuvassa liikkeessä.

Vahva yhteisöllisyys oli leimallista haastatelluille nuorille. Samaistuminen valtaväestöön ei toteutuneet hallitsemattomasti. Esimerkiksi suomalaisnuorten kanssa juopotteleminen ja tupakointi eivät kuuluneet tässä yhteydessä haastateltujen toisen polven suomalaisten arkeen. Haastateltavat myönsivät kuitenkin sosiaalisen paineen olevan kova.

> *En mä nyt tiiä, en mä pahemmin ole ikinä juonukkaa, mut sit ku kaikki muut juo, ni sit mä oon ehkä joskus polttanu tupakkaa .... kun kaikki muut on ihan kännissä, ni tulee semmonen ihmeellinen olo... pakko tehä jotain! -Poika, 15 vuotta*

Rajojen määrittelyn voidaan ajatella osittain heijastelevan kotoutumisen astetta. Niistä samaan viiteryhmään kuuluvista nuorista, jotka käyttivät alkoholia suomalaiseen tapaan, haastateltavat totesivat, että he olivat ehkä äskettäin saapuneet Suomeen ja yrittävät nyt sulautua joukkoon. Pitempään maassa asuneilla nuorilla näytti olevan enemmän vahvuutta säilyttää omien vanhempiensa kulttuuriin kuuluvia arvoja. Myös maineen säilyttäminen vanhempien silmissä nousi haastatteluissa esiin tarpeena olla ”kunnon nuori”.

Haastatteluissa ilmeni myönteisyyttä ja avoimuutta suomalaisuutta ja suomalaista kulttuuria kohtaan. Se näkyi esimerkiksi myönteisyytenä suomalaisen tyttö- tai poikaystävän suhteen. Kokemukset omasta identiteetistä vaihtelivat tilanteiden mukaan: toisinaan samaistuttiin suomalaisiin täysin, toisinaan tiedostettiin oma erityisyys.

> *… jotkut ihmiset sit ku ne samaistuu liikaa, tiätsä, ja sit ne alkaa niiku inhoo itteensä, vaik ne alkaa inhoo samanlaisii... oon huomannu, et jotkut somalialaiset on tällee, et toi on mua tummempi. -Poika, 16 -vuotta.*

Identiteetit näyttävät olevan liikkeessä. Kun identiteeteistä neuvotellaan, vuoropuhelua käydään hiljaisesti subjektin itsensä kanssa tai äänekkäästi muiden kanssa. Ryhmään kuulumisen ja pois-

sulkemisen prosessi on jatkuvaa liikettä (Weckström 2008). Tavallisia ovat myös päällekkäiset ja lomittaiset identiteetit. Esimerkiksi 182 maahanmuuttajien elinolotutkimukseen osallistuneesta 20–24-vuotiaasta nuoresta runsas neljäsosa (28 %) vastasi pitävänsä itseään suomalaisina, ja 32 samaistui kahteen kansalaisuuteen (Harinen & Niemelä 2005). Yksi tämän artikkelin haastateltavista mainitsi identiteettinsä muodostuvan kolmesta ulottuvuudesta: kotikielestään, vanhempiensa kotimaasta ja suomalaisuudesta.

8.3 Kokemuksia rasismista

Haastateltavien kokemukset rasismista vaihtelivat. Toiset eivät nostaneet sitä lainkaan keskusteluun. Yhdelle päiväkotiajoista mieleen oli jäänyt Kuka pelkää mustaa miestä -leikki, jonka nimen hän ajatteli sisältävän itseensä kohdistuvan viestin. Toinen puolestaan totesi historiaansa kuuluneen rajua koulukiusaamista, johon opettajat eivät olleet puuttuneet sen väkivaltaisesta luonteesta huolimatta. Kukaan haastatelluista ei haastatteluhetkellä kokenut olevansa syrjitty. Rasismin kokeminen näytti herättävän ristiriitaisia tunteita varsinkin niissä tilanteissa, joissa kohteena ollut itse koki vahvasti olevansa suomalainen. Ihmettelyn kohteeksi mainittiin myös suomalaisessa yhteiskunnassa vallitseva, erityisesti somalialaisiin kohdistuva ”meuhkaaminen”, vaikka Suomessa asuu heitä enemmän venäläisiä ja virolaisia.

Lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa rasismia tutkinut Anna Rastas (2007) osoittaa, miten satuttavia ja erilaisuutta korostavia jopa tietynlaiset katseet ja tuijottaminen voivat olla, nimittelystä tai väkivallasta puhumattakaan, ja miten arkipäiväistä tällainen kohtelu on. Rasismiin puuttumisella voi olla pitkäkantoisiakin vaikutuksia. Esimerkiksi vietnamilaisia nuoria käsittelevässä tutkimuksessa nousi esiin, että lapsena ja nuorena koetulla syrjinnällä oli selvä yhteys psyykkiseen hyvinvointiin ja kouluttautumiseen aikuisena (Kosonen 2008).

Avuksi yhdenvertaisuuden toteutumiselle haastatteluissa nimettiin seka-avioliitot. Samalla tiedostettiin niiden haasteet kulttuurin ja uskonnon osalta. Seurustelusuhteet valtaväestöön kuuluvien kanssa koettiin myönteisiksi, eikä esimerkiksi seurustelukumppanin vanhempien suunnalta oltu koettu ennakkoluuloisuutta. Ylipäätänsä ihmisten kohtaamiset koettiin vertaisuutta rakentaviksi. Suomalaiset kaverit lievensivät ennakkoluulo- ja puolin ja toisin. Haastateltavat tiedostivat myös sen, että omalla esimerkillä saattoi vaikuttaa edustamansa kulttuurin maineeseen.

Samaa myönteisyyttä on havaittavissa vähemmistövaltuutetun vuoden 2008 vuosikertomuksessa. Sen mukaan on huomiota herättävää, kuinka monet suomalaiset ottavat valtuutettuun yhteyttä koettuaan maahanmuuttajia leimaavan puheen loukkaavan omaa oikeustajuaan. Tällaisia yhteydenottoja tuli viime vuonna 54. Yli 40 prosenttia yhteydenotoista tuli suomalaismiehiltä, jotka ilmoittivat etenkin nettirasismista. Nettirasismin lisäksi suomalaiset valittavat muun muassa tv-ohjelmien rasistisista kommenteista, loukkaavasta mainonnasta, rasistisista graffiteista ja maahanmuuttajien solvaamisesta taloyhtiön pyykkituvan varauskirjassa. Vähemmistövaltuutettu käsitteli vuonna 2008 yhteensä 700 valitusta. (Valtioneuvosto 2009.)

Toisaalta viime vuosina tehdyissä tutkimuksissa on nostettu esiin suomalaisen palvelujärjestelmän kyvyttömyys puuttua arkipäivän rasismiin. Esimerkiksi Päivi Honkatukian ja Leena Suurpään (2007) tutkimuksessa rasismi näytti liittyvän monen rikoksia tehneen nuoren elämänkulkuun. Arkipäivän jännitteet vaikuttivat nuorten rikoksiin suoraan tai epäsuorasti johtaessaan turhautumisen, vihan tai itseinhon tunteisiin tai haluun vetäytyä piireihin, joissa kokee saavansa hyväksyntää. Kuitenkin rikosoikeusjärjestelmän valmiudet tunnistaa rasismia olivat heikohkot. (Honkatukia & Suurpää 2007.) Rasismitietoinen orientaatio ja rasismikokemuksiin puuttuminen eivät olleet kovin yleistä maahanmuuttajien parissa työskentelevien lastensuojelun ammattilaistenkaan parissa, ja esimerkiksi loukkaavaa nimittelyä saatettiin vähätellä ja selittää harmittomaksi (Anis 2008.)

8.4 Pohdintaa

Tätä artikkelia varten tehdyt haastattelut kuvaavat toisen polven suomalaisen hyvin arkeensa kiinnittyneeksi, tavalliseksi suomalaiseksi, jolla on tavanomaiset arkiset ilot ja surut elämässään. Hän on tasapainoinen ja luonteva nuori, joka viettää aikaansa kavereiden kanssa, katsoo televisiota ja surffaa internetissä. Niin ikään hän osallistuu kotitöihin, käy lomamatkoilla ja on kiinnostunut vastakkaisesta sukupuolesta. Hän myös haluaisi nukkua kouluaamuisin hieman pitempään kuten kuka tahansa suomalainen nuori. Hänellä ei näytä olevan erityisiä

toisen polven suomalaisen ongelmia, vaan arkiset haasteet ovat samanlaisia kuin muillakin nuorilla. Taustaansa liittyvän kulttuurisen monimuotoisuuden toisen polven suomalainen kokee pääasiallisesti rikkaudeksi, mikä kantaa hänen arkeaan.

> *Eihän jokainen päivä mikään täydellinen tarvii olla, siitä oppii jotain. -Mies, 23 vuotta.*

On huomattava, että omaan elämään liittyvien kipupisteiden tai mahdollisesti epämukavaksi koettujen erilaisuuteen liittyvien asioiden jakaminen edellyttää luottamuksellista ilmapiiriä, jota haastatteluissa ei ehkä ehtinyt aina muodostumaan. Survey-kyselyissäkin on huomattu, että vastaukset voivat muodostua todellisuutta myönteisemmiksi sen mukaan, mitä kysyjän ajatellaan toivovan kuulla (esim. Harinen & Niemelä 2005). Selvää on myös se, että yleistyksiä aineiston perusteella ei ole mahdollista tehdä.

Haastattelujen annin voidaan ajatella heijastelevan sitä, mitä joukko toisen polven suomalaisia haluaa arjestaan kertoa ulkopuoliselle henkilölle. Sen perusteella voidaan sanoa, että nuoret kokivat löytäneensä paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa. He kertoivat yhdistävänsä elämässään kulttuurien parhaimpia puolia. Erityisiä voimaannuttavia asioita olivat perheen ja ystävien tuki, yhteisöllisyys, harrastukset ja myönteinen suhtautuminen tulevaisuuden tuomiin mahdollisuuksiin. Omat mahdollisuudet vaikuttaa oman elämän kulkuun korostuivat nuorten puheessa. Heillä näytti olevan luovuutta ratkaista mahdollisia kulttuurien välisiä ristiriitoja luontevasti.

Alejandro Portes ja Rubén Rumbaut (2001) muistuttavat, että toisen polven kiinnittyminen uuteen yhteiskuntaan on erityisen merkityksellinen kysymys, sillä se saattaa määritellä koko etnisen yhteisön aseman tulevaisuudessa. Tässä haastateltujen nuorten mielestä erikseen toiselle polvelle suunnattuja palveluja ei ole tarpeen kehittää. He kokisivat ne todennäköisesti liialliseksi erilaisuuden korostamiseksi. Voi olla, että nämä nuoret – jotka itse kokevat olevansa osa suomalaista yhteiskuntaa – saattavat nauttia juuri siitä, ettei heitä eroteta valtaväestöstä palvelujenkaan suhteen.

Olisi kuitenkin ensiarvoisen tärkeää, että olemassa olevissa palveluissa ja järjestelmissä tunnettaisiin myös toisen polven todellisuus hyvin. Tietoisuus esimerkiksi nuorten käymistä identiteettineuvotteluista, rasismin kokemuksista, työllistymisen haasteista ja perhedynamiikkaan liittyvistä erityiskysymyksistä voisi auttaa kehittämään palveluja oikeaan suuntaan. Suomalaisessa selvityksessäkin todetaan, että enemmän tutkimustietoa tarvittaisiin pikaisesti esimerkiksi toisen polven syrjintäkokemuksista, terveydestä, kouluttautumispoluista ja työelämäurista (Työterveyslaitos et al. 2009).

Kuten Ovet auki! -tutkimusjulkaisu (2009) muistuttaa, erityishuomio monikulttuurisuuden vahvistamiseen erilaisessa nuorisotoiminnassa juuri tässä Suomen maahanmuuttohistorian vaiheessa on merkityksellistä monikulttuurisen arjen vahvistamiseksi. Parhaiten nuorisotyön ja muiden palvelujen monikulttuurisuutta osaisivat kehittää toisen polven suomalaiset, jotka ovatkin vähitellen siirtymässä työelämään.

LÄHTEET

ALITOLPPA-NIITAMO, ANNE (2004) The Ice-Breakers. Somali-Speaking Youth in Metropolitan Helsinki with a Focus on the Context of Formal Education. The Family Foundation of Finland, The Population Research Institute D 42/2004. Hakapaino Oy, Helsinki.

HARINEN, PÄIVI & HONKASALO, VERONIKA & SOUTO, ANNE-MARI & SUURPÄÄ, LEENA (TOIM.) (2009) Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen. Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 91. Helsinki.

HARINEN, PÄIVI & NIEMELÄ, HELI (2005) Nuorten maahanmuuttajien elämää ja kokemuksia (157–171). Teoksessa: Paananen, Seppo (toim.): Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Tilastokeskus. Edita Prima Oy, Helsinki.

HONKATUKIA, PÄIVI & SUURPÄÄ, LEENA (2007) Nuorten miesten monikulttuurinen elämänkulku ja rikollisuus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 232. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 80. Hakapaino Oy, Helsinki.

KOSONEN, LIISA (2008) Growing Up Vietnamese in Finland: Looking Back 12 Years Later. The Well-Being and Sociocultural Adaptation of Vietnamese as Children or Adolescents and as Young Adults. Social Psychological Studies 18, Department of Social Psychology, University of Helsinki. Yliopistopaino, Helsinki.

PORTES, ALEJANDRO & RUMBAUT, RUBÉN (2001) Legacies. The Story of the Immigrant Second Generation. University of California Press, Berkley.

RASTAS, ANNA (2007) Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 78. Tampere University Press, Tampere.

TYÖTERVEYSLAITOS & KUNTOUTUSSÄÄTIÖ & TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS (2009) Maahanmuuttajien integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan elämän eri osa-alueilla. Esiselvitysraportti. Sektoritutkimuksen neuvottelukunta. Osaaminen, työ ja hyvinvointi. 9-2009. (Luettavissa myös: http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Tiede/setu/liitteet/Setu_9-2009.pdf).

VALTIONEUVOSTO (2009) Vähemmistövaltuutetun vuosikertomus 2008. Hämeen kirjapaino Oy, Helsinki.

WECKSTRÖM, LOTTA (2008) Representations of Finnishness in Sweden. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

9 Loppusanat

Kotouttamistyön kehittämishanke päättyi virallisesti marraskuun lopussa 2009. Käytännön työssä oli hankkeen aikana löydetty joitakin ratkaisuja haastaviin tilanteisiin, mutta monia kysymyksiä oli vielä ratkaisematta. Pääkaupunkiseudulla toimivat kotouttamistyötä tekevät yksiköt olivat entisestään tiivistäneet yhteistyötään ja yhteistä kehittämistyötä haluttiin edelleen jatkaa. Kesällä 2009 saatiinkin myönteinen päätös Sisäministeriön rahoittamaan Pilottiohjelmaan mukaan pääsystä. Kotohankkeessa aloitettuja kehittämistehtäviä oli mahdollista jatkaa ja syventää uuden rahoituksen avulla. Yksiköiden työntekijät olivat edelleen innostuneita ja sitoutuneita jatkamaan uudessa hankkeessa. Näin siis kehittämistyö jatkuu Espoossa, Helsingissä ja Vantaalla. Yhdessä pyritään edelleen löytämään yhä paremmin asiakkaiden kotoutumista ja hyvän elämän mahdollisuuksia tukevia työn tekemisen tapoja. Yhteinen matka siis jatkuu edelleen.

Perheenyhdistämisperheiden vantaalainen kotouttamismalli, työskentelyvaiheet ja toimijat

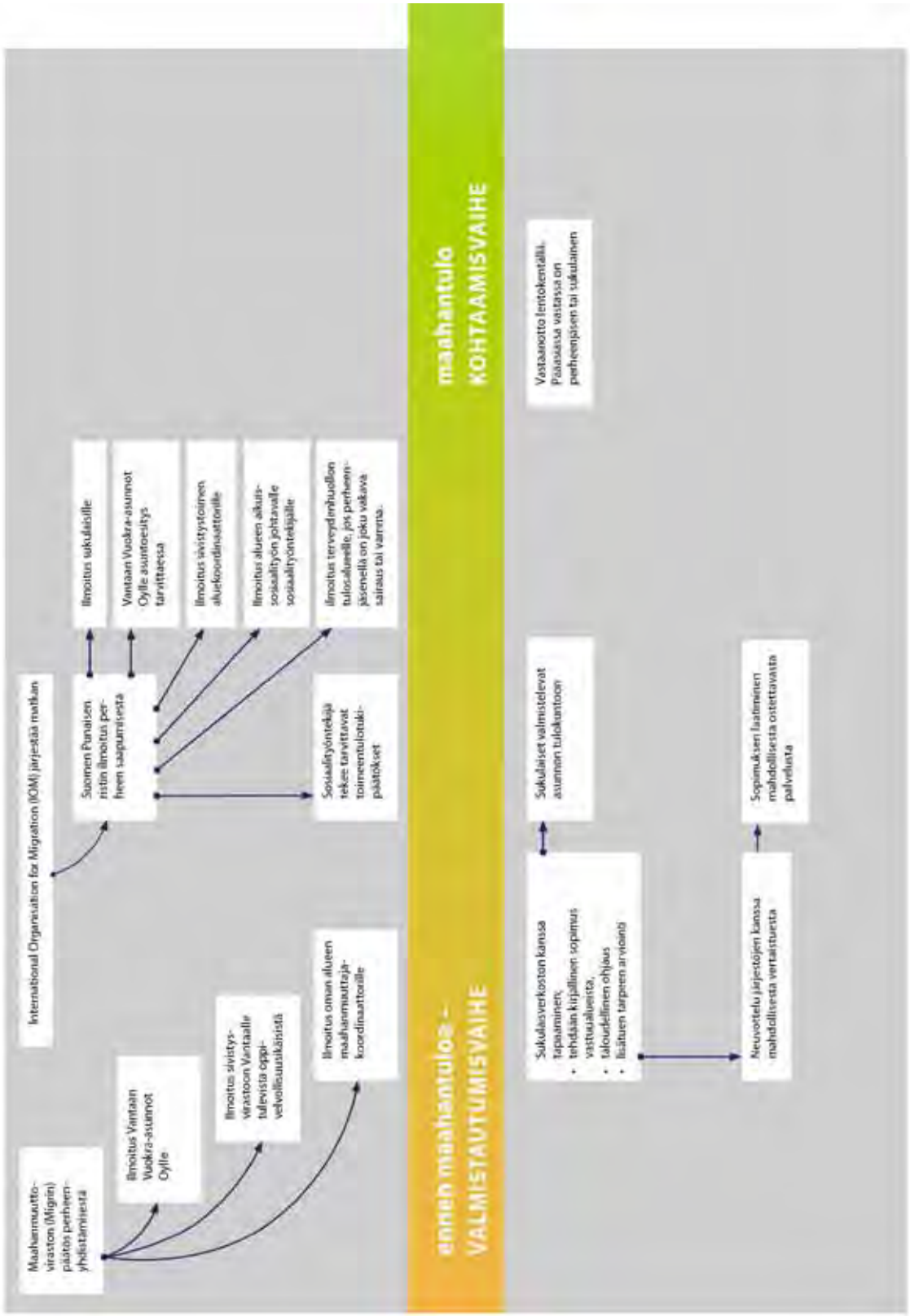

Perheenyhdistämisperheiden vantaalainen kotouttamismalli, työskentelyvaiheet ja toimijat

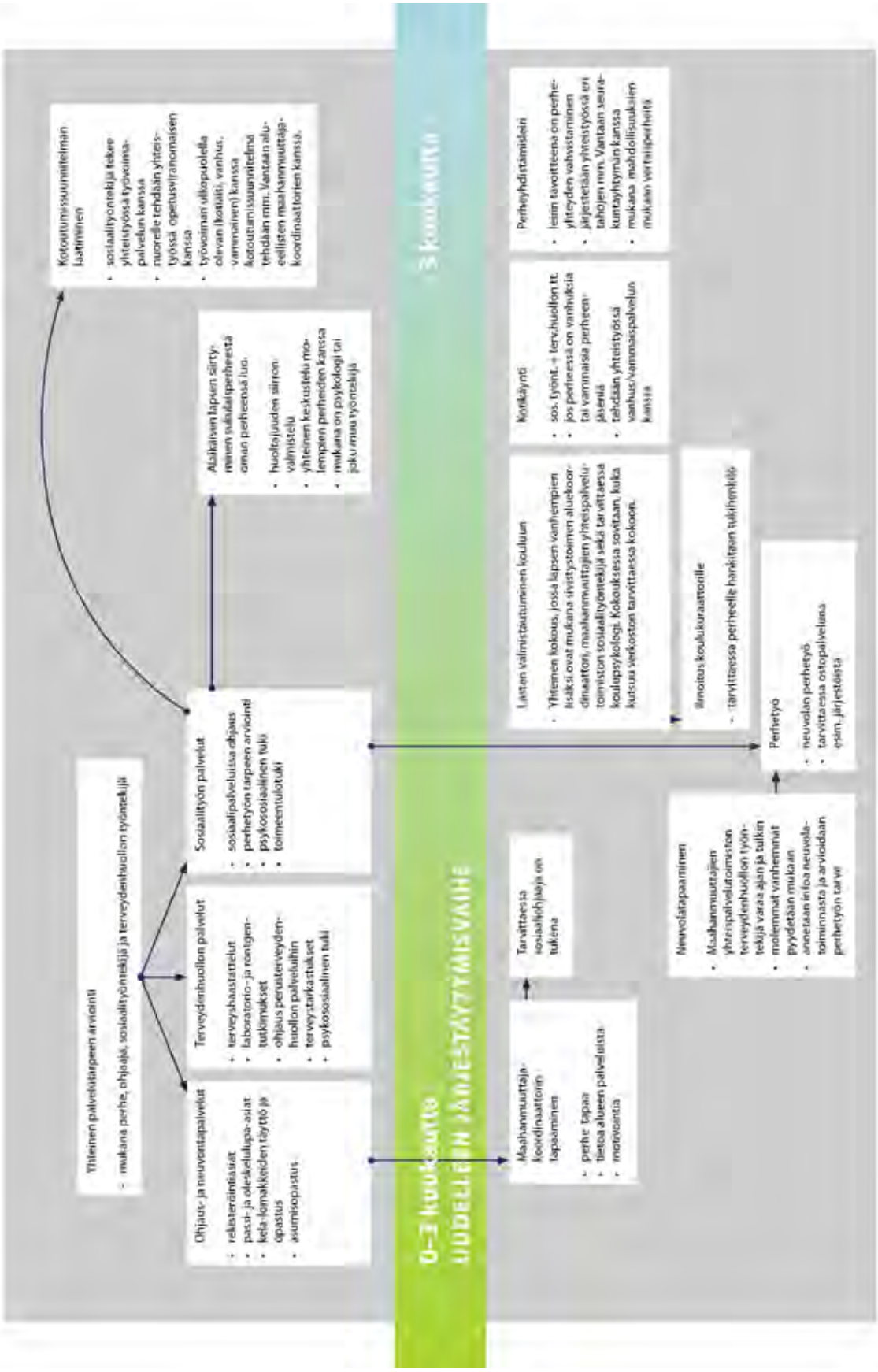

Perheenyhdistämisperheiden vantaalainen kotouttamismalli, työskentelyvaiheet ja toimijat

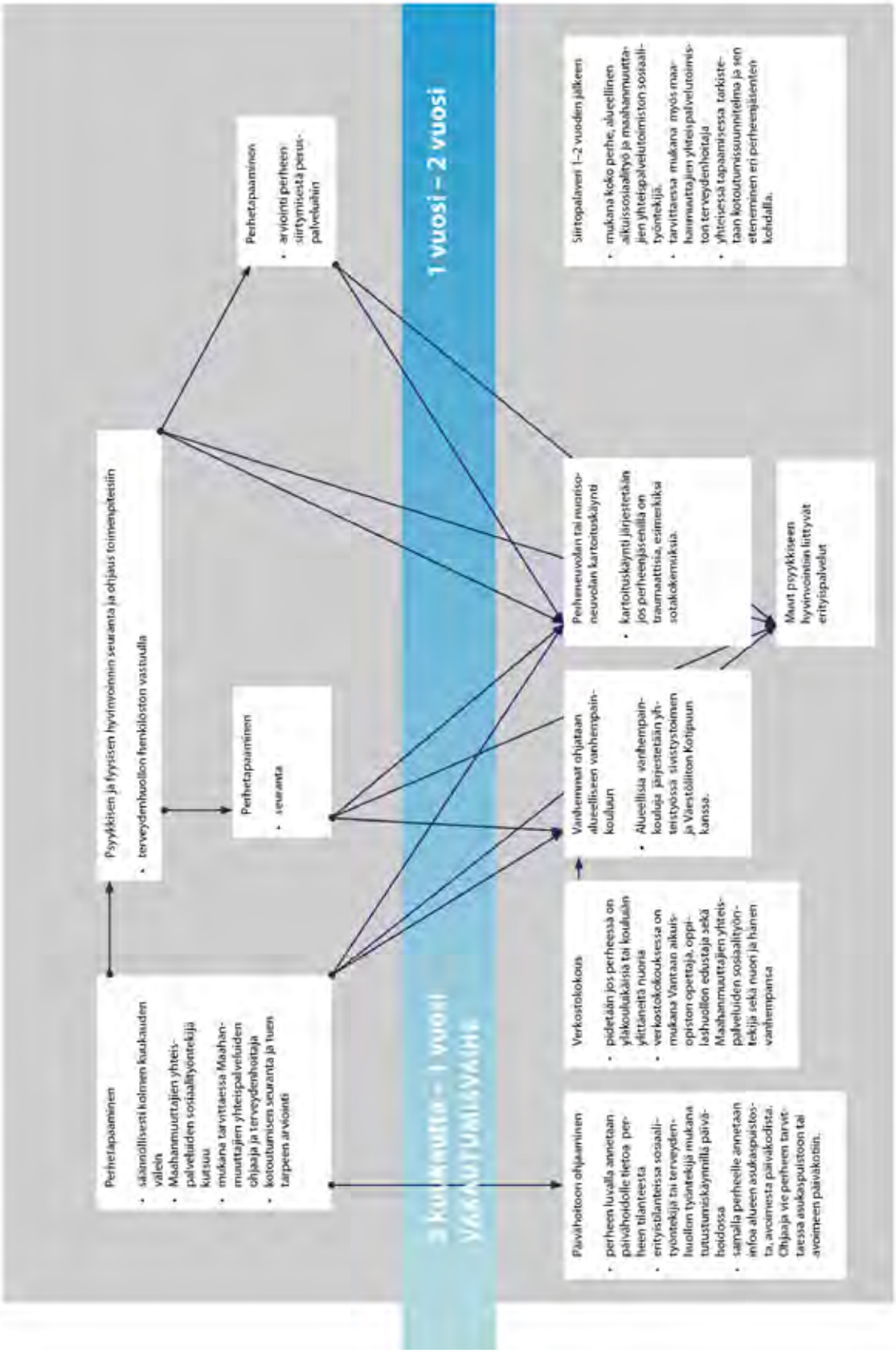

Kehittämishankkeeseen osallistuneet työntekijät 5/2007–11/2009

Espoon maahanmuuttajapalvelut

Ahtokari Inga, psykiatrinen sairaanhoitaja
Arshadi Nasim, ohjaaja
Humonen Vivian, toimistosihteeri
Kairamo Aino-Marja, sosiaalityöntekijä
Katselainen Elvi, ohjaaja
Lemercier Jenni, sosiaalityöntekijä
Mohamud Ali, sairaanhoitaja
Niittylä Anne, johtava sosiaalityöntekijä
Oksanen Leena, maahanmuuttajatyön koordinaattori
Parisot Anne, ohjaaja
Salihi Afrim, ohjaaja
Sjöblom Leila, etuuskäsittelijä

Peltonen Hanna, sosionomiopiskelija

Balea Elena, ohjaaja, Kivenkolo
Kökkö Laura, ohjaaja, Veturi
Sallinen Suvi-Tuuli, erityisohjaaja, NUMA
Turpeinen Hanna, ohjaaja, Veturi
Vuorinen Arja-Liisa, ohjaaja, Alma

Helsingin maahanmuuttoyksikkö

Ali Ifrah Abdi, ohjaaja
Amin Waji Gedan, ohjaaja
Andersson Heidi, toimistoavustaja
Arisalo Olga, ohjaaja
Belghiti Abdellatif, ohjaaja
Buran Heli, sosiaalityöntekijä
Cid Lagos Mari Elena, etuuskäsittelijä
Haras Ron, toimistosihteeri
Holmström Sami, toimistosihteeri
Hyöty Maria, sosiaalityöntekijä
Härkönen Heli, johtava sosiaalityöntekijä
Ibraahim Anad, ohjaaja
Iduozee Anthony, sosiaalityöntekijä
Järvi Sanna, sosiaalityöntekijä
Kaajaluoma Susanna, sosiaaliohjaaja
Kaihua Anu, sosiaalityöntekijä
Kalvitsa Pirjo, sosiaalityöntekijä
Karisto Sari, päällikkö
Kontio Kirsi, sosiaaliohjaaja
Koskinen Nadja, sosiaalityöntekijä
Kulane Abukar, ohjaaja
Kuzmenko Jevgenija, toimistosihteeri
Lento Jenni, sosiaaliohjaaja
Lepoluoto Suvi, johtava sosiaalityöntekijä
Lindroos Mikaela, sosiaalityöntekijä
Lydén Saga, sosiaalityöntekijä
Marttila Pia, sosiaalityöntekijä
Meskanen Jari, psykologi
Metsäpelto Jukka, toimistosihteeri
Moalim Sahal, ohjaaja
Mohamed Adam Hassan, ohjaaja
Mohamud Said, ohjaaja
Muurinen Heli, sosiaalityöntekijä
Nuutinen Seija, etuuskäsittelijä
Peippo Marjut, toimistoesimies
Pellilä Leena, vs.päällikkö
Piiparinen Eija, johtava sosiaalityöntekijä
Puhakainen Erja, ohjaaja
Puhjo Saija, sosiaaliohjaaja
Pärtty-Äyräväinen Kirsi, sosiaaliohjaaja
Sarkomaa Anna, sosiaaliohjaaja
Sundell Päivi, terveydenhuollon konsultti
Suominen Auli, sosiaalityöntekijä
Suonto Jenni, sosiaaliohjaaja
Tetri Helena, etuuskäsittelijä
Tomson Nadja, ohjaaja
Wilson Julia, ravitsemusneuvoja
Zaki Soran, asumisneuvoja
Zographos Jan, ohjaaja
Äyräväinen Sanna, sosiaaliohjaaja

Hirvonen Sari, opiskelija
Konttinen Reetta-Leena, opiskelija
Lindvik Sofie, opiskelija
Piikkilä Juha, opiskelija
Tegene Ruth, opiskelija
Yli-Marttila Eeva-Liisa, opiskelija

Vantaan maahanmuuttajien yhteispalvelutoimisto

Aarnio Marja-Liisa, ohjaaja
Iikkanen Arja, terveydenhuollon ohjaaja
Lankila Ritva, toimistosihteeri
Meri Anja, sosiaalityöntekijä
Michael Alemach G., maahanmuuttajatyöntekijä
Nuri Fazile, sairaanhoitaja
Placeres Miranda Omar, vahtimestari
Rauha Hannele, terveydenhoitaja
Reiman Tuula, maahanmuuttajapalveluiden johtaja
Savelova Irina, ohjaaja
Vuori-Tuompo Kirsi, sosiaalityöntekijä

Raijos Susanna, sosionomiopiskelija

Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca

Lampelto Riitta, projektikoordinaattori (02/2008–08/2009)
Silventoinen Paula, projektisuunnittelija (01/2008–04/2009)
Taimi Elina, projektikoordinaattori (08/2009–11/2009)

Hankkeen ohjausryhmän jäsenet

Aden Said, konsultti, itäinen perhekeskus, Helsinki
Airaksinen Pasi, sosiaalityöntekijä, Vantaa
Heikkilä Johanna, sosiaalityöntekijä, Espoo
Huotari Christina, maahanmuuttajatyön koordinaattori, Idän neuvontapiste Helsinki
Hållman Heidi, esimies, Heikki Waris-instituutti
Kaljonen Päivi, yliopettaja, Metropolia
Karisto Sari, maahanmuuttajapalvelujen päällikkö, maahanmuuttoyksikkö, Helsinki
Khalil Ahmed, maahanmuuttajaneuvoja, Idän neuvontapiste Helsinki
Lampelto Riitta, projektikoordinaattori, Pääkaupunkiseudun osaamiskeskus SOCCA/WARIS, sihteeri
Niittylä Anne, johtava sosiaalityöntekijä, maahanmuuttajapalvelut, Espoo
Oksanen Leena, maahanmuuttajatyön koordinaattori, maahanmuuttajapalvelut, Espoo
Olkkonen Paula, erityissosiaalityöntekijä, itäinen perhekeskus, Helsinki
Pellilä Leena, erityissuunnittelija, Maahanmuutto-osasto, Helsinki
Piiparinen Eija, johtava sosiaalityöntekijä, maahanmuuttoyksikkö Helsinki
Reiman Tuula, maahanmuuttajapalveluiden johtaja, maahanmuuttajien yhteispalvelutoimisto, Vantaa
Salmenkangas Mai, koulutusohjelma vastaava, Metropolia
Saurama Erja, professori, Heikki Waris-instituutti, puheenjohtaja
Vuori- Tuompo Kirsi, sosiaalityöntekijä, maahanmuuttajien yhteispalvelutoimisto Vantaa
Ylönen Timo, kehittämiskonsultti, Helsinki

Pääkaupunkiseudulle saapuu vuosittain yhä enemmän maahanmuuttajia. Tarve suunnitelmalliselle kotouttamistyölle ja sen kehittämiselle suurkaupunkiympäristössä kasvaa jatkuvasti.

Soccassa toiminut Pääkaupunkiseudun kotouttamistyön kehittämishanke (Koto-hanke) vastasi haasteeseen kehittämällä erityisesti sosiaalialalla pakolaisten kanssa tehtävää kotouttamistyötä vuosina 2007–2009. Tärkeää oli myös pääkaupunkiseudun kuntien maahanmuuttoyksiköihin vuosien varrella kertyneen asiantuntemuksen ja erityisosaamisen dokumentointi ja sen näkyväksi tekeminen. Hanketta rahoitti sosiaali- ja terveysministeriö.

Julkaisussa kerrotaan muun muassa asiakasprosessien kehittämisestä, moniammatillisesta työstä, kotiäitien kotouttamispolun kehittämisestä sekä perheenyhdistämisprosessista.

Socca
Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus

Työpapereita 2010:2